

Свеска X. и XI.

Сарајево, Октобар и Новембар 1893.

Година VII.

Власник: АЕМ. Консисторија.

Уредник: Ђ. Петровић, протопрезвитер.

ГЛАГОЛЮЩЕЅА БИТИ МУДРЫ, ОБИРОДЪШНА.

(Рим. гл. 1. ст. 22.)

О „сталности“ (Gewissheit) у старо доба, као и данашњег вијека, препирали су се: *догматисте*, који су учили, да човјек, кад је усамљен, може се сâм увјерити о истинитости свога мишљења, и *академици*, који су вјеровали и тврдили, да човјек од себе самога не може бити увјерен о ни чему, па ни о томе, да ли постоји или не, тер га у свакој ствари мора неко други увјерити.

И једни и други били су на кривом путу. Први су упадали у сваковрсне заблуде, — а други (скептици) негирали су сваку истину. Требало је оне противне системе помирити, и у томе је успјела *филозофија схоластика*.

Она школа учила је, да је сваки закључак мисли, у које се ми разумијемо и које можемо схватити, — истинит (*sensus circa sensibile proprium semper est verus*). Изолирани (осамљени) човјек може бити

сталан и убијеђен у многобројне ствари, али кад разум умује и доказује, може погријешити (*error est in intellectu dividente vel componente*). А да се увјеримо и освједочимо јесмо ли добро расудили, наше дедуције (умовања) имамо подврћи суду свију или већине научењака или суду крјепосних људи (*quod probatur ab omnibus vel plurimis vel sapientibus vel optimis*) и суд, што га сви или већина изрече о некој истини не може бити лажљив (*iudicium, quod ab omnibus de veritate datur, non potest esse erroneum*).

Филозофија схоластика поче пропадати у новим школама, које су основали у Инглеској: Bacon¹⁾, у Француској: Descartes

¹⁾ Bacon је живио 22./I. 1561.—9./4. 1626. По миљењу његовом разум је човјечији болестан, а логика је друга болест. Човјечији разум сâм собом (*sibi permissus*) не може пронаћи истину, а кад се на логици ослања, онда по готову.

(René)¹⁾, а у Њемачкој: Leibniz²⁾, и у истима стадоше се развијати стари системи незнабошке филозофије. Подијелише се филозофи на двије партаје: догматисте и академике. Борба између њих била је онако исто јака, као у школама градова Атене и Рима, и није јој било краја.

Заштитником картезијукове школе постаде Bonald³⁾ а противник му Lamennais⁴⁾.

И највећи филозоф може, да имаде погрјешних мисли, и ако се њему чини, да су сталне, основане, — истините.

Погријешити је лако, пошто разум човјечији не може више пута да схвати

1) Descartes, обично Rénatus Cartesius од 31./1. 1596.—11./2. 1650. Филозоф овај сумњао је у све своје знање осим ове ставке: „ја мислим, дакле и постојим (cogito, ergo sum). И с тога све оно, што се чисто и бистро мисли, мора бити истинито“. Међу јасне и разумљиве појмове ставља Cartesius и идеју о Богу. Дјела су му међу осталим заслужнија: „Essais philosophiques“; „Meditationes de prima philosophia“.

2) G. W. Freiherr von Leibniz, један између првих научењака и филозофа свију вијекова, родио се је 6./6. 1646. На споменику, подигнутом на једној пољани у Hannover-у стоји написано: „Genio Leibnitii“. Већа дјела овога филозофа ова су: „Essai de Theodicée sur la bonté de Dieu, la liberté de l'homme et l'origine du mal“ и „Nouveaux essais sur l'entendement humain“ — Филозофских расправа имаде по листовима: „Acta eruditorum“, „Miscellanea Berolinensia“, „Journal de Trévoux“ и „Journal des savants“.

3) Bonald (L. G. A.) родио се је 2./10 1754., а умро 23./11. 1840. — Он вели: „Истина је у нама, а не ван нас, она се рађа у нама, а не долази с двора“. Важно његово дјело јест: „Recherches philosophiques sur les premiers objets des connaissances morales“.

4) Lamennais (H. T. Robert de) живио је 19./6. 1782.—27./2. 1854. С почетка жестоки борац папске јерархије, а послје издавањем „L'avenir“-а, органа католичких револуционара, постаде великим противником исте. Год. 1834. штампа дјело: „Paroles d'un croyant“, које кроз кратко вријеме буде препечатано преко стотину пута и преведено у све готово европејске језике. — Кад је папа Гргур XVI. енцикликом 15./7. 1834. проклео ону књигу, Lamennais написа другу: „Affaires de Rome“, гдје је по најнепријатељску напао на римску курију.

ни ствари људске, а камо ли божанске. — У тражењу истине разумом падају људи више пута у заблуду мјесто, да истину пронађу, а то с тога, што је наш разум слаб. Некад још доказаним стварима придодају лажне (криве), па кад им се чини, да су их доказали, поткријепивши их којим софизмом или могућности, рачунају све као темељити доказ. Најпослије имаде и таквих задаћа, које се не могу доказати, већ принципијима друге које науке, и које треба претпоставити без да се по ново разлажу у знаности, о којој се расправља.

На који се начин дакле може увјерити човјек, да је погријешно, кад он своје мишљење држи истинитим, кад он своје криво истраживање рачуна добрим; — хрђаво употријебивши логична правила, мисли, да се је најбоље њима послужио?

Наравно сваки човјек треба, да прије мисли и, да доказује по своме разуму све, али резултат свога истраживања има подврћи општем суду; треба да се његово увјерење слаже убјеђењем других људи, јер иначе није добро доказао.

Два историка, лијечника, филозофа пред публику изнашају своја једно другом противна мишљења, бранећи и доказујући сваки истинитост свога мњења, изведеног по свима логичним правилима. Које је од двају мњења истинито? — Већина гласова особа, које се у таквом предмету разумију, одлучиће у споровима, припознаће једно мишљење правим, а друго кривим.

И онако су се кроз све вијекове распознавали истинити докази од лажљивијех.

Кад би човјек држао за истинито оно, што се њему самом истинитим чини, он би упадао у највише лажчи и погрјешке.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Такова шта вјеровати значило би онда допустити материјалистима, пантејистима, атејистима, скептицима и т. д., да држе за истинито њихова лажна вјеровања. Материјалисти се чини, као истинито, да човјек нема душе; пантејисти, да је Бог душа цијеле васионе, т. ј. да је Бог то, што и свијет; атејисти, да нема Бога; скептику, да нема истине, и т. д.

Узалуд ће неко разложима доказивати материјалисти, пантејисти, атејисти, да хрђаво мудрује, он ће одговорити: „ја

сам увјерен о истинитости мојих мишљења, јер сам добро просудио“.

На онаковом хрђавом принципију стоје данас протестанти, и од туд у оној религији преко 800 разних секта. — На основу слободног мудровања Cousin и Fichte дошли су до негације сваке вјере, — сваке истине.

Пафене (Книн), 5./IX. 1893.

Љубо Нер. Влацић,
свештеник.

Кратка методика вјеронауке Н. Страхова.

Превео Јован Петровић, кр. катихета и професор на кр. вел. гимназији, реалци и учитељској школи у Загребу.

(Мјесто наставка свршетак).

5. Облик предавања вјеронауке.

Од двају основних облика обуке — догматичког и јевристичког — дуго је владао у нашим школама при предавању вјеронауке први облик. Па и онда, кад је предавање других предмета због прерађених захтјева рационалне педагогије, која постави за темељно начело обуке — васпитни и развијајући уплив исте на ученике, почело усвајати све више јевристички облик (као такав, који код других услова рационалнога предавања може дати обуци баш тај уплив): предавање вјеронауке задржало је пређашњи — догматички облик. А ако се је у пошљедње вријеме и покушавало, да се постави предавање вјеронауке — у погледу свог облика — на онај рационални пут, на који је постављено и предавање других предмета, то су сви покушаји били некако неодлучни и тицали се само спољашње стране ствари. Мора се примјетити, да је у старој школи, док је владао до-

гматизам у религијозној обуци, обични спољашњи начин предавања вјеронауке, било акроаматичко излагање; изузетак у томе тицао се само Катихизиса, који је једини од свију предмета вјеронауке одавна усвојио катихетички (питање и одговор) облик излагања. Пошто овај пошљедњи облик — катихетички, и код догматичког карактера обуке, има без сумње важна преимућства кад се сравни са чисто акроаматичким обликом с тога, што, премда он и не изазива самосталног рада код ученика при обуци, ипак у сваком случају чини, да ученици лакше усвоје предавање: то први покуси, да се измијени начин предавања вјеронауке — у погледу облика његова — састојаху се у покусима, да се катихетички облик протегне на све предмете вјеронауке. Но тај се облик с почетка уводио само као *дошуна* акроаматичког облика, и није се никако примјењивао самом предавању знања, већ је одређена била да се олакша схва-

наше, да ученици више контролишу и репродуцирају саопћено им знање: а облик предавања остао је и на даље акроаматички. Катихетички облик употребио је први пут прота Романов за учење молитава у свом упутству: „Законъ Божій для рѣсс. нар. школъ“; за тим је тај облик унесен био и код обучавања свештене Историје. Но очевидно је, да потреба катихетичког облика код предавања вјеронауке ни најмање не мијења суштину дјела; при такој измјени правца религијозне обуке, догматизам као и одсуство самосталног рада од стране ученика — остаје у потпуној снази. Ствар предавања вјеронауке не мијења се у својој суштини ни онда, кад се употријебљује при предавању катихетички облик, већ кад при катихизирању вјероучитељ сам пита и сам одговара; истина, да се при том обука знатно олакшава и у обуку се уноси више свијести, али се самосталан рад ученика ипак не изазива. У опће, употребом катихетичког облика при предавању вјеронауке, ма и у пошљедњем облику, само се даје љепша спољашња одјећа пређашњем догматичком облику. — Најпослије, тек се у најновије вријеме могу у педагогичкој литератури срести покушаји, разумије се — још доста неодлучни и одвећ једноставни, — да се у предавање вјеронауке унесе и јевристички облик.

Факт очевидног нерасположења писаца упутства у вјеронауци према јевристичком облику налази за себе оправдања у том распрострањеном погледу, што вјеронаука по самом свом суштаству као да искључује могућност, да се тај облик употреби при предавању; постојало је а и сад неки подупиру то мњење, да као што су истине, које спадају у садржај вјеронауке, дате божанственим откривењем човјеку *готове*, с почетка имале

одређени облик, то се дакле оне и морају у истом облику саопштавати ученицима; да њих не треба никако сматрати за такве, које подлеже каквој год поправци и допуни, по томе се оне могу предавати само догматички а не јевристички. Али се тај поглед не може признати основним, јер нам у њему избија на површину слабо схваћање саме суштине јевристичког облика. Овај пошљедњи облик не треба схваћати тако, као да се њиме иде за тим, да ученици самостално нешто *открију*, самостално *пронађу*, суштина тог облика захтијева само, да би се обука састојала не у *једном* пасивном *примању* само нечега *онако*, што се и *како* се предаје, него да би ученици, полазећи од какве год дане им тачке, опирајући се на нешто познато, долазили — по могућности до цјелине — тек постепено, истражујући и размишљајући непрестано сами, — разумије се, — руковођени при томе увијек учитељем. А схваћен у том виду јевристички облик не само да га не искључују својства овога, што спада у садржај вјеронауке, већ је на против, овому приобуци од велике помоћи.

У самој ствари, у вјеронауци можемо показати не једну такву страну, гдје је употреба јевристичког облика са свим могућа. Прије свега, не подлежи сумњи, да обука у вјеронауци мора имати за задаћу, да упозна ученике са истинама и фактима религије не само теоретички, већ да и дјелује на њихово наравствено чувство и вољу, да им покаже да је могуће и како треба да се усвојени хришћански назор примијени у животу. У тој ствари вјеронаучне обуке, која се састоји у примјени на живот, прије свега — и открива се могућност примјене јевристичког облика. Нека се на пр. ученик упозна са којим год библијским догађајем, који садржи у

себи какву год наравствену поуку; мјесто тога, да се додаду библијској приповијетци о догађају наравствене поуке, које су обично дјеци досадне, нека се ученик сам домишља какви би догађаји, слични овоме у библијској приповијетци, били или могли бити у његову животу и како треба он у таквим случајевима да поступа. А таквих случајева, који би се могли примијенити дјечијем животу, може бити врло много.

Осим тога, и само изучавање теоретичке стране религије, упознавање са самим истинама хришћанског вјероучења без сумње исто тако допушта употребу јевристичког облика. Све су те истине спојене тијесно, логички једна с другом, једна се изводи из друге, једна другу разјашњује тако, да полазећи макар од које, ученик може увијек више или мање самостално доћи до друге јевристичким путем. Затим, неке истине религије нијесу ништа друго, већ само преначење факта библијске Историје; друге истине, премда и нијесу изведене из факата историје, али у њима налазе своју потврду, — а до једних и других истина, држећи се библијских приповиједака, може ученик врло згодно доћи тим истим јевристичким путем. Саме првобитне појмове о Богу, о Његовим својствима, о одношају према свијету — могу се потпуно протумачити ученицима јевристички; за то је нужно употријевити оне ученичке појмове, који се односе на породични живот, породичне одношаје, породичне потребе и т. д.

И тако, да се јевристички облик може употријевити код обуке у вјеронауци — нема сумње; а с обзиром на то што тај облик има важна преимућства у педагогичком погледу, — што тим обликом дјелује обука не само на једини ум уче-

ника, него и на друге спознавајуће моћи, позива ученике на стварни, самостални рад, и што се ушљед тога обуци саопштава свјесност, сталност и темељитост, — употреба тог облика постаје, очевидно, управ неопходна.

Но да би примјена јевристичког облика била плодносна, морамо, како увијек, тако и код употребе истог у вјеронауци имати на уму ова два главна правила: а) чим су ученици прерадили ову или ону истину нужно је, да се она сведе у одређену строгу формулу, како би — ушљед тога — те истине постале сталном својином ученика; б) не треба се бојати догматичког облика, нити се мора *матезати*, да се све добије јевристички. Таква се погрјешка, на жалост, опажа код невјештих предавача.

6. Поредак (у обуци) појединих дијелова вјеронауке.

Саставни дјелови вјеронауке, као што је напријед (§ 3) речено, морају бити: изучавање милитава, упознавањем са богослужењем, свешт. историјом и катихизисом. Пита се сад, како треба распоредити те дијелове вјеронауке у цијелом току религијозне обуке? У најновије вријеме, сви писци упутстава у вјеронауци, сугласно и, рецимо, сасвим добро држе се тога мњења, да се ти дијелови несмију изучавати раздијељено, један за другим поретком поступним, као што је то било прије. Заиста, такво изучавање тих дијелова мање би одговарало основној задаћи религијозне обуке; — оно, ако и не би било немогуће, али у сваком случају неизбјежно би отешчавало ученицима, да потпуно и стварно усвоје религију, чему треба да води цијело религијозно образовање. Према овој основној задаћи религијознога образовања, сви поједини ди-

заиста се увијек не испуњује: ова или она схема, која се код те системе узме ради разређења учевнога материјала често захтјева да се неопходно узме за почетак обуке оно, што није никако неопходно за то вријеме, а при томе је и доста непојмљиво за ученике, — а може се добро усвојити само уз претходно повнанство са другим знањем, које се, ипак, по тој схеми ставља на пошљедњи ступањ обуке.

Б. Други начин спајања предмета вјеронауке састоји се у њиховом *паралелном* разређењу. У најновије вријеме препоручује тај начин као најсходнији г. Ширски у својој књизи: „О приод. зак. божја“. По системи, која се предлаже у тој књизи, мора се изучавање сва четири предмета вјеронауке започети истодобно и ићи паралелно, при чему се ипак сваки од њих мора „предавати посебно, чувајући потпуно своју самосталност и не мијешајући се с другим предметима“. — Нема сумње, да та система избјегава оне недостатке, који су својствени првој системи; али у исто вријеме и она сама има својих врло важних погрјешака. Најглавнија и тако рећи капитална погрјешка састоји се у томе, што она настоји, да споји два сасвим протуположна, непомирљива начела: с једне стране — да се очува у предавању вјеронауке оно унутрашње јединство, којим су заиста везани међусобно посебни предмети вјеронауке, и у то исто вријеме — с друге стране — да сачува тима предметима сасвим самосталан, изолиран положај у одношају једнога према другом; очевидно је, да та система, на тај начин, у суштини својој покушава да изврши са свим немогуће дјело. Од двају захтјева, која г. Ширски ставља у теорији за основ своје системе у пракси се очевидно може задржати је-

дан ма који, и не можемо да не опазимо да се сам г. Ширски у свом програму вјеронауке, у коме је мислио преставити практичку примјену захтјева своје системе, у *ствари* придржава само једне и то пошљедне, а то с тога, што се код таквог разређења цијелог садржаја вјеронауке на посебне лекције, међу посебним предметима вјеронауке придржава само један *сиољашњи паралелизам*, али се ни мало не чува неко унутрашње *јединство*, нека жива, унутрашња свеза. А без те свезе, остајући без међусобне потпоре, поједини предмети вјеронауке, очевидно, не могу довести ученике, да потпуно, живо, усвоје религију.

Истина, г. Ширски држи, да ће се раздијељеним, изолираним учењем вјеронаучних предмета њихова унутрашња међусобна свеза сама од себе установити, ако се у предавању постави један од предметâ на пр. Катихизис „за главу и средиште других предмета, ако буде дакле *главним* предметом, на коме ће се задржавати пажња ученика“. Но пита се, како се тај услов може заиста испунити? Како да се постави један ма који предмет главним, кад по захтјевима саме системе г. Ширскога, морају сви предмети вјеронауке заузимати самосталан положај, а то значи — да морају сви бити *главни*? Како је могуће код обуке заустављати пажњу ученика „поглавито на једном ма ком предмету“, кад се сви предмети имају прелазити посебно, посебним лекцијама? А не може се то ни тако узети, да вјероучитељ на пр. код лекција, одређених за изучавање молитава, обраћа пажњу ученика на Катихизис, — такве лекције не би биле лекције за „молитве“, већ лекције из „Катихизиса“. — Истичући потребу, да се посебни предмети вјеронауке предају у међусобној свези, сам г.

WWW.UNILIB.RS
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Ширски не показује нам, како би се то испунило. А то је појмљиво, — ако се узме у обзир захтјев друге системе г. Ширскога, да се тај захтјев и не може испунити. Међутим г. Ширски назива своју систему концентричком; али се из наведенога види, да он неправедно и неосновано присваја тој системи то име.

В. Најпослије, трећи начин спајања предмета вјеронауке јест *концентричко* њихово разређење. Потпуно, тачно изложење ове системе, не налазимо у нашој педагошкој литератури; има само више или мање zgodних покушаја, да се установи (код Ат. Соколова у његовој: „Методици закона Божијега“); у битности може се та система сматрати довољно одређеним. Суштина концентричке системе састоји се наиме, у тијесном сједињењу свију посебних предмета вјеронауке у једну цјелину, како би изучавање тих дијелова могло водити живом и укупном усвојењу религије; састоји се још и у таквом разређењу цијелог садржаја тих предмета на посебне ступњеве обуке, како би цијела обука у вјеронауци — узета у цјелини — представљала строго поступни ход од једноставног и основног к сложеном и детаљном, од лакшег и појмљивијег — тежему. Јасно је, да концентричка система у томе случају одговара и општим дидактичким захтјевима, и посебним захтјевима поглавито религијозне обуке, у колико су ти захтјеви одређени цијељима и методом ове пошљедње. Због овако важних у педагошком погледу црта те системе јасно је, — да се она, а не која друга система мора задржати у пракси за вјеронауку.

Кад на пр. течај основне школе траје три или четири или више година, то се учевни материјал из вјеронауке — по

концентричкој системи — мора раздијелити на више одјела тако, да би се сваке године завршио цио течај из тог предмета; а у исто доба сви течајеви вјеронауке, очевидно, морају стајати у тијесној свези један с другим тако, да би сваки предидући течај директно водио слиједећему, сваки слиједећи изводио се непосредно из предидућега.

Сви предмети вјеронауке раздијељени на три течаја, према концентричкој системи морају у сваком посебном течају сачињавати једну живу цјелину, морају сачињавати живи концентар. Образовање такве цјелине могуће је очевидно само под условом, ако се сав учевни материјал прикупи око каква год средишта или центра; само под условом таквога уједињења сва знања, имајући одређено тежиште и кад их усвоје ученици, биће стална. — Концентар, једном ријечи, претпоставља средиште. Пита се сада, шта мора код обуке у вјеронауци и разређењу учевнога материјала, сачињавати то средиште?

Говорећи строго, по концентричкој системи код обуке у вјеронауци у основној школи, мора бити у свима течајевима *једно* средиште, а оно може бити не што друго, већ саопштавање основних (елементарних) истина вјере и наравствености хришћанске; а ту се по суштини те системе захтијева, да се око тог средишта са сваким течајем обуке прикупљају све више и више раширујући се обими, т. ј. да се истине религије у првом течају обуке саопштавају у стегнутом обиму, у другом течају — у ширем, а у трећем течају — у најширем обиму. Но истине религије морају се изучавати помоћу извјесних учевних предмета, којих у саставу основне обуке има четири. Признајући

дакле да средиштем обуке у вјеронауци мора бити саопштавање истинâ вјере, ипак се мора ријешити питање, помоћу којих учевних предмета могу се и морају образовати сваке године концентри, које та система захтијева, т. ј. ако се прве године у обуци морају истине религије предавати у стегнутом облику (у кратко), то помоћу којих предмета може се — најбоље — то постићи; који се дакле предмет мора поставити као средиштни предмет? Ако се дакле друге године морају истине религије предавати опширије, то опет помоћу кога предмета може се то постићи, или што је исто, који се предмет мора поставити у том погледу средиштним и т. д.?

Нема сумње, да се један ма који предмет из цијелог састава вјеронауке не може поставити средиштем за све ступњеве религијозне обуке с тога, што би религијозна обука ушљед тога добила једнострану правац. Разни предмети вјеронауке, премда по свом садржају имају један и исти предмет — религију, — али исцрпљују тај предмет с разних страна; скроз усвојити религију, разумије се, могуће је само у томе случају, ако се она посматра постепено сад с једне сад с друге стране, имајући при томе у виду неизоставно сваку страну у њеном живом одношају према свима другима. Цијелој религијозној обуци дакле, најбоље је дати такав правац, да би на разним ступњевима обуке заузимали средиштни положај консеквентно сад један сад други предмет вјеронауке, и да се око једнога — средишњег предмета најтјешње и живо купе из свију других предмета знања, која стоје с тим средиштним предметом у најближој свези.

Само се по себи разумије, да, стављајући на овај или онај степен обуке за

средиште њено ма који предмет вјеронауке, не треба се строго држати реда излагања или схеме, својствене томе предмету; треба напротив, попустити схеми предмета, ако би се то захтијевало због какве год педагогичке комбинације. Тако на пр. у случају, да се постави Катихизис средиштним предметом на другом ступњу обуке, а молитве на првом, — одсјек из Катихизиса о молитви Господњој згодније би било пријећи не с другим одсјецима тог предмета, дакле не на другом ступњу, већ са изучавањем молитава — на првом ступњу обуке.

А што се тиче *начина*, како се учевни материјал вјеронауке мора разредити на посебне ступњеве обуке, који предмети вјеронауке морају заузети средиштни положај на сваком ступњу, — у томе се пиеси упутстава у предавању вјеронауке веома разилазе. Тако, једни стављају за средиште првог ступња обуке свешт. Историју, други — молитве; ва други ступањ стављају за средиште обуке Катихизис, други — свешт. Историју; трећем ступњу односе једни учење о богослужењу, други заједно с тим и Катихизис. Програмом вјеронауке, кога састави духовно-учевни Комитет, а потврди св. Синод 1880. год., учевни материјал вјеронауке разређен је на три годишта овако: Прва година: свагдање молитве; друга година: свешт. Историја старог и новог завјета; трећа година: Катихизис (Символ вјере и десет заповједи Божијих) и упознавање са црквеним богослужењем.

Пошто се система тога програма не ставља за обвезу за све вјероучитеље, пошто се напротив, учитељима оставља право, да „према педагогичким захтје-

вима“ и измијене по нешто у том распореду вјеронауке по годинама учења, како је одређено у програму: то сасвим природно намеће се питање — не треба ли ушљед тих комбинација што год измијенити у системи тога програма? Такве потребе, заиста, није могуће не признати. У погледу оних основних потреба, које истиче концентричка система, у пракси религиозне обуке — у одношају према свешт. Историји — није се могуће зауставити на тој слици тога предмета, коју нам пружа програм духовно-учебног комитета. По програму је тај предмет по свом обиму, који је примљен за њега, стављен у другу годину и сасвим је одијељен од других предмета вјеронауке; но таква слика свешт. Историје врло би слабо оговарала оном значењу, које јој припада у цијелој вјеронауци. Свешт. Историја по својој важности за религиозно образовање несумњиво испада из реда других предмета, и у савјезу са свима њима заузима особити положај; та особина састоји се особито у томе, да тај предмет, будући особито важан у дјелу религиозног образовања, при томе — мање него икоји други предмет из вјеронауке, има важност *сам у себи и сам по себи*, — да се напротив важност његова, као образовног средства, представља *главним обрасцем у одношају његову према другим предметима* вјеронауке. Положај свешт. Историје у системи религиозног образовања праведно се може сравнити с оним положајем, који припада такозваној очигледној обуци у системи општег основног образовања: као очигледна обука несумњиво преставља врло важни и битно неопходни моменат у општем образовању, но при томе очигледно, има главну цијељ не само у себи, већ у том, у колико оно спрема само згодно земљиште за образо-

вање, тако и свешт. Историја, премда спада међу врло важне предмете вјеронауке, по главну цијељ и важност има не у себи самој, већ без сумње у томе, у колико она води правилном и тачном разумијевању и помаже живом усвојењу садржаја других предмета вјеронауке. Најважнију страну у свешт. Историји очигледно сачињавају не сама факта њена, узета сама по себи, већ то, у колико ова факта приводе једној или другој *истини*, разјашњују једну или другу *идеју*, остављају *ушисак*, пробудују *расположење*, изазивају *тежњу*; најглавнија важност свешт. Историје и састоји се у томе, да она том својом страном *даје* другим предметима вјеронауке *неопходну основу*. Тако — при изучавању Катихизиса, особито је неопходна прије свега свешт. Историја, с тога, што је она темељ живог и разумног усвајања истинâ религије, јер многе ове истине нијесу што друго, већ само историчка факта, апстрактно узета; она је неопходна и код изучавања молитава с тога, што се приповијеткама њеним могу најлакше довести ученици до свог душевног расположења, које је потребно да се усвоји једна или друга молитва; она је најпослије неопходна и ради схваћања богослужења с тога, што у саставу богослужења преоблађује — елеменат исторички. Но, имајући тако важно значење у одношају према другим предметима вјеронауке, свешт. Историја узета сама по себи, нема битне важности — као религиозно-образовно средство. Из свега овога особито се јасно види, да учење свешт. Историје не може бити одијељено од изучавања других предмета вјеронауке, нити се може ограничити на једно-годишњу обуку, тим мање може се оно поставити средиштем кога год ступња обуке, на против према реченому, свешт. Историја мора бити ти-

јесно спојена с другим предметима вјеронауке, те се подједнако мора протегнути на све ступњеве обуке, као основни предмет исте.

Опредијеливши на тај начин положај свешт. Историје у учевном течају вјеронауке, раздиоба других предмета вјеронауке на три године не даје нам никакве тешкоће. Ако свешт. Историја не може заузети средишњег положаја ни у једној години обуке, то морају тај положај заузети остала три предмета вјеронауке и то тако, да сваки од њих мора сачињавати средиште обуке у једној ма којој години. За правилније треба признати слиједеће разређење тих предмета по годинама. *Молитве* морају без сумње бити главним предметом обуке прве године и то с тога, што је молитва прва, чиме се обиљежава религијозни живот дјетета, — она је дјеци, кад ступају у школу, више мање позната, и „ради васпитања благочастивог живота служи молитва првим, стварним средством“. — Главним предметом обуке друге године мора природно постављен бити *Катихизис*, као предмет, који садржи укратко све, што је потребно Хришћанину знати. — Најпослије, на трећу годину отпало би упознавање ученика са црквеним богослужењем. Изучавање свешт. Историје, према наведеним комбинацијама, мора се распространити на све три године обуке, т. ј. ученици се морају сваке године упознати с оним приповијеткама из ње, које би стајале у најближем и тијесном одношају са главним предметом вјеронауке, који се учи те године.

Према горе реченом, можемо уопште иставити слиједећи:

Наставни план вјеронауке.

Год. I.	Приповијетке из свештене Историје. Сваке године морају се оне приповијетке, које се тичу оних догађаја, који стоје у свези са сдржајем главнога учевнога предмета	<i>Молитве</i> . Са учењем молитава могу се саопштити општа, елементарна знања из <i>Катихизиса</i> , која стоје с тим учењем у битној свези, као: о промислу божијем, о анђелима, о цркви, о иконопочитању и т. д.; из науке о богослужењу: о храму и главним богослужбеним радњама. <i>Символ вјере</i> и <i>10 заповиједи</i> . Прелазећи поједине дијелове <i>Катихизиса</i> , могу се поновити и неке <i>молитве</i> , излажући их <i>цотање</i> ; из учења о богослужењу може им се тумачити: општи састав литургије и посебне богослужбене и обредне радње, које црква употребљује при свршавању тајана.
Год. II.	исте године — узимати.	<i>Упознавање са црквеним богослужењем</i> . Код тога предмета морамо се са свим природно обраћати молитвама и <i>Катихизису</i> . — Неки дио те године у сравањењу с другима може се употребити на <i>повторавање цијеле вјеронауке</i> .
Год. III.		

7. Потреба особитих претходних или приступних лекција из вјеронауке.

Премда се религијозно образовање подиже на темељу општег развића човјечије душе, то ипак не значи, да прво може започети тек онда, кад се друго примиче своме крају (мњење Русô-а);

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

религијозно образовање може се започети доста рано, — чим се само у општем развићу дјетета појаве довољни мотиви за то, а таква епоха, ако не стоји у самом почетку дјечијег узраста, не налази се никако ни на свршетку његову. Отуда ми видимо, да дјеца много прије него што постану способна за систематичку обуку, примају много што-шта из области религије. Као чланови породице, која живи хришћанским животом и својим непосредним учешћем у томе животу добивају своје прво религијозно образовање. То првобитно религијозно образовање дјечије у разним породицама бива, разумије се, различито; према томе, у колико она лица, која окружују дјецу, својим религијозним животом и својим развићем пружају пријатне или непријатне услове за то образовање, бива оно сад више или мање потпуно и правилно, сад у већем или мањем ступњу једнострано и ограничено. Што се тиче дјеце, која припадају простому народу, од којих долази највећи контингент ученика у основну школу, то код оних непријатних услова за васпитање, који се сретају у породичном животу, њихово религијозно образовање, које овдје добивају, бива код већине случајева непотпуно и ограничено; ступајући у школу, доносе она увијек са собом већу или мању већ готову количину појмова и представа из области религије, но ти њихови појмови и представе јесу обично врло мучне, непотпуне, више пута сасвим криве или сујевјерне.

Но ма како да је ограничено и једнострано то религијозно образовање, с којим ученици ступају у школу, предавач вјеронауке, приступајући систематичној обуци религије, не смије ни у ком случају презрети то образовање. Да би он могао ићи у свом послу стално и

увјерено, да у томе послу не би испустио ништа што је важно а у исто вријеме допустио нешто, што је сувишно, он мора добро знати, *чему* (новому) мора он *учити* своје ученике и на *што се* — што већ имају ученици — може наслонити у том случају, и за то је он дужан прије свега добро се упознати с оним религијозним знањем и с оним развићем ученика, с којим они ступају у школу. Но пошто су она знања из религије, с којима ученици ступају у школу, обично непотпуна, нејасна, невјерна: то првом задаћом предавача вјеронауке треба — без сумње, да је, исправљање, разјашњавање и допуњавање истих. Иначе, ако би вјероучитељ оставио недостатке тога знања без контроле и исправка, могли би се они појавити касније на свима осталим радњама ученичким, могло би их то довести, да неправилно и нетачно усвоје оно, што би им се саопштавало систематичном обуком. Међу тим, држећи се наведеног услова, — кад вјероучитељ започне свој рад прегледавањем и исправљањем оних религијозних појмова и представа, отпочеће он свој посао сасвим сигурно и добиће тврду подлогу за свој рад. — Све нам то говори, да је потребно започињати течај вјеронауке са особитим претходним или приступним лекцијама, садржај којих, према реченоме, морао би бити, тумачење ученицима најважнијих и самих основних предмета и појмова вјере и наравствености хришћанске, с којима су ученици већ у неколико познати. Тако н. пр. сваки ученик има без сумње неки појам о Богу, коме се он у молитвама обраћа; природно је отуда, да тумачење општега појма о Богу и његовим својствима мора бити садржај самих почетних, приступних лекција из вјеронауке. За тим, тумачење самих општих појмова о три лица божаства,

о Богоматери, Светима, о загробном животу, — све то сасвим природно може бити садржајем за те претходне лекције.

Пошто се те лекције по свом садржају морају тицати онога, што је већ *познато* ученицима, оне се морају састојати понајвише у живом разговору учитеља са ученицима, те оне могу сасвим природно имати облик јеврестички.

Згодно упутство за овакве лекције може послужити књига Д. Соколова: „Бесѣды съ дѣтми о вѣрѣ и нравственности христіанској“.

8. О предавању свешт. Историје.

При одређивању *обима* тога предмета за основну обуку узимају се у разним програмима и упутствима у вјеронауци за основу неједнаке комбинације. Постоји на пр. назор, да се за основну обуку из цијеле свешт. Историје морају узети само приповијетке из Новог Завјета, а старозавјетна приповијетања или се морају искључити са свим, или, у најгорем случају, могу се узимати само у ограниченом обиму и скраћеном виду. Назор тај припада, између осталих, познатому автору „Русс. нач. школы“ — барону Корфу. За основу, које се држи у томе случају г. Корф, узима се то, да старозавјетна приповијетања немају битнога значења за познавање хришћанске религије, да су осим тога сасвим мало занимљиве за дјецу, слабо доступне њихову схваћању и, најпослије, неугодно могу дјеловати на њихово наравствено развиће. — Истина, да у дјелу религиознога образовања из цијеле свешт. Историје највећа важност припада без сумње Новоме Завјету, јер он најнепосреднијим начином приводи разумијевању суштине хришћанског учења; али се у исто вријеме не може непризнати, да и старозавјетне приповијетке у том предмету не могу никако бити ли-

шене своје важности: 1) насупрот мњењу г. Корфа треба признати, да старозавјетна Историја има у себи доста педагогичких страна: пластичка очигледност, замамљива једноставност старозавјетних приповиједака, незаплетеност и једноставност самих догађаја и однопаја, о којима она говори, — све то даје Историји Ст. Завјета својство врло важног васпитног средства, које се може потпуно применијени дјечијем узрасту и који је згодан за основну обуку. Нема сумње, да ће се међу старозавјетним приповијеткама наћи и таквих, које могу показати не сасвим жељено дјеловање на наравствене осјећаје дјеце, али је таквих приповиједака мало и, при томе, ко би хтио захтијевати од вјероучитеља да изабира баш те приповијетке! С тога би било неосновано искључивати из течаја основне обуке свешт. Историје приповијетке из Ст. Завјета: учинити то, очевидно би значило — лишити обуку једног врло важног васпитног средства. Но што је главно, што нас приморава, да унесемо у основни течај историје старозавјетне приповијетке, то је: 2-го то, што би без многих од њих били новозавјетни догађаји слабо разумљиви. Та пошљедња комбинација и узета је између осталог у обзир при избору учевнога материјала из свешт. Историје, у програм Духовно-учевног Комитета 1880. год. У том програму, као што заиста и треба да је, оставља се највише мјеста догађајима и учењу Нов. Завјета, али се у исто вријеме уводе и приповијетке о старозавјетним догађајима, — и то у толико, у колико се то показује неопходним за разумијевање Новог Завјета. Што се тиче избора приповиједака из новозавјетне Историје, какви је узет у том програму, неоспорно је, да је он оvdје узет сасвим цјелиходно; но онај назор, кога се држи

тај програм при избору приповиједака из Ст. Завјета, мора се признати, да је доста мањкав, а да би код тога остали. Тај назор као да преставља, да старозавјетне приповијетке саме по себи, изван свог директног одношаја према догађајима и учењу Нов. Завјета, немају никакве васпитне важности; међутим, у одношају према многим од тих приповиједака, таква претпоставка била би врло неправедна. Но главно, што не да, да се при избору учевног материјала из Ст. Завјета руководимо тимazorом, кога се држи програм Духовно-учевног Комитета, то је, да би се њоме одузимала свешт. Историји важност, каква јој припада у цијелом саставу вјеронауке, по суштству њеном, као религијозно-васпитном средству. Код религијозне обуке свешт. Историја, у одношају према другим предметима вјеронауке, мора бити њихова општа и неопходна основа. Тако, директном и природном основом може она бити и код учења молитава; но да би свешт. Историја заиста била основом, нужно је унијети у програм неке такве приповијетке из Ст. Завјета, које немају директне важности за разумијевање Новог Завјета и које с тога и не уђоше у програм Учевног Комитета, — такве су на пр. приповијетке, које могу дати ученицима очигледне претставе „о неопходности молитве“, „о плодовима“ њеним и т. д. За тим, многе старозавјетне приповијетке, које никако нису нужне за разјашњавање историје Новог Завјета, показују се неопходним за разумијевање богослужења, јер улазе у састав црквеног читања и појања. И, најпослије, неке старозавјетне приповијетке, које нису ушле у програм Учевног Комитета, могу имати директну свезу за учење Катихизиса. Све то, говорећи у опште, захтијева, да се рашири обим свешт.

Историје Ст. Завјета, који нам показује програм Духовно-учевног Комитета, допунивши га таким новозавјетним приповијеткама, које се могу показати у каквом год одношају згодним код изучавања других предмета вјеронауке. Да се при том раширеном обиму свешт. Историје не ће оптеретити ученици основне школе, тешко да подлежи сумњи, јер по примљеном нашем програму, она се не ограничава само на једногодишњу обуку, већ се протеже на све три године учевног течаја основне школе.

Наведени одношај свешт. Историје према другим предметима религијозне обуке сам одређује и онај *поредок*, којим треба да иде учење свештено-историчких приповиједака. Пошто оне морају служити за темељ учењу других предмета вјеронауке, очевидно је, да неке од њих, особито оне, које могу стојати у најближем одношају према учењу молитава, морају наћи мјеста у првој години обуке; друге морају бити темељем учења Катихизиса и, услед тога, имати мјесто у другој години; треће, најпослије, — које су неопходне за разумијевање богослужења, морају ући у трећу годину. Само се по себи разумије, да се у многим случајевима може догодити, да је потребан *један и исти* исторички догађај, па да му се услед тога мора дати мјеста у разним течајевима обуке, јер је не сумњиво, да ће се у библијској Историји наћи таквих приповиједака, које и по својству свог садржаја могу бити једнако важне и згодне за изучавање различних предмета вјеронауке. На тај начин, показаним поступком свешт. историје у основној школи сама собом искључује могућност, да се она изучава строго систематичким начином, строгом генетичком и хронолошком њеном консеквенцијом. Но то ипак не значи,

да изучавање библијских приповиједака у основној школи мора бити само *кратко*, да се код предавања библијских догађаја мора пазити само на то: *гдје* и како могу бити умјесни и корисни и код изучавања других предмета вјеронауке, а при томе не обраћати ни најмање пажње на ону консеквенцију, свезу и одношај, који се налази међу њима самима. Нема сумње, да сво знање, које ученици усвајају из области Историје, мора и само по себи имати неки извјесни поредак, свезу, систему. Све то, без сумње могу имати, и код показаног поступка свешт. Историје, ако се при предавању историчких догађаја, који се односе једном или другом течају обуке, буде упозоравало на општу дошљедност најглавнијих момената свешт. Историје, и ако се код сваког предаваног догађаја буду ученици упозоравали, у коме је моменту тај догађај умјестан био, у каквом одношају стоји он према другим догађајима, који су ученицима већ познати. Код таквих услова ученик, премда не ће тачно знати хронологије библијских догађаја, али ће правилно престављати општи међусобни одношај њихов, правилно ће на. пр. разликовати, који је од њих „ранији“, у одношају према другом, а који „каснији“.... И природно је, да ће код постепене обуке, према томе, како ће се ученици подизати с једног ступња на други, консеквенција историчких догађаја, свеза и одношај између њих бити све више и више јаснији, с тога што ће према томе, како се ученик буде упознавао све с новим и новим знањем из Историје, та знања најтјешње спајати у свезу са пређашњим њиховим знањем; мрежа знања која се на тај начин образује, постајаће све гушћа и чвршћа, а тако ће — свеза и одношај између појединих историчких догађаја престављати се све ближе, јас-

није и очевидније. Да не би код тог постепеног нагомилавања у уму ученика историчких догађаја у њеном цијелом и општем виду, — свеза свешт. Историје, у трећем течају, код тумачења богослужења, помоћи ће да избије на површину и та страна рада, јер је познато, да поредак црквених служби и ток главних радња у њима у опште одговара дошљедном току најглавнијих догађаја библијске Историје. Најпослије, ако би се и код ових услова знање ученика из свешт. Историје показало довољно несистематичким, тај недостатак може се попунити у повторном течају вјеронауке, којим се, као што је горе речено, мора завршити пошљедна година основне кшполе.

Темељним обликом предавања свешт. Историје мора бити признат *акроаматички*, — на то се мора пазити, као на једину искључиву изнимку у цијелој обуци вјеронауке. Не мислимо, да би ученик могао доћи до историчког факта путем самосталног истраживања; факт му се мора предати онако, како јест; с тога говорећи специјалније, битним обликом предавања свешт. Историје мора бити *приповијетка*. Приповијетка поред тога има и своју педагогичку важност код обуке у вјеронауци, пошто се она показује као најбоље средство, којим се можемо користити, да дјелујемо на *чувство* дјечије, да учинимо на њих живи и здрави *ушисак*, што мора као што видјесмо, салињавати једну од важних страна религиозне обуке. — Но приповијетка, као средство предавања свешт. Историје, може се употријебити при обуци на разне начине, тако, она се може употријебити у чисто свом виду, или у свези с катихизацијом. Од та два облика приповијетке, мора се признати, да овај пошљедњи најбоље одговара потребама основне обуке. Па и

катихизација, примијењена предавању св. Историје, може се употријебити на разне начине и ради неједнаких цијељи. У нај-несавршенијем свом облику употрјебљава се она обично као средство да олакша ученицима утисак онога, што су чули у приповијетци; ради те цијељи и налазе се у учебницима свешт. Историје обично питања ради понављања, којим се исцрпљује по дијеловима сав садржај прочитане или исприповиједане приповијетке. Употреба такве катихизације код учења свешт. Историје не може очевидно, довијети никакве битне користи: катихизација у таком свом облику не може довести ученике ни да свјестно усвоје оно, што црпе из приповијетке, ни да знаду у свези приповиједати другима оно, што су чули. С тога, да би се постигло и једно и друго, катихизација код библијских приповједака, мора очевидно узети други облик, — она мора наиме постати таквим средством, које би водило самому разјашњењу исприповједаних приповиједака и тиме давало ученицима могућност, да их усвоје свјесно и у толико овладају њима, да их могу без по муке у свези и слободно другима приповједати. За то се може једна приповијетка путем катихизације или анализирати или синтетизирати. У првом случају иза исприповиједане приповијетке слиједи подробна катихизација сваке поједине мисли, која је у садржају приповијетке; за чим се посебне мисли у приповијетци морају све више и више протумачити; питања, која исцрпљују садржај приповијетке, морају се све више и више тицати ње; при томе разумије се, морају и одговори ученика бивати све више и више заплетенији. Код таквог облика катихизације ученици сасвим природно усвајају јасно и свјесно садржај приповијетке и, осим тога, они

се постепено доводе до разумљивог и потпуног приповиједања исте, јер се ово пошљедње само од себе добије као пошљедња свота и закључак цијелога тока катихизације. Код катихизације *синтетичне* ствар иде сасвим обратно: пошто је приповијетка изговорена, мора слиједити најприје катихизација главних дијелова приповијетке, главних и основних страна; за тим, кад ученици усвоје све што је битно у садржају приповијетке, морају се катихизацијом проћи све појединости, којима се расвјетљују главне стране њезине; код репродукције детаљних дијелова приповијетке, главне стране њене, очевидно, морају сачињавати природну тачку, о које се опире и које их руководе; кад је приповијетка на тај начин потанко разјашњена, онда треба да дође свезано предавање исте. Тим обликом катихизације, осим што се тумачи сами садржај приповијетке, ученици добивају јасну преставу о саставу приповијетке, о њеном плану, — а то опет, као и код првог облика катихизације, чини, да им се може свезано и протумачено предати приповијетка. Из реченога види се, да се катихизација са оба наведена облика може употријебити са једнаком, несумњивом, битном коришћу. Но употребљавала се она ма како код библијских приповиједака, сама приповијетка, која се употребљује у основној обуци, увијек се мора одликовати својом детаљношћу, живошћу и очигледношћу.

Није могуће, а да се код тога не дотакнемо једног, врло важног неспоразума, који сусретамо у педагогијској литератури, а који се тиче елементарнога предавања свешт. Историје. Неки мисле, да предавање свешт. Историје елементарно — значи предавати библијске приповијетке скучено, скраћено, у самим општим

цртама. Међу тим мора се такво мњење признати сасвим кривим. Приповиједати дјецу — у опште не треба оно, што и одраслима; што може изгледати за пошљедње сувишним, то за прве бива често сасвим ново; у то вријеме, у колико су за пошљедне довољне само опште црте, по којима су они у стању докучити све потанкости овог или оног дјела, — у одношају према дјецу, код ограничене готовине њихових престава и појмова, такве опште црте не би ни до чега довеле. С тога је за дјецу потребна не краткоћа и стегнутост приповијетке, већ на против, што је могуће већа очигледност и потанкост њена. — Наведенога назора о основном предавању свешт. историје држе се особито они писци упуштава вјеронауке, који усвајају концентричку систему, но код тога схваћају концентрацију у погледу свешт. историје уско и једнострано. По мњењу таквих (овамо спада и г. Ширски), као да се концентричком системом захтијева, да се све приповијетке из свештене историје употребљују у свима ступњевима обуке, при чему се предавање истих на разним ступњевима мора разликовати само поступним раширењем њихова обима; по томе мњењу, као да се код обуке треба држати ових комбинација, да, чим је нижи ступањ обуке, тим краће и збијеније мора бити и предавање, чим је виши ступањ, тим и предавање мора бити пространије. Но, очевидно је, да се не састоји у томе суштина концентричке системе: у тој системи нема никакве потребе, да се свака приповијетка из свешт. историје раширује неизоставно на све течајеве обуке. Ако се код обуке и покаже потреба, да се осврнемо на једне и исте приповијетке у разним течајевима обуке, то се предавање мора у сваком течају разликовати потанкошћу: а разлика та

између предавања у једном течају и предавања у другом течају може се састојати у томе, да се у једном течају обрати главна пажња на једну страну приповијетке, у другом течају — на другу страну.

Премда основни облик почетнога предавања свешт. Историје мора бити акроаматички, но он ипак не искључује могућности, да се код тога може употријебити и јевристички облик. Напротив, тај облик бива сасвим умјестан код предавања свешт. Историје — увијек, кад се на основу библијских повијести треба обратити на какве год закључке, апстракције, општениности, кад се из предочене библијске приповијетке треба да учини примјена на живот и т. д. У осталом јевристички облик може се у неколико примијенити предавању свешт. историје и код самог *изучавања* повијести, — а то бива онда, кад се за основу изучавања може узети свештено-историчка слика. Ова, кад ју ученици пажљиво проматрају, разумије се — под непосредним упутством учитељевим, може довести ученике до тако потпуног разумијевања битнога садржаја оног догађаја који се на њој види, да последице тога, властитом труду и комбинацијама ученика мора учитељ врло мало додати, као н. пр.: дати *имена* особама, нарисаним на слици, да каже *вријеме*, кад се је тај догађај могао догодити и т. д. Ипак, не треба из вида упуштати, да у томе случају кад имамо при руци слику ради изучавања библијске повијести, предавање повијести у виду потпуне, консеквентне приповијетке ипак је неопходно, као средство, да се концентришу кратка посматрања ученика и да остане у њима потпун утисак.

У погледу *облика* предавања свешт. историје, заслужује најпослије да се претрес питање: како је боље да се ивлажу библијске приповијетке код почетне обуке,

— да ли слободном ријечи или по могућности ријечима Библије? Будући, да код предавања приповиједака, очевидно, треба настојати не о томе, да у памети ученика остану саме ријечи и изрази, како ће се излагати догађај, већ о томе, да се усвоји сами смисао приповијетке, да приповијетка изазове одговарајуће њеном садржају расположење срца и воље код ученика: то најбољим обликом, сасвим природно, мора се признати онај, којим би се ове цијељи постићи могле. Не можемо се сагласити, да би се те цијељи најбоље постигле, кад би се приповијетка предавала ријечима Библије, како тврди госп. Ширски, — да се „никакав други облик излагања не може сравнити с библијском и по јасноћи, и по једноставности и моћи уплива на душу“. Напротив, мора се за несумњиво признати, да употреба буквалних ријечи Библије у приповијетци у многим случајевима не само да не би водило указаним цијељима, већ би шта више отешчавало да се иста достигне а то за то, што је библијски језик у многим случајевима тежак и за саме одрасле, а за дјецу је још тежи. Осим тога, захтјев, — „приповиједати по тексту библије“ има у себи два непомирљива појма: очевидно да се мора задржати од двога једно, — или *читати текст* библије, или заиста *приповиједати*. На тај начин постављено питање о облику приповиједака из свешт. Историје може се ријешити тако, да приповијетке, премда без сумње морају бити строго библијски и по тону и по карактеру, али се морају излагати у облику доступном дјецу, језиком највише приступним и лаким, а то ће рећи — опште познатим.

За предавање приповиједака из свешт. историје библијским ријечима наводе се још оваке комбинације (Ширски): 1) от-

кривење о дјелима божјим дано у одређеном облику а за тим библијско приповиједање треба саопштавати ријечима библијским; 2) излагање свештено-историчких приповиједака била би најбоља припрема за схваћање Библије. — Но 1-во) ко би хтио захтјевати, да се и догматичко и наравствено учење хришћанске религије, изражено у одређеном облику, излаже увијек у библијским ријечима? 2-го) приучавање на схваћање језика библијског мора несумњиво бити задаћа школе, но за то има других средстава, — н. пр. читање извјесних мјеста из Библије с тумачењем, учење текста Библије и т. д.

На завршетку разматрања дидактичких потреба код предавања свештене историје треба примјетити, да особито важним и неопходним начином код изучавања библијских повијести мора бити признато упознавање ученика, макар и у општим цртама, с географичким датама, која се односе на библијску историју: без тога сва знања, која ученици и добију из историје, биће налик на нешто, што висн у враку.

9. О учењу молитава.

Обим молитава за почетно предавање, опредјељује се називом: „опште“ или „свагдање“ молитве. Програм Духовно-учебног Комитета од 1880. год. набраја их 20, а међу њима 10 врло кратких молитава. Нема сумње, да би „захтјевање, да дјеца знаду што више молитава на изуст, било тешко за дјецу, која ступају неписмена у школу, а у погледу религиозно-педагошком било би нецјелосходно“

Што се тиче *порешка*, како треба да се расположи учење молитава, то зависи, без сумње, највише од педагошких комбинација: треба почети од лакшега, више доступнога уму и чувству ученика,

и постепено ићи тежем¹⁾. Томе захтјеву по мњењу неких, као да потпуно одговара оно разређење молитава, које се обично налази у штампаним молитвеницима (синодалним), јер су овдје молитве „распоређене по обиму у постепено растућем поретку“. — Но обим, очевидно, сам по себи још не престава нешто таква, на што би се прије свега и поглавито морала обратити пажња код обуке; обим, ма какав да је, може учитељ увијек свршити — без особенних потешкоћа; но најважније, што се мора комбинирати код разређивања молитава при обуци, мора се признати да је — јасноћа самог *садржаја* њихова према дјечијем схваћању и чувству. С тога, да се одговори наведеном педагогичком захтјеву, морају се молитве код обуке распоредити тако, да би оне молитве, које имају појмове једноставније и које сувише општег карактера

претходиле оним молитвама, које својим садржајем уводе у круг више посебних и сложених богословских појмова; према тому на пр. молитве о помиловању, или кратка славословља, очевидно морају се разјаснити прије молитве Господње, јер ова пошљедна има више сложених и тешких појмова; а молитва Господња мора се опет протумачити прије молитве св. Духу, јер ова пошљедња уводи нас у круг још више сложених појмова. Ближе — и према указаном опћем начелу — одређује се поредак молитава оним планом, који припада основној школи. Нема сумње, да би, чиниле нам се неке молитве на први поглед ма како лаке и доступне дјечијем схваћању, учење *сваке* молитве неизоставно морало бити унапријед сходним начином приређено, — а то за то, да би ју дјеца могла усвојити што је могуће потпуније и живље. Општи основ, на који се мора ослањати учење молитава треба да су „претходни разговори вјероучитеља са ученицима о основним појмовима и предметима религије“ (§ 7.); но поред тога, учење сваке молитве специјално мора неизоставно имати за најближу и непосредну основу: бесједу вјероучитеља с дјецом, која би специјално управљена била на то, да се ученици уведу у садржај сваке молитве, да се изазове код њих одговарајуће молитви расположење срца и т. д. Предметом те бесједе могу бити на пр. какве год појаве, узете из живота саме дјеце; но најбоље је, ако за садржај бесједе буде узета *приповијетка из свешт. историје*. Свеза свешт. историје с молитвама очевидна је, — „све скоро молитве, које су у општој употреби, имају карактер исторички, и разјаснити их без историје није могуће“; с тога се свештено-историчке приповијетке и морају признати природном основом ради раз-

¹⁾ По томе не одговара педагогичким захтјевима разређење молитава поретком — примјењеном различном добу дана, — кад се на пр. за почетак узимају молитве јутрење, за тим вечерње, најпослије оне, које се преко дан употребљују (као што је „Мол. зап. и Симв. вјер.“ прот. Д. Соколова), и с почетка јутрење, за тим дневне и најпослије, вечерње. Исто тако, полазећи од те претпоставке, не може се одобрити ни оно разређење молитава, по коме се ради учења узимају најприје молитве — које се највише код куће употребљују, за тим — које се у школи, а најпослије, које се у цркви понајвише употребљују; такав поредак има још и ту неугодност, што не обраћа пажње на односну важност молитава, осим тога, њиме се уводе и такве молитве за учење, које се могу обићи (на пр. школске). Неки предлажу, да се молитве распореде „по системи моралног учења“, које се у њима налази, и то тако, да би, тумачећи их, могли дјецу упознати са главним истинама православне вјере и спремити их за примање „Символа вјере“. То мњење даје изучавању молитава службену ролу у одношају према учењу Катихизиса: истина; но молитве, морају без сумње сачињавати такав самосталан предмет почетне обуке, као и Катихизис; а ту, од изучавања првих не може бити правог и природног пријелаза к другому.

јашњења њихова. Уједно имају библијске приповијетке за учење молитава и ту важност, што се не може ни чим тако добро изазвати код ученика свијест о потреби молитве и чистог молитвеног расположења, као баш тима приповијеткама. А ако, на тај начин, учење молитава мора имати свету историју за природну и најближу основу, онда то само собом одређује и онај поредак, кога се треба држати у разређењу молитава код обуке; — тај поредак, очевидно, мора бити — исторички. Без сумње, такав поредак учења молитава, т. ј. у свези са свештено-историчким приповиједањем, сасвим ће одговарати и наведеном педагогичком начелу, — ту ће ученици са најстрожијом консеквенцијом прелазити од више једноставних појмова к више сложеним и тешким, јер је познато, да су се религијозни појмови раскривали у историји строго поступно. Није могуће овдје не споменути и то, да, у колико се показује такав поредак разређења молитава најбољим у одношају према молитвама, у толико он пружа велику угодност и у одношају према самој свешт. историји: код тога поретка не ће се учити библијске приповијетке у хаотичкој недошљедности, што би било неизбјежно код сваког другог разређења молитава, — не ће требати скакати од почетка историје одмах к свршетку, од свршетка к средини и т. д.

Из реченога у опште разјашњује се и сам начин учења молитава; он мора очевидно бити јевристички. Сав консеквентни ход учења молитава може се представити овако: Учење сваке молитве може се почети са предавањем какве год свештено-историчке приповијетке, која би одговарала њеном (молитвеном) садржају; и могла бити основом њеног разјашњења само разјашњавање молитве, на основу

дата предавање приповијетке, мора за тим бити садржајем посебне бесједе вјероучитеља с дјецом. Та бесједа мора поступно ићи за тим, да би сва разјашњења, која се њоме добију и која се односе на садржај изучаване молитве, све више и више схваћала се, формулирала све одређеније и све *приближније* облику молитве тако, да би се при свршетку бесједе добило што је могуће ближи славенски пријевод молитве и „сва тумачена молитва да проистиче из бесједе, као природна пошљедица“. На тај начин, по реченому, морају ученици долазити до потпуног схваћања молитве и умијења изговарати је на свом језику прије, него науче црквено-славенски текст исте. Кад је молитва протумачена, а прије него се научи славенски текст, — добро је покушати да се постепено приближи тому пријеводу молитве; ту се може примјетити ученицима, да се те молитве могу учити и на другом језику, н. пр.: „црквеном“, и показати им, како се изговарају на славенском језику. Најпослије долази — цијело предавање тога текста у свези и учење истога на изуст. Текст се мора учити прве године по ријечима вјероучитељевим, а друге године из књиге.

Тај начин учења молитава мора се признати педагогичким; тим начином ученици прелазе са строгом поступношћу од познатог к непознатому, од мисли и живе представе — к ријечи.

Предлагали су се и предлажу и други начини учења молитава. Тако, у многим упутствима за вјеронауку, који су се недавно појавили, заговара се такав начин, по коме, премда се тумачење садржаја молитве признаје неопходним, али само учење текста молитве стављају *прије* тумачења. При томе, једни предлажу, — да се учење молитава мора почети бесједом

садржају молитве, за тим пријећи на учење текста, а послије тога превести и завршити разјашњењем. Други излажу ствар једноставније: предлажу — почињати са учењем текста молитве, за тим консеквентно пријећи на пријевод, на тумачење непојмљивих ријечи у молитви, на перифралу; или — предлажу — да се послије наученог текста молитве одма пријеђе на тумачење смисла, на опредјељење и употребу (г. Ширски); најпослије, морамо упозорити као на најоригиналнији начин учења молитава, — предложени г. Корфом, — који као и сви други, учење текста молитава узимају прије тумачења, али при томе уводи ту особину, да учитељу ставља у дужност да дјецу научи текст молитве, а тумачење ставља у дужност вјероучитељу. Ми се не морамо зауставити овдје, да претресамо све наведене начине, — јер је њихова непедагогичност очевидна. Али не можемо оставити без примједбе једно мњење, које се тиче почетнога учења молитава, а које се појавило тек у најновије вријеме. Мњење о коме треба говорити, јест мнијење г. Ширскога и састоји се у томе, да се опште молитве морају учити без свакога пријевода, да пријевод само отешчава смисао истих, јер су све опште молитве састављене једноставно; осим тога, пријевод молитава, по мњењу г. Ширскога „позитивно је штетан по дјецу, јер утврђује у дјецу лажну мисао као да црква говори језиком сасвим непојмљивим“. — Што се тиче прве мисли, која се налази у мњењу г. Ширскога, то је лажност њена очевидна. У самој ствари, је ли могуће, код здравог погледа на ствар, озбиљно тврдити, да би за нашег човјека и наше дијете, могао бити славенски текст молитве једноставнији и разумљивији од пријевода, — да пошљедњи може само отешчати

схваћање молитве? Па и сам г. Ширски признаје, протусловећи себи јавно, да код опћих молитава има словенских ријечи *слабо појмљивих*, те с тога у свом практичном упутству показује на потребу *шумачења* молитава. За тим, што се тиче друге мисли у изложеном назору г. Ширскога, — да је пријевод молитава позитивно штетан по дјецу, јер их тобоже утврђује у мисли, као да црква говори са свим неразумљивим језиком, — мора се признати да је сасвим непромишљена: 1-во) ни у ком случају не могу се ученици утврдити у мисли, да црква говори *сасвим* неразумљивим језиком, јер они *не могу да не увиде*, да у црквеном језику има много и разумљива; с друге стране, друго, да црква не говори *сасвим* неразумљивим језиком, то ће увидити и сами ученици и без пријевода молитава; то је — факт, и тешко је појмити, за што г. Ширски жели сакрити га од ученика.

10. О учењу Катихизиса.

Хришћанско учење, као што је познато, дијели се на два дијела — на учење вјере и учење наравствености; суштина првога открива се у *символу вјере*, суштина другога — у *десетословљу*. Очевидно је, да се у таквом обиму и саставу, т. ј. као тумачење симбола вјере и заповиједи, и мора пријећи Катихизис, у основним школама. Трећи саставни дио Катихизиса — изјашњење молитве Господње, сасвим се природно веже са изучавањем других молитава, — мора се дакле од састава Катихизиса сасвим природно одијелити: исто тако мора бити одијељен од Катихизиса а при томе и искључен из почетног предавања — четврти дио Катихизиса, — учење о блаженствима, пошто се у основним школама из опширне области хришћанскога учења мора и треба предавати само најбитније,

Г. Ширски налази, да је сасвим неоснована и самовољна — таква измјена састава и облика Катихизиса у почетном предавању вјеронауке; по његову мњењу, не смије се ни мало одступити од установљеног облика Катихизиса, пошто би свака измјена била очитим нарушењем *предања цркве* („О преп. зак. бож. страна 138“). — Но у томе пада г. Ширски у врло крупну сумњу. Предање цркве показује заиста одређене нормалне категорије Катихизиса, — његове битне саставне дијелове; али оно не показује потребе, да би се при обуци излагале катихизичке истине увијек и скроз по оним категоријама, у једном непромјењивом поретку, — тако, као што се излажу на пр. у Катихизису Митрополита Филарета. С тога, не ће се ни мало предање цркве нарушити, ако се један саставни дио Катихизиса одијељен од других дијелова — предаје сасвим посебно: не ће се нарушити предање ни тиме, ако се учење о блаженствима сасвим искључи из састава Катихизиса. Таква измјена Катихизиса није самовољна и неоснована као што вели г. Ширски; на против њу захтјевају врло важне комбинације. Што се тиче молитве Господње, то се она одјељују из састава навластито — Катихизиса и прикључује се другим молитвама за то, што се на тај начин zgodније изучава она, јер стоји с другим молитвама по самом свом саставу у свези. Што се тиче учења о блаженствима, оно се искључује из основне обуке с тога, што не би, изучавање тога дијела Катихизиса, због кратковремене обуке у основној школи, дало ученицима могућности да стално, основно и свјесно усвоје друге — битније дијелове његове: боље је знати мало, а темељно, него много а површно, — то је један основни захтјев

педагогије, проти коме „*предање*“ и глас цркве ништа не говори.

Код тумачења краткога Катихизиса т. ј. симбола вјере и заповиједи, исто тако као и код тумачења молитава, најзгодније је служити се јевристичким обликом обуке. Правцем тога треба да су особито библи. приповијетке, — с тога, што међу истинама хришћанског учења и свештено-историчким догађајима постоји тијесна свеза, јер све истине имају своју историчку основу с тога, што садржавају у себи ова или она историчка факта. Код изучавања дакле тих истина сасвим се може употребити онај начин, који је показан и за учење молитава. Но неке истине вјере и наравствености немају баш историчких факата; при свем том са свим је могуће и те истине тумачити путем јевристичким, у облику живог разговора. Полазном тачком при томе могу бити на пр.: појаве у природи. „У природи се може увијек наћи вјерних слика и доказа за многе истине вјере: учене на пр. о промислу Божијем, о препорођењу човјека, о бесмртности — најбоље се може протумачити, осврћући се на природу и њене појаве. Исто тако за разјашњење хришћанских истина корисно се могу навести појави, који се догађају у властитом животу дјечијем и животу, који га окружује. Но изучавање катихизичких истина не смије се ограничити само на то, да се оне усвоје теоретички; треба ићи за тим, да усвојење истих има животни карактер, — да би свака истина, коју ученици приме, могла ући у живу, органичку свезу с њиховим властитим животом, „у колико се она појављује у њиховим молитвама, поступцима, покретима савјести и религијознога чувства“. Очеvidно је, да се јевристички облик може употребити и у овом дијелу обуке.

Цио план учења катихизичких истина према јевристичком облику мора се састојати из слиједећих момента. Прије свега, код учења ове или оне истине, мора се узети ма каква полазна тачка, — која може према реченоме, бити или библијска приповијетка или ма какав појав, узет из природе или човјечијег живота; с тиме треба да се споји жива беседа вјероучитеља с дјецом, која мора постепено водити све то бљему разјашњењу оне истине, која се има разјаснити, и на пошљетку исвести саму истину — строго формулисану; на тај начин добивену истину, морају ученици чврсто усвојити и, најпослије, у облику оног живог разговора, морају се упознати с посебним случајевима и средствима, како да се она применију њихову животу. — Стварним резултатом таквог начина обуке биће — потпуно, свјесно и живо усвојење истина хришћанског учења.

На основу реченога, очевидно је, да се не може одобрити такав начин учења Катихизиса, гдје би битним моментом било постављено *учење на изузет*. У најновије вријеме поборником таквога мњења истиче се г. Ширски, који иде за тим, да сав Катихизис у цијелом свом саставу, морају ученици буквално на изузет учити. — Да ријечи св. Писма и вјероопредјељења црквена, која се налазе у Катихизису, ученици морају учити буквално — то не може нико оспоравати; али се мора признати сасвим не рационалним онај захтјев, да би се на тај начин учили и сви одговори и тумачења, који се налазе у Катихизису и својина су писачева. Потребу буквалног учења свију одговора у Катихизису, које писац излаже својим ријечима, г. Ширски доказује прије свега тим, што се „наука, која се у тим одговорима садржи, премда ју излаже писац књиге,

но по упуству св. Отаца и учитеља Цркве и предаје не у име његово већ у име цркве; с тога не само ученици већ ни учитељ не смије уводити у Катихизис какве год исправке“. Но 1) не можемо не опазити, да се у тим ријечима г. Ширскога садржи нешто, што се сасвим противи самим основним захтјевима дидактике: у самој ствари, рећи, да при учењу Катихизиса не смију не само ученици већ ни учитељ никако одступати од учебника, не значи ли — тврдити, да се од обуке морају одстранити и *сва тумачења* катихизичких формула, која се у учебнику налазе, — с тога, је ли могуће разјаснити те формуле, а да се не одступи од ријечи учебника? Ипак и сам г. Ширски налази, да су та тумачења неопходна и уводи их у учење Катихизиса. Уз то 2) не предају само писци Катихизиса садржај његов не у име своје, него се то може рећи и за писце упутстава свете историје и тумачења молитава и т. д.; ипак нико, па ни сам г. Ширски, не захтијева буквалнога изучавања тих упутстава, — за што у томе погледу мора једини Катихизис бити изузетак? — У обрану свога мњења позива се г. Ширски, даље, на то, да се „учење, које се садржи у одговорима у Катихизисима, састоји у разјашњењу битних истина хришћанства и обично се изражава тачним и одређеним ријечима: с тога, да би се сачувале истине од извртања, а да би се олакшао дјецу Катихизис, треба захтијевати, да се одговори уче на изузет“. На тај начин боји се г. Ширски, да ће ученици уклонити се од истине, да ће пасти у јерес: а зар их ријечи могу сачувати од тога? Од тога их чува увијек само разумно схваћање истине, али никако не слова књиге; а слово и није никакво трајно достојанство разума: познато је, како се лако и

брзо заборављају дословни изрази разних научених опредјељења, с којима се требало упознати, и како нам ипак мало пријечи, да чврсто и вјерно чувамо у памети њихов *смисао*. У наведеним ријечима тврди г. Ширски, да буквално учење олакшава дјеци Катихизисе; но та тврдња сасвим протуслови оному, што говори здрава педагогија: ова свједочи, да буквално учење, — осим тога, што захтијева излишни губитак времена, кога и онако има мало у народној школи, — увијек је тешко ученицима, особито кад им се даје, да науче оно, што је непојмљиво, а што се мора чинити по начину г. Ширскога. — Најпослије, г. Ширски захтијева да се Катихизисе буквално учи и за то, што би научено могло бити предметом катихизичких разговора; на тај начин, по начину г. Ширскога, обука се мора отпочети са ријечима, а за тим пријећи на ствар, — очевидно је да се тиме предлаже сасвим непедигогички начин.

Треба ли код учења Катихизиса у основној школи уносити у обуку полемички елеменат? Код неких услова унашање таквога елемента, без сваке сумње, мора се признати сасвим умјесним, — а то овда, кад би у околини, гдје се налази школа, било много пошљедоватеља неправославне вјероисповијести, или сектантâ или расколникâ. У томе случају, код учења Катихизиса са свим је умјесно што потање зауставити се на тумачењу оних тачака хришћанскога учења, које се или са свим не примају, или их неправилно тумаче ове или оне религијозне партије, које би већ у тој околини биле у већини, — показујући код тога, у чему се особито састоји уклонeње пошљедних од истине православнога учења, откривајући неправилност таквога поступка.

Али, уносећи у излагање хришћанског учења полемички елеменат, треба се чувати, да како не усади у ученике дух религијозног непријатељства; с тога дотичући се ових или оних неправилности у тумачењу хришћанског учења, којима се одликују ове или оне религијозне партије, не смије се ни у ком случају дозволити — презирно говорити о пошљедњима, подругљиво или омаловажавајући понашати се према њихову учењу, обредима и тајнама. Сва полемика мора се водити у духу мирном и озбиљном.

II. О тумачењу богослужења православне Цркве.

Код учења овога предмета у основним школама треба имати у виду понавше ту цијељ, да се ученици спреме, да свјесно присуствују и живо учествују код свршавања богослужења. Према томе, код обуке у основној школи, не можемо се зауставити на том темељу изучавања богослужења, — који неки предлажу, — по коме се захтијева, да се обрати главна пажња на то, да се ученици потанко упознаду са свима свештенодјејствима и молитвословљима, која се употријебљују на овој или оној служби и у оном поретку, како слиједе једно за другим; због врло комплицираног састава православног богослужења нема у школи ни времена за такво изучавање. Исто тако не можемо се зауставити ни на оном темељу учења богослужења, који иде само за разјашњењем симболичког значења разних свештенодјејстава; ту страну богослужења не можемо сматрати толико важном, да би се могли ограничити на њу. А главно, што нам не допушта прихватити ни једног од ових праваца учења богослужења то је, што би се у оба случаја слабо постигавала цијељ тога предмета. За ту цијељ нужно је — најглавније — да се доведу ученици до схваћања, што се чита и

поји у цркви, „о чему треба да се моле у вријеме ове или оне црквене службе“. С тога код тумачења црквенога богослужења вјероучитељ „не мора се упуштати у уставне поједности и археологичка истраживања, већ симболичко значење светих предмета и обреда мора разјаснити само у толико, у колико симболизам тај проистиче из састава обреда, молитава и пјесама оне службе, која се тумачи. Тако код тумачења литургије може се предавач ограничити само на то, да покаже најважније радове службе, који сасвим јасно напомињу догађаје из живота Христа Спаситеља, и да се разјасне узгласи и молитве, које спадају у састав њезин. Код тумачења богослужења мора он упознати дјецу и са најважнијим пјесмама црквеним, од којих добро би било да дјеца науче неке и на изуост. Јектеније се морају дјецу прочитати с разјашњењем; учење јектеније на изуост не мора бити обвезно“.

У колико стоји богослужење у тијесној свези са свешт. Историјом, то је добро познато: црквене службе и најглавније радње њихове посвећене су већим дијелом успомени ових или оних најважнијих момената историје, или каквих год посебних историчких догађаја. А кад стоји богослужење у таквој свези са свешт. Историјом, онда је очевидно, да пошљедња мора бити узета за основ код тумачења првога. Признати се мора да је при томе најбоље средство за тумачење богослужења ученицима — практично упознавање истих с њим; тај учевни предмет има за вјероучитеља ту важну угодност, какову не даје ни један други предмет, да се код обуке дјецу он може увијек — или најмање — у врло многим случајевима, ослонити на њихово непосредно посматрање, које они добију код учество-

вања при богослужењу. С тога мора се признати, да је врло важна помоћ код изучавања богослужења — приучавање ученика на стварно учење, у колико се оно може извести у читању, појању, послуживању код обављања богослужења.

Од свију програма тога предмета, које предлажу разни писци упутстава у вјеронауци, најбољим у практичком погледу морамо признати — предложени од свешт. Ат. Соколова у његовом: „Уроки Христјан. Знаниа“.

12. О употреби очигледних средстава код обуке у вјеронауци.

Очигледним средствима, која се употребљују код обуке у вјеронауци, односе се: слике свештено-историчких догађаја, географске мапе, описи предјела и свештених предмета. Од свију ових средстава највећи прилог код основне обуке имају свештено-историчке мапе. Употребу истих код обуке признају сви за врло корисну; но при томе не придају им сви једнаку важност, каква им заиста припада у том послу. Обично савјетују, да треба код обуке употребити слике или као *повод* обучне бесједи са ученицима, или као средство да се *уверсти* у њиховој памети онај утисак, кога добију они из ове или оне приповијетке. Такав назор о значају слика има свештеник М. Соколов; а и г. Ширеки има сличан назор. Но тај назор мора се признати врло једностраним, — он губи из вида најглавније значење, које морају имати слике код почетне обуке. Нема сумње, да је највећа њихова важност у томе, да оне, откривајући ученицима попринте за њихово непосредно посматрање, пружају им тиме прилику да стварно учествују у предавању, да долазе до самогалних закључака и комбинација у погледу оних предмета, који се имају изучавати; и за-

пета, с том цијељи и морају се највише употребљавати слике. У свези с тим могу оне послужити као најбоље средство да се ученици приуче, да у свези и консеквентно излажу оно знање, које су усвојили, пошто ће слике бити ученицима у том послу неопходна потпора.

За све наведене цијељи, слике се могу прије свега највише употребити код учења свештене Историје; а очевидно је, да у неколико могу бити корисном потпором и код учења молитава и Катихизиса, — и то у толико, у колико се учење ових предмета мора ослањати на свешт. Историју; најпослије, код тумачења богослужења, могу слике бити исто тако велики прилог, као и код учења Историје.

Начини, како се слике употребљују код обуке, јесу различни: обично се употребљују код предавања или посебне велике слике, или сличице, којима је обично илустрован текст учебника.

У нашим школама употребљују се код предавања библијских приповједака већим дијелом слике Шнодра и слике, узете из њемачкога издања Шрајбера; карте, које заслужују потпуну пажњу, као помоћ свешт. Историји, јесу оне, које је издао Ракочи, а одобрио св. Синод; код предавања богослужења употребљују се слике, које је издао: Моск. комит. грамотности: „Обясненіе литурѣи, вечерни, полунощници, ѹтрени“.

Посебне слике употребљују код лекцијâ вјеронаучних овако: или их поставе на таблу школеку, да ју могу од једанпут видити сва дјеца, или се носе по школи и показују ученицима редом по клупама. Од та два начина, — а због главне цијељи, ради које се слике употребљују, — мора се први начин призвати бољим. По другом начину, могу

ученици гледати слику само кратко вријеме, те с тога код обрађивања учевнога материјала неће имати пред собом таквих живих, очигледних престава, на које би се могли непосредно ослањати у том послу; код првог начина тај ослонац даје се ученицима у самом непосредном њиховом гледању. У осталом, ти начини не искључују један другог, већ могу бити и спојени: послије тога, како су поједине групе разгледале слику, може се она објесити на таблу, да ју опет сва школа гледа.

Неки не одобравају ни првог начина употребе слика; оvdје, веле, ученици, који далеко сједе од слике, не могу је добро прегледати, по томе и престава о слици морају код њих бити непотпуне, магловите; с тога и држе, да је много згодније користити се не посебним сликама, већ књижницама слика (без текста), које би се могле наћи при руци код свакога ученика. Но такве књижнице не постоје; а док њих немамо, морамо се очевидно послужити посебним сликама. А наведена неприлика, која се онажа у њиховој тобож' употреби, ослабљава се тим, да се, као што је речено, прије, него се слике ставе на општи углед, преносе од клупе до клупе, да је сви ученици виде, — и при томе дуже времена задржати се код оних ученика, који ће теже видети слику, кад се постави на таблу. — Због оскудице у посебним сликама, употребљују у школама и оне слике, које су у ученицима; но с обзиром на то, да су све слике, и по величини и по тачности доста незгодне, — очевидно је, да се само у крајњем случају имају употребљавати.

Сами поступак обуке у вјеронауци помоћу слика, према показаним цијељима како да се употребљују, може се представити у слиједећем облику:

1) Прије саопштења ученицима ма каквих знања у готовом облику — разумије се ондје, гдје буде могуће, — покаже се ученицима слика, и они посматрајући је, руковођени питањима учитељевим, сами приповиједају, што виде на њој и изводе о томе своје закључке и комбинације. —

Посматрање слике, мора се почети, сасвим природно, од главног предмета и особа; по те предмете и особе, као и друге — другостепене, још не треба називати њиховим именима. Кад ученици посматрају слику, мора учитељ том посматрању давати својим питањима такву консеквенцију, да би она могла касније руководити и ученике да могу у свези и консеквентно предавати садржај слике.

2) После разматрања и тумачења садржаја слике, треба да је ученици у свези опишу.

3) Затим треба учитељ да консеквентно, једноставно и јасно изложи садржај слике. Тим моментом морамо се користити за то, да оставимо у ученицима *потпуни утисак*.

4) После приповиједања учитељева треба, да ученици то исто понове. Код тога мора се питањима исприповиједани садржај доводити у свезу са оним, који су ученици прије усвојили; осим тога из усвојене приповијетке могу се правити оваки или онаки закључци и т. д.

5) Ствар се може завршити закључним формулирањем усвојенога садржаја.

Згодна упуство како се употребе слике код учења свешт. Историје, можемо наћи у књизи: „Опытъ методич. руковод. для нагляд. вѣждъ по карт. св. Исторіи, — свещ. Пѣвцова.

О разлозима који раскидају брачну везу, и о судеком поступку у парници за раскид брака.

Написао: Тома Алагић, прота, професор Богословије.

(Мјесто наставка свршетак).

* * *

Послије овога ваља нам рећи коју и о другом дијелу написа ове радње, о *судском поступку у парници за раскид брака*. Нешто од овога споменуемо већ напријед у претресу појединих разлога, који раскидају брачну везу у православној цркви.

Поступак при рјешавању парбених брачних предмета, и по обичајима и по законима старих народа, био је одвећ неуредан и једностран, брз и нагао; ишао је више у прилог самовољи и распуштености човјечјој, него ли врједности брачној. Од најстаријих времена показује се тежња код људи, да сами гасе пламен своје ерџбе каменовањем, спаљивањем, прекомјерним срамоћењем и бијењем својих жена. Црква се није могла сложити са таквим наглим и жестокиим поступањем,

ни са законима, који су миловали навиком својих грађана на штету брачне светиње. Са својим здравим појмовима о браку увела је и друкчији начин расправљања и поступања у приликама, кад се догоди раздор између мужа и жене; а кад је сазнала за извор гријеха, по упутству свога божанственог учитеља, није некала смрти грјешнику, него му је тражила лијека од његова гријеха¹⁾. Но црквене уредбе, гледајући на брак, нијесу дуго имале потпуне врједности код државнијех власти. Брак је склапан и раскидан пред грађанским судовима, који су гледали само на оно, што муж нуди жени и жена мужу у имању. Тек у IX. вијеку добио је црквени благослов брака обвезну снагу у држави, на итоту од цара

¹⁾ Мат. гл. 6., ст. 14.; гл. 18., ст. 22.; Марко гл. 11., ст. 25.; Кол. гл. 3., ст. 13.

Лава Мудрога¹⁾, а на западу од цара Карла Великога. — Али црква није застала за својом унутрашњом уредбом у свачем и чекала на бољи одношај и положај у држави. Ток њеног унутрашњег развика и напретка ишао је правцем, који је одређивала наука Христа Спаситеља. Сваки прави Хришћанин примао је црквену науку и уредбу као излив воље Бога истиног и праведног, и желећи живљети под окриљем правде и истине, у радости своје душе, желео је да му црква огласи *божанствено* потврду, и прелије својијем благословом његове жеље и намјере у сваком добром подuzeћу, а највише у женидби. А кад га је ерела несрећа у његовом брачном животу, ишао је опет цркви, да му пружи лијек од невоље, или да изрече свој праведни суд над кривцем брачне несреће. Оваки одношај Хришћанина према својој цркви са свијем је природан; јер док душа човјечја тражи спас у вјери својој, човјек вјерује и мисли, да је у цркви као чуварици вјере, највећа правда и милост; и ко би покушао да потисне такве мисли код човјека, ударио би против слободе његове савјести, против среће у браку и породици, против цркве и државе, као вези и скупу многобројних породица; другијем ријечима: ко сузбија црквени утицај, ко сужава круг црквеног дјеловања, тај убија хришћански морал и прави мјеста разним струјама, које брзо руше основ друштвене среће и доброга стања.

Ко учи, т. ј. ко разгони у некоме рђаве мисли и склоности, даје племените мисли и здраве појмове, производи у човјеку тежњу за добријем животом, — тај ваља и да просуђује дјела његова; да га за добро дјело награди, а за рђаво да му суди и казан одреди. Ко има право да раздријешити, има право и да свеже, и на против ко има право да свеже, има право и да раздријешити. Није прави члан, који се своме друштву не покорави; није прави Хришћанин, који не слуша науку и суд своје свете цркве. Сваком друштву на свијету потребан је *највиши углед*, т. ј. законита моћ и власт људи, који пазе да у друштву иде све у реду и по закону. У православној цркви највећи видљиви углед, који је потврђен од самог Исуса Христа²⁾, *сабор* је поглавица цје-

локупне православне цркве, т. ј. сабор епископа, који врше своје законодавство на основу *св. писма* и *св. предања*, обзирући се и на прилике времена и мјеста. Сваки епископ треба да поступа у својој епископији према ономе, што је одредио опћи сабор црквених представника на основу божјега закона; треба да заузима као пријамник апостолеки и представник саборског угледа у своме владичанству мјесто врховног *учишља* и *судије* и свештеничким и свјетовним члановима црквенога друштва. Суд епископа над *свима* црквеним члановима потврђен је и утврђен:

1. *Св. писмом*. Још прије васкреснућа свога рекао је Спаситељ ученицима својима: „Ако ти сагријешити брат твој, иди и покарај га међу собом и њим самијем; ако те послуша, добио си брата својега. Ако ли те не послуша, узми са собом још једнога или двојицу, да све ријечи остану на устима два или три свједока. Ако ли њих не послуша, кажи цркви; и ако ли не послуша ни цркву, да ти буде као незнабожац и цариник. Јер вам кажем заиста: *што год свежете на земљи биће свезано на небу, и што год раздријешити на земљи, биће раздријешено на небу*³⁾. А по васкреснућу своме рекао је ученицима Спаситељ: *Којима отпустишете гријехе, отпустиће им се; и којима задржишете, задржаће се*⁴⁾. — У првој посланици апостола Павла Тимотеју, епископу од Ефеса, читамо: „На свештеника не примај тужбе, осим кад имају два или три свједока. А који гријеше, покарај их пред свима, да и други имају страх. Заклињем те пред Богом и Господом Исусом Христом и избранима његовима анђелима, да ове држиш без лицемјерија, не чинећи ништа по хатору⁵⁾“.

Као што се види из ових мјеста св. писма, ријеч иде не само о суду над савјешћу човјечјом, над унутрашњим мислима и расположајима, него и о суду над спољашњим одношајима човјека у цркви, о суду међу једновјерном браћом, и начину како да се помире међу собом, или пред свједоцима, или најпослије пред *црквом*. Сви црквени оци слажу се у мишљењу, да се под изразима *свезати* и *раздријешити* разумијева власт, коју је Христос дао *цркви*, т. ј. *епископима* као врховним пастирима и главним управитељима у

¹⁾ Цар Алексеје Комнен наредио је у новели од год. 1095. да црква благосиља брак како *слободнијех* тако и *робова*. Испор. М. Горчаков: „О тајни супружества“, С. Петерб. 1880., страна 161.

²⁾ Мат. гл. 18., ст. 20.

³⁾ Мат. гл. 18., ст. 15.—19.

⁴⁾ Јов. гл. 20., ст. 23.

⁵⁾ 1. Тим. гл. 5., ст. 19.—22. — Испор. Злат. тум. 1. посл. Тим. гл. 5., бесј. 16.; Теодор. цркв. истор. књ. 1., гл. 21., Зонарино тум. 75. апостолског правила,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

WWW.UNILIB.RS

у својим црквама¹⁾. — Има дакле судска црквена власт свој коријен у природи саме цркве и у јасним одредбама св. писма; а није унесена у цркву споља као повластица цркви од државе, што осим свега овога потврђује и судска црквена пракса првијех вијекова, још док су Ненабошци владали.

2. Црквеним правилима: а) правилима апостолеким²⁾; б) правилима васељенских сабора³⁾ и в) правилима обласних сабора и св. отаца⁴⁾.

3. Тумачењима овијех правила, која су потекла из пера признатијех канониста.

4. Символчким и догматичким књигама православне цркве.

5. Историским свједочанствима.

6. Законима грчко-римскијех и каснијех владалаца.

7. *Непрекидно црквеном праксом.* — И данас суди епископ лично са својим савјетом, и свештеницима и свјетовњацима за пријеступе у вјери и моралу, у црквеној служби и управи, посебно за пријеступе у женидби. Од првога почетка епископскога суда било је и требало је епископу *вриједнијех* и *озбиљнијех* људи, који би га обавјештавали о разним догађајима у његовој епархији, и потпомагали својим *искренијем* савјетом. Овај савјет, коме председава епископ као *природни председник*, а у одсутности епископа његов замјеник из једног или другог реда свештенства, — зове се код Грка *дикастирија*⁵⁾ или *синедрион*⁶⁾, а код нас и код других *конзисторија*. Оваких конзисторија, које осим другијех предмета имају да *расправљају* и *брачне парнице под председништвом свога епископа*, има сваки епископ:

¹⁾ Дј. апост. гл. 20., ст. 28.; 1. Тим. гл. 5., ст. 19—22. 2. Тим. гл. 4., ст. 2.—5.; Тит. гл. 2., ст. 15., гл. 3., ст. 10. посл. ист. патр. о прав. вјери чл. 10.

²⁾ Прав. 12., 13., 15., 31., 32., 37., 39. 55.

³⁾ 1. вас. саб. пр. 5.; халк. саб. пр. 9.; трул. саб. пр. 102.; 7. вас. саб. пр. 4.

⁴⁾ Антиј. саб. пр. 4., 6., 9., 12., 20.; сард. саб. пр. 13. 14.; лаод. саб. пр. 57.; картак. саб. пр. 7., 9., 10., 11., 12., 14., 15., 16., 29., 38., 52., 62., 104., 107., 125., 127.; Теог. алекс. пр. 4.

⁵⁾ Црквена дикастирија, црквени суд, *ἐκκλησιαστικὸν* (патриархаὶν, ἐπαρχιακὸν) δικαστήριον.

⁶⁾ Свештенички синедрион, свештенички савјет *συνέδριον τῶν κληρικῶν, τῶν πρεσβυτέρων*.

у *Аустро-Угарској*⁷⁾; у *Турској*, у подручју цариградске патријаршије⁸⁾; у *Русији*⁹⁾; у *Грчкој*¹⁰⁾; у *Србији*¹¹⁾; у *Румунији*; у *Бугарској*¹²⁾.

Код нас постоји још за сада само *сарајевска конзисторија*, која је установљена царском одлуком од 16. марта 1882. Има између осталог да рјешава и брачне парнице¹³⁾, и ово њено право изреком признаје и грађанско законодавство, изузевши подјелу имања између распуштеног мужа и жене и њихове дјеце, коју одређује грађански суд¹⁴⁾.

Многи страни учени писци показују на догматички и канонички темељ епископскога суда. Тако у програму *старокатоличкога* сабора у Минхену¹⁵⁾ под т. III. стоји: „Ми се тврдо држимо

⁷⁾ Регламан царице Марије Терезије од год. 1777., § 4. Посебно за православне Србе, који су под влашћу сријемске карловачке митрополије, царски „Решкринг“ од године 1868. (IV. А. §. 10. 1) и рјешење црквеног народног сабора у Карловцима год. 1870. — У бечком дијелу царевине расправљају брачне парнице грађански судови, дакле и у *Далмацији*; по власни епископ силом своје благодати и свога положаја у цркви ваља да изрече раскид и одређује кривцу црквени кар (епитимију) и забрањује му у други брак.

⁸⁾ *Ἐπιτομή, πρόλογος: . . . ἐν τοῖς πατριαρχιακοῖς καὶ ἐπαρχιακοῖς δικαστήριος . . .*

⁹⁾ Вѣдомству судовъ духовныхъ подлежатъ всѣ дѣла: 1. о признаніи браковъ законными или незаконными; 2. о расторженіи браковъ; 3. объ удостовѣреніи въ дѣствителности событія браковъ (гражд. зак. стр. 817., т. X., ч. II. из 1876., ст. п. 2. уст. дух. конз. — Калашников спом. кн. стр. 5.).

¹⁰⁾ Οὐδὲν ἄλλο καθήκον ἔχει ὁ ἀξιωματικὸς ἐπὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστήριου εἰ μὴ νὰ δικάζῃ ὑπὸ τῆν προεδριαν τοῦ ἀρχιερέως. ὁσάκις πρός τοῦτο προσελθῆτῃ παρ' αὐτοῦ. — Никакву другу дужност нема члан црквеног суда, осим да суди *под председништвом архијереја*, кад га ва то позове архијереј (Рјешење јелинскога-атинскога синода од 15. априла 1854.).

¹¹⁾ Законом од год. 1862. установљене су тамо *епархијске конзисторије*, које су по новом закону о црквеним властима од 27. априла 1890. добиле име: *епархијски духовни судови* (чл. 95.), који између осталог суде и о раскиду и о укидању брака (чл. 96., тачка 4.; испор. грађ. зак. за краљ. Србију § 99.). Но *председник* тајих епархијских судова није епископ, него *прошопрезвитер* (гл. 99.).

¹²⁾ Пројект устава бугарскога егзархата од године 1870.—1871. и *егзархијски устав* од 4. фебруара 1883. наређује, да у престолном граду сваке митрополије или епископије буде *свештенички савјет под председништвом мјеснога митрополита или епископа* (испор. Н. Елагин: Предиа. реформа црквнога суда, вѣш. вторѣи, С. Петерб. 1873.).

¹³⁾ Види: „Пословни ред“ ове конзисторије § 23., III., 6.

¹⁴⁾ Грађански парнички поступак за Босну и Херцеговину од год. 1890., § 1. — Испор. грађ. зак. за цар. аустр. §§ 117., 1264., 1265. и 1266.

¹⁵⁾ Овај програм је потписан г. 1871. од Делингера (председника), Рајкенса, Шултеа (дан. вође старок.), Хубера, Масена, Лангеа, Фридриха и т. д.

старе црквене уредбе, с тога одбијамо сваки покушај, да се одузме од епископа право непосредне и самосталне управе у појединим црквама.... Старокатолици, као вјерни чланови старе католичке цркве протестују против свега, што крши или измјењује догматичке и каноничке основе цркве“. — Вриједни и заслужни посленик на пољу каноничког права, посебно на пољу каноничког права православне цркве Dr. Jos. Zhishman, говори: „Епископски савјет под предједништвом епископа, или његова замјеника у свима парбеним стварима, саставља духовни суд прве инстанције“¹⁾.

Са правом, које човјек ужива, стоји у свези *дужност*, једно се без другога не да ни замислити. Имајући ово у виду напомињемо, да епископ са свима својима савјетницима у суду, ваља да буде способан, чист и праведан судија. Сам Господ наш Исус Христос, који ће *враћати муче онима, који друге муче*, и дати освету у огњу пламеноме онима, који не познају правде и истине²⁾ учи и заповиједа: *Не гледајте ко је ко кад судите, него праведан суд судите*³⁾. *Нема ништа сакривено, што се не ће открити, ни тајно, што се не ће дознати*⁴⁾. А желећи да сачува човјека од лакоумности и среброљубља, и од сваке страсти, која може врло штетно утиснути на његов позив, говори да је тешко онима који једу туђе куће, и труде се да присвоје себи једнога, да га учине сином пакленијем, у двоје већијем од себе, да су слице вође, којима је милије злато од цркве, који оцјеђују комарца, а камилу прождиру⁵⁾, да треба саблажњиво око ископати и саблажњиву руку осјећи и бацити од себе⁶⁾. — Апостол Павао заповиједа и епископима, и презвитерима, и ђаконима, и сваком, дакле и *конзисторијалним билежницима*, да не буду среброљубиви и лакоуми на добитак поган⁷⁾; заклиње их пред Богом и Господом Исусом Христом и анђелима његовијем, да не чине ништа по хапору⁸⁾. — Седми васељенски сабор у своме 4. правилу овако говори: „Проновједник истине, божанствени апостол Павао, као неко правило налажући ефеским

презвитерима, или управо свима свештеницима, овако им повјерљиво каже: *Сребра, или злата, или ружа ни у једнога не тражи: све вам показат, да који се тако буду трудили, морају помагати немоћнима и опомињати се, да је много блажије давати, него ли узимати*. Ради тога и ми, који смо од њега научени, наређујемо, да епископ ни под каквим начином не замишља из гадне похлепе за добитком, а под привидним разлогом некаквих гријехова, истраживати злата, или сребра, или другог чега од потчињених му епископа, или клирика или монаха. Јер апостол говори: *Неправедници не ће наслиједити царства Божјега и: Дјеца нијесу дужна родитељима имања тећи, него родитељи дјеци*. А који се затече да хоће да измами злата или чега другога, или због своје неке страсти, да забрањује црквену службу, и одлучује ког свог клирика, или затвара часни храм, да у њему Божије службе не буде, и тиме навраћа своје безумље на бешчувствене ствари, такав је и сам бешчувствен, и подвргнуће се ономе, чему је хтно друге подвргнути и *злоба ће се његова обраћати на његову главу*, као на преступника Божије заповиједи и апостолских заповиједи и апостолски установа. Јер и апостол Петар заповиједа: *Пасите стадо Божије, које имате, надгледајући га, не силом, него добровољно и по Богу, ниши за неправедне добитке, него из добра срца; ниши као да владате клиром, него бивајте уследи стаду; и кад се јави Поглавар пасићки, примићете вијенац славе, који не ће увенути*⁹⁾. — У другој књизи *апостолских установа* (гл. 13.) пише: „Епископе, суди као пред Богом да судиш, јер је суд Божји¹⁰⁾. По овоме с почетка осуди кривца по власти, за нијем га приведе к себи *милошћу*“.

Св. Јован Златоусти казује, како је тежак положај владике као судије, овијем ријечима: „Судека страна има за епископе мношину неугодности, посала и тешкоћа, којих немају свјетовне судије. Тешко је наћи правду, и пашавни је, не нарушити је. Али осим многог и трудног посла, и опасност овдје није мала. Неки од немоћнијех павши у незгоду, и не добивши заштите, претрпјели су тијем већ штету у вјери. Многи од увријехенијех мрзе на оне, који им не пружају помоћи, као и оне, који су их увриједили“¹⁰⁾.

¹⁾ Dr. Jos. Zhishman: Die Synoden und die Episcopalarbeiter in der morgenländischen Kirche, Wien 1867., стр. 220.

²⁾ Друга посл. Солун. 1., ст. 8.

³⁾ Јов. гл. 7., ст. 24.

⁴⁾ Мат. гл. 10., ст. 26.

⁵⁾ Мат. гл. 23., ст. 14.

⁶⁾ Мат. гл. 5., ст. 29. и 30.; гл. 18., ст. 8. и 9.; Марко гл. 9., ст. 43. и 45.

⁷⁾ Прва посл. Тим. гл. 3., ст. 3. и 8.

⁸⁾ Тим. гл. 5., ст. 21.

⁹⁾ Пета књ. Мојс. гл. 1., ст. 17.: „Не гледајте ко је на суду, саслушајте и малог и великог, не бојте се никога, јер је суд Божји“.

¹⁰⁾ Јов. Злат. „О свештенству“, књ. III.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Како у православној цркви може бити брачна веза раскипута тек послје истраге и потпуне расправе брачне парнице од стране духовнијех судова, то ћемо по могућности означити ток овога цијелога посла овако :

I. Брачна парница отпочиње на молбу или тужбу мужа или жене¹⁾. Изузетак од овога бива, кад је брак склопљен против реда и закона. Тада владичански суд отвара парницу сâм по својој службеној дужности, и ако је брачна *смешња* тако јака, да се не може ни архијерејским благословом уклонити, брак се због своје незаконитости *уништава*²⁾.

II. Тужба се предаје управо, или преко свештеника, владици, у чијем владичанству муж живи стално, т. ј. камо спада мјесто његове службе, или мјесто, гдје живи као члан неког овлаштеног друштва, или мјесто његовог свагдашњег борављења. Гдје живи муж, рачуна се да ту живи и жена, док постоји њихов законити брак. Гдје живи отац, рачуна се, да ту живе и дјеца, која су још под очинском влашћу. Гдје живи мати, ту живе и *незакониша* дјеца. Гдје живи господар, ту се рачунају и његове слуге. — Ако је муж оставио своју жену и живи на страни, или се не зна гдје живи, тужбу подноси жена свештенику, у чијој је парохији, или владици, у чијој епархији *стално* живи. За лица, која служе у редовној војсци, у жандармерији, или у домобранству, вриједи духовни суд, у чијем се подручју налази њихов *гарнизон* у мирно доба, све догле, док се не премјесте уопдвласност другог владичанства. Брачне парнице особа, које су вјенчане у туђој држави, расправљају се у држави, гдје су поданици, и то у владичанству, гдје је мјесто, у коме се рачунају да стално живе, ма да живи муж или жена

или обоје ван граница своје државе³⁾. — Гдје је парница отпочета, ту ваља и да се доврши, ако томе нијесу противни какви вриједни и јаки разлози⁴⁾. Ако је брак *незаконити* склопљен, онда се уништава тамо, гдје је склопљен.

III. Парнице *смјешаних* бракова, т. ј. између православне и неправославне брачне стране, расправља и рјешава православна црква у својим судовима на основу начела, што иште, да смјешани брак благослови православни свештеник, да дјеца из тог брака ваља да буду крштена и одгојена у православној цркви; па и онда, ако за невољу благослови брак свештеник иновјерни, и ако се другчије уперу са крштењем и одгојењем дјеце, православна страна подноси молбу своју православној духовној власти, и ова, ако има разлога да се раскине брачна веза рјешава своју страну од брака са иновјерном страном под погодбом, да не иде више у брак са неправославном особом⁵⁾.

IV. Кад муж или жена преда молбу или тужбу за раскид брака, свештеник, коме је уручена тужба, увјеривши се прије, да брак у истини постоји и да је законити склопљен⁶⁾, сам по себи, или, ако је тужба предана владици, по налогу и упутку владицином, стара се да помири завађени брачни пар, напомињући му ругу и срамоту, коју тијем наноси себи и својима, неуређу, која отуда постаје за њега и за његову дјецу. Ваља сва средства употребити, да се одржи брачна веза између мужа и жене, да се отклоне особе, све тајне и јавне прилике, које су изазвале раздор између мужа и жене. Овај посао ваља да обави

³⁾ Овамо се рачунају особе, које уживају тако звани *екстеријалитет*, т. ј. које не потпадају под суд стране државе, у којој бораве, као па пр. посланици са својим породицама и цијелијем посланичким особљем.

⁴⁾ Већ по природи саме ствари, отвара се парница ондје (у оном владичанству), гдје се пријеступ догодио; а кад се узме у обзир, да је ту обично осим тужаца још и тужени, за тијем свједоци и многе друге прилике, које помажу да се докаже истина у предмету, онда је са свијем умјесна тежиња црквених судова, да се парнице рјешавају ондје, гдје је пријеступ извршен, и услјед тога парница отпочета. Кипријан епископ картагински († 258. год.) у писму 55. римском епископу Коринџију свједочи, да је така уредба правилна, и да треба да се парница ријешу тамо, гдје су тужаоци, свједоци и крвци пријеступа.

⁵⁾ Код § 60. грађ. зак. за краљ. Србију има ово рјешење: „Парнице брачне у смјешаним браковима, т. ј. гдје је ма која страна православне вјере, спадају под надлежност земаљских православних духовних судова“. Таки закон постоји и у *Русији* (испор. Калашникову спом. књигу стр. 7., т. 4.).

⁶⁾ Ово вриједи највише за брак особа, које су дошле са стране, из другог краја или државе.

¹⁾ § 457. казненога закона за Босну и Херцеговину говори: „Због прељуба се при свем том не може никад уреда ради, него само на захтијевање увријеђенога истрага повести и казнити. Ни сам овај увријеђени нема више право то захтијевати, ако је увриједу, за коју је дознао, изречно опростио, или од времена, када је за таку дознао, кроз шест недјела није тужбу поднио. Такођер већ изречена казна престаје, чим увријеђена страна изјави, да с кривом страном опет хоће живити. Ну таква изјава не укида већ изречену казну сукриваца“.

²⁾ Кад је брак незаконит види: ап. пр. 26.; халк. сабора прав. 6., 14., 16.; трул. саб. пр. 3., 6., 12., 53., 54., 72., 87.; лаод. саборâ правила 10., 31.; неок. сабора правила: 2., 6., 18.; Василија Вел. прав. 6., 23., 38., 40., 42., 48., 68., 72., 78., 79. и 87.; Тимотија александријскога правило 11. — Испор. грађ. закона за царевину аустријску §§ 48.—69.; грађ. закона за краљевину Србију § 93.

свештеник у три пута, у размаку времена, које у је довољно да сазна и отклони узроке брачнога раздора, да може склонити увријеђену страну, да се помири са својијем другом. У овоме послу и у цијелом поступку у брачној парници не треба наглити, *већ корак по корак шок парнице помицати*; прво с тога, да се нађе истина у предмету, који се расправља; а друго с тога, што је таки поступак најбољи устук свађи у браку и обесвећењу брачне светиње од стране жене или мужа, или неког трећег, који смијера да на туђој брачној рушевини себи житак оснује. Не успије ли свештеник да помирење изведе, тада са извјештајем о свему, што је предузимао ради измирења, и означивши уједно и материјално стање мужа и жене, узраст, морално и материјално стање њихове дјеце, ако их имаде¹⁾, — шаље мужа и жену окружном протопрезвитеру, да их мири. Ако која страна не би хтјела доћи на позив свога свештеника или протопрезвитера, тада ваља јавити мјесној полицији, или најближој грађанској власти, која ће непокорну страну довести гдје треба. Не пође ли ни окружном протопрезвитеру за руком, да помири завађене стране, тада јавља владици и извјештава га о томе. А владика, позвав к себи мужа и жену, мири их лично у присуству својијех савјетника, и са свијем жаром своје љубави према моралној и материјалном снази свога народа покушава, да отклони несрећу од појединих породица у своје народу.

V. Није ли успио ни владика са својијем савјетом, да помири мужа и жену, тада се тужилац упути, да поднесе билеговану молбеницу уз напомену, да тачно наведе све прилике и свједоке, приклопи писмене доказе и предмете, који пријеступ доказују, како би се парница неправно отворити могла; уједно му се напомене, да буде спреман, да подмири потребне трошкове, док се парница не сврши²⁾. Међу тијем састави владика суд од шест лица, рачунајући ту редовне конзисторијалне чланове, потребан број почаснијех конзисторијалних чланова и *према потреби и приликама мјеста*, ког члана професорског тијела у богословији, који би осим догматичког и правничког знања, умио још и да покаже пракеу појединих обласних цркава при

рјешавању разних брачних предмета. Гдје нема конзисторије, ту долазе на позив дотичног владике друга искуена свештена лица. Ако је неки члан духовнога суда са свијем или донекле крив брачној парници, или, ако стоји у прва четири степена сродства по крви, по кумству или по посињењу, или у прва два степена пријатељског сродства са парничарима, — онда нема гласа у овој прилици, а нема га ни онда, ако са мужем или са женом, између којих се води парница стоји у неком непријатељском одношају. Ово бива услијед усмене или писмене пријаве парничара, по налогу предсједника, ако се сâм члан не сјети на ово правничко начело. У суду ваља да предсједава епископ сâм³⁾. — Како је црква тежила свагда за тијем, да очува брачну везу, тако је још од давнина увела тако зване *бранитеље брака*, који имаду да бране нераскидљивост брачне везе, кад се води брачна парница. По себи се разумије, да бранитељи брака треба да буду наоружани догматичким и правничким знањем, и да су хваљени са своје правичности, преданости својој светој цркви, и са уредности у *својем* брачноме животу. Бранитељ брака члан је духовног суда, свештеник или ђакон⁴⁾, према потреби и адвокат, који се зове обично конзисторијални фишкал или едик⁵⁾. Њему треба дати прилику, да прати и проучава списе, који се односе на неку брачну парницу. — Ваља предходно одредити, хоће ли парничари за вријеме парнице живљети одвојено или не, припада ли жени издржавање за вријеме трајања парнице, и код које ће парничне стране за то вријеме дјеца становати.

VI. Тужилац и оптужени ваља да дођу лично пред суд духовни. Замјеник се допушта само у случају болести, или каквијех веома ври-

¹⁾ Треба епископ да предсједава са ових разлога: што пратећи лично ток цијеле парнице, непосредно сазнаје узрок раздору између мужа и жене, познаје кривца осим свега још и по његовом погледу, кретању и говору, често пута у толикој мјери, да ни свједоци нијесу кадри оборити његово увјерење; што вриједност брака као *тајне* иште, да се брачна парница расправи у његовој присутности као чувара сваке светиње; што је природно, прије него што изрече свој суд, да зна на основу чега то чини, ако жели да буде миран са својом савјешћу; што му то заповиједа св. писмо и други црквени списи; што је посебно у овим крајевима народ навикао, да му владика суди и у грађанским стварима, или бар код грађанског суда своју ријеч да уложи (као што је то прије било), о чему се и данас можемо освједочити, гледајући често пута човјека или жену, гдје моли владика, да укине или бар да ублажи одлуку грађанског суда.

⁴⁾ Schaguna: Compendium des kanonischen Rechtes, стр. 416.

⁵⁾ Испор. картаг. саб. пр. 75. и 97.

¹⁾ Ово је потребито знати особито онда, кад се одређује, да муж и жена одвојено живе, док се парница не сврши, и ко ће за то вријеме дјецу издржавати.

²⁾ На пр. љекару за преглед, тужачу и свједоку за дангубу и труд и т. д.

једнијех узрока; али само услијед изречног допуштења од стране духовне власти. Замјеник може бити само мушко лице и по закону способно да замјењује¹⁾; ваља да покаже пред законитим свједоцима²⁾ написано и потврђено пуномоћије. Ако се конзисторији учини, да пуномоћије није довољно и законито³⁾, може замолити грађански суд, коме су парничар и свједоци подвласни, да потврди пуномоћије, т. ј. да му даде пуноважну снагу. Кад муж или жена, или обоје, немају прописанијех година, т. ј. кад су малолетни, онда долазе с њима у суд и њихови родитељи или старатељи, у опће: њихови законити заступници. Парничаре ваља позвати писмено преко протопрезвитера или непосредно преко власног пароха, и одредити им у позивници рок њихова доласка у суд, према даљини њиховој од духовнога суда. Рок се може продужити са вриједнијех разлога, на молбу тужиоца или туженога; и ако конзисторија прими разлоге, да се рок продужи, ваља да обавијести и једну и другу страну, и нови рок да одреди. Ако не ће тужена страна да дође пред духовни суд, онда конзисторија званично замоли мјесну полицајну, или најближу грађанску власт, којој је непокорна страна подложна, да је силом доведе. Затезање дакле нема правне вриједности т. ј. ништа јој пред судом не помаже. Ако ли муж или жена, која тужи, на поновни позив не дође и своје остајање потпуно не исприча, значи, да је одустала од тужбе. Ако ли пак јави страна, која тужи да се помирила са својим брачним другом, ма то било и у току или при завршетку парнице, тада духовни суд склања тужбу на страну, знајући, да се и послје раскида брачне везе муж и жена могу помирити и у браку остати. Разумије се, да не може бити говора о измирењу ни прије ни послје, кад духовни суд води парницу по својој службеној дужности, услијед тога, што је брак *незаконито* склопљен. Ако је тужена страна ван отаџбине и зна се за мјесто њеног пребивања, шаље јој се позив преко конзисторије, у чијој се области налази. Ако у одређено вријеме не дође, поставља јој се заступник, с којим се парница свршава, а пресуда јој се шаље преко исте конзисторије. Ако се не зна, гдје живи страна, против које је њен брачни друг пар-

ницу подигао, онда се позива преко службених новина „Едиктом“ три пута, и ако не дође за *годину* дана, или за *шест* мјесеци, или за *три* мјесеца, како је кад у „Едикту“ означено⁴⁾, поставља јој се заступник, с којим се парница сврши.

VII. Расправа тече усмено на основу поднесене тужбе, само пред особама, које су од председника позване и овлаштене, да сједе у суду. Конзисторијални биљежник саставља *записник*, у коме значи најприје мјесто, па дан, мјесец и годину, за тијем присутне чланове: председника, извјестиоца (референта), бранитеља и т. д., и себе самога као биљежника; за овијем предмет расправе, т. ј. главне дијелове тужбе са тачним означањем имена и презимена, мјеста пребивања и занимања парничара (или заступника). — Ако парничари или који свједок слабо српски говори, или баш ни мало, треба потражити заклетог *шумача* код најближег грађанског суда, ако га има, ако ли га нема, ваља узети другог; и ако је са свијем познат као вриједан и истинит човек, ваља му само напоменути, да вјерно преведе и протумачи ријечи парничара или свједока; ако пак није толико позната особа, ваља по пропису да се закуне, да ће вјерно преводити и тумачити. Треба и тумача забиљежити у „Записник“. — Пошто је тужилац усмено поновио и потврдио, што је писмено изложио, и још неке доказе и исправе принио у потврду и допуну своје тужбе, пошто је стварно, јасно и без околишења одговорио на питања, која му је ставио председник, извјестилац, бранитељ брака, или други који члан духовнога суда, — позивље се страна, која је тужена, да одговара на оптужбу. У свакој прилици треба да влада пристојност и озбиљност, да се говори и биљежи само што се на ствар односи. Ако би се ко непристојно понашао у духовноме суду, ваља га пријавити мјесној полицији, или, ако је чиновник или војник, власти или заповјешништву, коме је подвластан. Ако тужена страна не јасно или ништа не одговара на неке оптужбе свога противника, или на нека питања духовнога суда, или ако изречено призна своју кривицу, не може то још служити као признање кривице, ако иначе други докази то не потврђују, јер би се могло догодити, да је споразумна са својим привидним противником, да се брак, што брже раскине.

¹⁾ Да је пунолетно, беспријекорно у црквеном и грађанском животу и т. д.

²⁾ Пред два или четири поштена човјека.

³⁾ На пр. кад ни један свједок није писмен, и својом руком своје име није потписао.

⁴⁾ Не мање од *три* мјесеца.

VIII. Да се истина изнађе и потврди, потребни су докази, т. ј. потребно је: да се тачно изређају догађаји и прилике, које могу увјерити суд о пријеступу, или поткријепити пред судом тврдњу једне или друге парничне стране; за тијем да се наведу свјedoци, вјештаци, да се покажу и предаду списи и предмети, који пријеступ доказују.

1. Ко хоће да нешто докаже са свјedoцима у суду, ваља да их каже по имену и наведе чињенице, које треба да потврде. Према томе позива духовни суд свјedoке да дођу у одређено вријеме, и означи им уједно и узрок, због кога се позивљу. Позив иде преко власног протопрезвитера или пароха, по потреби преко мјесне полиције или најближе грађанске власти. Свјedoци, који су далеко, могу бити испитани од најближијих црквених или грађанских власти (судова) по тачкама, које им владичански суд означи. Не могу свједочити: свештеници, којима је нешто на исповиједи као тајна повјерено; особе, које имају какав душевни или тјелесни недостатак, услед којег не могуће од њих праву истину докучити. А не мора дати одговора свједок, кад би њиме могао нанијети срамоту себи, своје брачној другој, особи с којом је сродан у правој лози, или стоји с њоме у другом степену побочне лозе, у сродству крвном, пријатељском и по посињењу; ну ипак ваља духовни суд да одобри разлог. Сродници у узлазној и низлазној лози, могу одбити да не свједоче на страну, с којом стоје у том сродству, без да кажу разлог. Свјedoке пак, који ускрате свједoцбу, а немају разлога да је ускрате, ваља пријавити грађанским или војничким властима, којим су подвласни, да се казне глобом или затвором. Свједок треба да положи заклетву, да ће истину казати, да не ће ништа додати или прећутати. Од заклетве су опрштени, који стоје у истрази због лажног свједочанства или криве заклетве, или су већ кажњени били због тога; за тијем, који још нијесу навршили 14. година. — Суд духовни може у предходном разговору са свједoком, да сазна за његов лични одношај и положај и за прилике, по којима се може судити, да је свједок у стању што стварно посвједочити. Испитивање иде са сваким свједoком посебно; а кад противрече, ваља их суочити. Испитивање свједoка почиње са питањем, како му је име и презиме, које је вјере, у каквој служби или занату, каква му је прошлост и т. д.

— Послије овога позивље се, да по савјести и по реду каже, што зна о предмету, који се расправља. Ако му причање није јасно и потпуно, допуњује га у одговору на питање председника, референта, бранитеља, или другог ког члана у црквеном суду. Могу свјedoци и по други пут бити испитани, ако нијесу прије са свијем испитани, и ако су им били одговори нејасни и сумњиви, и најпослије, ако сами захеле да своје свједочанство допуне или исправе. Свједок има право, да иште накнаду за трошак, што га је имао на путу или у мјесту, гдје је духовни суд. С тога треба, који парницу води, да уручи конзисторији неки износ новаца, да се подмире слични трошкови, које ће по завршетку парнице надокнадити, који је изгубио парницу, ако друга страна захтијева¹⁾. Колико коме свједoку ваља платити, одређује духовна власт.

2. У брачној парници ваља неке разлоге, које тужилац наводи, да се раскине брачна веза, да потврде и докажу вјештаци, т. ј. лијечници, по потреби и бабице²⁾. Вјештаке означава духовни суд, ако је потреба од њих у мјесту или у близини, иначе може се молити грађанска власт (котарски уред), да одреди љекара, који ће прегледати означену особу и своје писмено мишљење о њој изрећи. Ако је више вјештака прегледало неку особу, могу сви заједно своје мишљење писмено изказати. Ако мишљење неког вјештака није довољно образложено, или ако је њих више било, па различито мишљење о истој ствари поднијело, или кад је требало чекати, док болест не малакше или у већи степен не пријеђе, онда на захтјев духовне власти, ваља да по ново прегледају неку особу, или исти вјештаци, или други, или стари и нови заједно. И вјештаци имају право искати, да им буде плаћен посао.

3. Писмени докази, који се подносе у току брачне парнице суду, могу бити обична писма, која је писао муж или жена, или неко по њиховој жељи, некој трећој особи у пријеступној намјери³⁾, или званични списи о неком пријеступу

¹⁾ Што ријетко бива, јер је весела кад се ослободила невоље.

²⁾ Као на пр. кад треба доказати: импотенцију, луло, приљепчиву болест, да је жена побацила дијете, да је муж покушао да отрује жену или жена мужа и т. д.

³⁾ Ваља добро да пази, да нијесу писма подметљуга, или да нијесу писана договорно у намјери, да се нађе узрока за раскид брака.

мушка или жене¹⁾. Кад се сумња о неком писменом доказу, или о његовом тачном препису, ваља искати потврду од позване власти; а ако је какав пасмени доказ код које власти, може духовни суд искати званичну потврду; а ако се налази код тужевне стране, ваља да га преда духовноме суду, кад га заиште. Ако кривац тврди, да није писао нека писма, онда треба испоредити ухваћена писма са онима, за које се врло добро зна, да их је он написао, или га позвати, да напише неколико ријечи. — Може се догодити, да се и предмети ухвате у самом пријеступу, као доказ пријеступа, или да су се нашли код мужа или код жене као знак њиховог незаконитог одношаја са туђом особом. Бива чешће, да и сам суд може познати, да је крив муж или жена, по њиховом изгледу, по њиховом говору и кретању и т. д.

IX. Послије овога позива се тужилац, да каже што има против одговора оптуженога²⁾, и најпослије оптужени да каже што има у своју обрану, и према тужиоцу и према свједоцима³⁾. — Пошто је све, што се односи на парбени предмет прибрано у *свезак* (савитак) и прегледано особито од стране референтове и бранитеља брака, пошто се учини духовном суду, да је све исцрпљено, што се односи на предмет, и пошто је предеједник духовнога суда саопћио странкама све, што се путем истраге дознало, — суд духовни приступа да изрекне пресуду, т. ј. да се брачна веза раскине, или да остане у својој снази. — По правилу, пресуду могу изрећи само чланови духовнога суда, који су редовно пратили ток усмене расправе. Ако се у току парнице учинила каква измјена у члановима, ваља новог члана добро упознати са предметом, прије него своје мишљење исказе. — О пресуди и разлозима пресуде треба водити посебан записник. У њему се, осим судских чланова, означају странке и њихови заступници по имену и презимену, мјесту и занату, означаје дан кад је парница отпочета и довршена и пресуда изречена, означају разлози пресуде и прилике, које дока-

зују те разлоге у кратким потезима, а најпослије *црквена правила и други извори*, који те разлоге јасно истичу. Осим овога улази у тај записник и посебно мишљење кога члана у духовном суду. Овдје се још назначује: која је страна крива, треба ли је осудити на безбрачност, какву епитимију треба да издржи, ко ће подмирити судске трошкове, код које стране ваља да остану дјеца, жели ли која страна позив на виши суд.

X. Владика шаље своју рјешидбу странкама преко протопрезвитера и мјесног свештеника. Ако рјешидба гласи, да брак остане и даље у својој снази, тужилац се може обратити *призивом* на митрополитски суд, т. ј. на суд обласног архијерејског сабора⁴⁾. Не јави ли се тужилац е призивом у тачно одређеном року, онда се извршује пресуда владичанског суда. — Ако рјешидба духовнога суда гласи, да се раскине брачна веза може се позвати страна која је незадовољна, на виши суд у тачно одређеном времену⁵⁾. У осталом данас већ сами епархијски судови у крајевима, гдје су zgodније прилике за ово, подносе своје пресуде у брачним парницама на потврду вишим црквеним судовима у намјери да стану на пут призивима⁶⁾. Код нас вриједи пресуда владичанског (митрополитског) суда, без да се шаље прије на потврду вишој црквеној власти по службеној дужности; а нијесу тако zgodне прилике, да може ко *без огромног трошка и труда*, ићи преко митрополитског суда на виши (патријаршки) суд. — У пресуди, коју духовни суд шаље мужу и жени посебно, ваља назначити разлог, због кога се брачна веза раскида, која је страна остала крива, муж или жена; или да је једна и друга слободна од даљње казни по раскиду брачне везе⁷⁾. Ово је потребно назначити с тога, да се зна која се страна може оженити или удати, код које могу дјеца да остану и т. д. — Свештенику мјесном

⁴⁾ Испор. халк. саб. прав. 9. и 17.; антиј. саб. прав. 20.; картаг. саб. прав. 15., 28. и 125.

⁵⁾ У Русији мора за 7 дана да се јави конвисторији, да жели чинити призив; а за два мјесеца да поднесе призив конвисторији на виши суд; и да докаже, да епископски суд није правилно ријешило брачну парницу. Конвисторија шаље призив ваједно са својом пресудом „Свјатјејшем Синоду“, значи у краткој току парнице и разлоге, који су послужили за основ њеној пресуди.

⁶⁾ У сријемској карловачкој митрополији вриједи као виши суд у овоме: *Апелаторија* (призивни суд) код архијепскога и митрополита; у Србији: *Велики Духовни Суд* (чл. 219. закона о црквеним властима од 28. априла 1890.); у Русији: *Свјатјејши Синод* (Уст. дух. конв. ст. 255. и 256.).

⁷⁾ Осим епитимије, која се даје страни, која је дала повода раскиду брака. Разумије се, да се епитимија не даје *неправославној* страни.

¹⁾ На пр. писмена свједоштва од стране власти, да је муж или жена рђавог моралног владања, и да је због блуда кажњена; да је на пријаву свог брачнога друга жена или муж ухваћен у саживљају са туђом особом, и за то по грађанскоме закону кажњен био; да је муж или жена осуђена на робију због каква злочина; да је муж радио о глави жени или жена мужу, и за то од грађанскога суда кажњена; да је војник на војци погнуо, или до је неко за мртвог проглашен и т. д.

²⁾ Ово се зове *реплика*.

³⁾ Ово се зове *дуплика*.

и власном ваља наредити, да назначи у протоколу, вјенчанијех, на мјесту, гдје је уписано вјенчање парничара, да је њихова брачна веза *раскинута* или због незаконитости *уништена*.

Стари грчко-римски грађански закони разликовали су раскид брака *са казном* (cum damno), и забраном новог брака страни која је скривила; и *без казни* (sine damno). Са казном био је раскид брака: услијед прељубе, кад је радила жена о глави мужу или муж жени, због завјере против државне власти, због намјерног побацивања дјете, и због кумовања своје рођеноме дјетету; а без казни због: импотенције, лудила, неизвјесног или алонамјерног одсуства и т. д. Кад је био раскид брака са казном, жена је губила име и друштвени положај свога мужа; а кад је био раскид брачне везе без казни, носила је име свога мужа све док није у нови брак ступила. У црквеној пракси није се могла одржати ова разлика у имену и положају жене; свака, која је растављена била од мужа, имала је код имена додаток: *бивша жена* — Брак се могао обновити између растављеног брачног пара; а могло се је донекле допустити, да муж или жена ступе у брак с неком другом особом послје раскида њихове прве брачне везе.

1. Кад је брачна веза била раскинута *са казном*, главна сметња да се поново склопи брак између бившег брачног пара, била је управо прељуба, и по грађанским и по црквеним старим законима. Но цар Јустинијан је ублажио ову оштроћу, наредивши у новели 134., да се жена прељубница пошаље у манастир, и да тамо остане, ако је муж послје двије године не би натраг примио. Касније је престало шиљање у манастир; а црква се придружила наредби Јустинијановој и својим правилима¹⁾ дала смисао, да жена, која је због прељубе развјенчана, нема право, да се за истог човјека уда, *ако је не ће*. Из овога излази, да је слободно мужу и жени помирити се, и опет у брак ступити. Апостол Павао препоручује мужу, да не пушта своју жену, него да се помири с њоме²⁾. Као што се види из касније црквене праксе, црквене поглавице ишле су на то, да се развјенчани муж и жена опет помире, ако нијесу били томе противни вриједни разлози, т. ј. ако није било нешто код мужа или код жене,

услијед чега не би могао брак дуго остати и своје задатку одговарати. Кад се помире муж и жена и јаве позваној власти, да желе опет заједно у браку живљети, онда ваља онако поступати, као и први пут, кад је склапан брак, т. ј. ваља тражити допуштење од родитеља, ваља их три пута у цркви огласити (ако владика ово не опрости), треба брак на ново благословити итд.³⁾.

2. Кад је био раскид брака *без казни* могли су се супрузи помирити тек онда, кад су престали законити разлози брачног раскида. Ово је бивало: кад би престала импотенција, т. ј. неспособност за тјелесни саживљај, кад би лудило са свијем ишчезло, кад би се повратио војник, за кога се мислило да је мртав⁴⁾, кад би развјенчана жена за вријеме робије свога мужа по издржаној грађанској казни, опет зажелела живити у браку с њиме. Кад је пак нека брачна страна прешла у калуђерство, с допуштењем друге стране, али се жена добровољно растала са својим мужем због његова епископства, онда не могаше више бити говора о новом браку између њих⁵⁾.

3. Што се тиче брака са неком другом особом послје раскида прве брачне везе, по 22 новели цара Јустинијана од године 536., допуштало се страни, која је дала повода брачном раскиду, да може ступити у нови брак послје *пет* година⁶⁾. Ово је усвојила и црква, само што је морала узимати у обзир каноничке одредбе о времену кајања за неки пријеступ⁷⁾; јер док пријеступник није потпуно окајао свој гријех, није му било допуштено, да ступи у други брак. Ово је вриједило за све узроке, који раскидају брак, *осим прељубе* и с њоме скопчаног *радења о глави* једне брачне стране другој, јер прељуба је свагда вриједила као *поштина*

³⁾ У Србији услијед одлуке архијерејског сабора од год. 1865. (СН 5.) само се одузимају пресуде од измиренних супруга, и шаљу се епископу, да их благослови, и *шијем* добија брак своју вриједност, као и први што ју је имао. — § 118. аустр. опш. грађ. закона гласи: „Ако растављени супрузи хоће да се опет сједине, мора се ово сједињење сматрати за нови брак, и извести са свима свечаностима, које су по закону потребне за брачни уговор“.

⁴⁾ Све да се дотле и удала жена, има право да је узме натраг.

⁵⁾ Испор. Dr. Jos. Zhishman: Das Eherecht der orientalischen Kirche, Wien 1864., стр. 797., § 7.

⁶⁾ И данашњи казни закон одређује, да трају пошљедице казни пет година (испореди казнога закона за Босну и Херцеговину § 35.; казнога закона за краљевину Србију од године 1887. § 349.)

⁷⁾ Види вријеме кајања код разлога, који раскидају брачну везу.

¹⁾ Василија Вел. правило 9. и трулескога сабора правило 87.

²⁾ 1. Кор. гл. 7., ст. 11.

сметња браку¹⁾. Још се са свијем искључују од брака са особом, која је дала повода раскиду брачне везе, све особе, које су имале дјецова у пријеступу. Ово је начело врло корисно по црквено и грађанско друштво²⁾. — Гледајући на дјецу, која се нађу последије брачног раскида, уређено је да остану невиној страни; а може позвана власт и друкчије наредити. Старање о васпитању дјеце лежи на оцу, био он или не-био крив раскиду; а кад је отац сиромашан а мати имућна, онда старање прелази на матер.

¹⁾ Архиепископски сабор у Србији учинио је неко снисхођење према прељубочинцима, својиме 55. правилом изрекао могућност, да могу, пошто иадрже вријеме кајања, и пошто се поправе у владању, ступити у нови брак по допуштењу архиепископском (Ручна свешт. књ. стр. 186. — Испор. грађ. зак. за кр. Србију § 69.). У Русији због импотенције и прељубе забрањује се други брак за свагда (ст. 253. уст. дух Конисторија). У цариградској патријаршији забрањује се прељубници за свагда ступати у брак са онима, који нијесу ништа знали о њеној погрешци, као и са онима, који су имали дијела у пријеступу. У *Επιτομή* на стр. 77. стоји: „*Η μοιχεία ἀποτελεῖ κώλυμα πρὸς γάμον οὐ μόνον μεταξὺ μῶν ἐπὶ μοιχεία συνενόχων, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῆς μοιχαλίδος καὶ παντὸς τρίου καὶ τοῦ ἀγνοοῦντος τὸ ἀμάρτημα αὐτῆς.*“

²⁾ Ево из Пидалијона (*Πηδάλιον* стр. 459.) *формула* каноничног брачног раскида са забраном другог брака кривој страни: „Пред нас, у пријатности високоштованих црквених достојанственика, побожних свештеника и поштованих архоната дође поштовани господин Ђорђе из општине П. села Н. са тужбом, да је његова жена Марија учинила прељубу и постелеу обесветила, да је шта више на дјелу ухваћена. О томе испитан, навео је и свједоке Н. Н. који пред Богом и својом савјешћу пред лицем свију изјавише, да ова жена није мужу дужна вјерност сачувала, и да је погазивши свој стид, прељубочиница постала. Према овим неказима и према увјерењу, које је из њих пријено, одмах Смо рок одредили. За тијем Смо покушали равним опоменама и савјетима, да еклонимо поменутог Ђорђа, да опет прими своју жену (јер је ово такођер по високоцијенским законима допуштено), и да њој, пошто је обећала, да не ће више тако што чинити, опроштај дадемо. При свем нашем чврстом настојању не даде се ипак Ђорђе од своје одлуке одвратити. Послије овога Смо, по изреци Господњој у Јеванђељу (Мат. гл. 5., ст. 32.; гл. 19., ст. 9.), за тијем просудивши, да особито овај узрок даје мужу право, да се растави са својом женом, па онда старајући се, да неби може бити још веће зло настало из тога, што прељуба повлачи за собом љубоморство, а љубоморство убијство, прогласили да је раскинут брак Ђорђа и Марије, како по науци Господњој, тако и по правилима светијех апостола. Уједно дајемо право Ђорђу, да узме другу жену. Споменутој пак Марији забрањујемо с тога, што је дала повода да се раскине брак, да ступи у брак с другим човјеком. Јер треба, мјесто другог брака и свадбеног весеља, да откајава дијелог живота; јер је раставила што је Бог саставио (Мат. гл. 19., ст. 6.). Још се бојати, да би се и надаље сматрала за прељубочиницу кад би за живота мужа, кога је неваљалством од себе отуђила, нови брак закључила (Мат. глава 5., ст. 32.; глава 19., ст. 7.). И апостол Павло говори, да жена, која се од свога мужа раздвоји, не треба да се удаје. — По томе се ради знања ова бракораскидна пресуда и предаје у руке поменутог Ђорђу. Ово се збило у мјесецу Н. године Н. — (Zhisman споменуто дјело страна 789. у примједби).

Ријешење овога питања спада у власност духовних судова који раскидају брачну везу.

* * *

У допуну овога, што рекосмо напријед о судском поступку, наводимо још из закона о црквеним властима за краљевину Србију оно, што се односи на брачне парнице:

Члан 200. Епархијски духовни суд извиђа и суди брачне парнице по службеној дужности, или на тужбу супруга, или супруге, или обојих.

Члан 201. Тужба за развод брака изјављује се свештенику, у чијој парохији стално живи муж. Ако је муж жену оставио, па се налази на страни, или се незна гдје је, тужба се изјављује свештенику, у чијој парохији жена стално живи.

Тужилац је дужан навести законите узроке за развод или уништење брака, вријеме кад је извршено вјенчање и именовати дјецу, ако их има и колико којем дјетету има година. Ово важи и за брачне парнице, које се воде по службеној дужности.

Члан 202. Свештеник ће одмах савјетовати тужилачку страну, да се са својим супругом помири. Ако ово савјетовање остане без успјеха, свештеник ће три пута једно за другим позивати завађене супруге и мирити. Ако и последије свега тога тужилац остане при тужби, свештеник ће обе стране упутити окружном протопрезвитеру, односно биоградском и нишком са извјештајем о три пут чињеном мирењу и узроцима, са којих се тражи развод брака.

Кад муж стално живи у парохији окружног протопрезвитера или протопрезвитера биоградског и нишког, мирење од три пута врши протопрезвитерски капелан.

Члан 203. Кад завађени супрузи престану протопрезвитеру, он ће и сам покушати да их измири. Ако у овом мирењу не успије, упутиће завађене супруге епархијском духовном суду са извјештајем својим и парохијскога свештеника.

Члан 204. Протопрезвитерски и парохијски свештеници дужни су тачно придржавати се начина и упуства, прописана Архиепископским Сабором, на савјетовање и мирење завађених супруга.

Члан 205. По брачним парницама, у којима се тражи уништење брака, нема мјеста предходном мирењу.

Члан 206. Надлежна полицајска власт дужна ће бити упућивати, ради мирења, парохијском свештенику или окружном протопрезвитеру, односно биоградском и нишком, ону парничну страну, која им на позив њихов није хтјела сама предстати.

Члан 207. У брачним парницама надлежан је епархијски духовни суд оне епархије, у којој муж стално живи. Ако је муж жену оставио, па се налази на страни, или се не зна гдје је, онда је надлежан епархијски духовни суд оне епархије, у којој живи жена.

Члан 208. Епархијски духовни суд позива завађене супруге преко надлежне полицајске власти. Парнична страна, која без оправданог узрока, на позив не предстане епархијском духовном суду, па би се због тога морао одредити други предстанак, дужна ће бити да накнади трошак и дангубу другој парничној страни.

Члан 209. Парничној страни, која је изван отаџбине, а зна се њено мјесто пребивања, доставља се позив преко министарства спољних послова. Ако у одређено вријеме не предстане, поставља јој се заступник, с којим се парница свршава, а ријешење или пресуда доставља јој се опет преко министарства спољних послова.

Ако није познато мјесто пребивања парничне стране, позваће се преко службених новина три пута, па ако не предстану за годину дана, поставиће јој се заступник и с њиме парница окончати.

Члан 210. Ако су супрузи који су повели брачну парницу малољетни, епархијски духовни суд позваће поред њих и њихове законите заступнике. Ако ово они не би хтјели, или не би могли доћи, одредиће се малољетницима заступници.

Члан 211. Парничне стране дужне су лично предстати епархијском духовном суду, осим случајева, изложених у члану 209., у којима има мјеста заступништву.

Брачне стране не могу имати заступнике код духовних судова, осим случаја у члану 210 овог закона.

Члан 212. Епархијски духовни суд, кад му завађене стране предстану, покушаће и сам

да их помири, па ако не успије, наставиће даљи рад. Покушај мирења и резултат завешће у протокол епархијског духовног суда. Ово мирење изостаје у парницама за уништење брака.

Члан 213. При извиђању брачних парница епархијски духовни суд придржаваће се ових правила, која су прописана у законнику о поступку судском у грађанским парницама, изумимајући ондје, гдје је овим законом друкчије наређено.

Члан 214. У брачним парницама епархијски духовни суд претходно ће расправити:

1. хоће ли парничари за вријеме парнице живљети раздвојено или не;
2. припада ли жени издржавање за вријеме трајања парнице, и код које ће парничне стране за то вријеме дјеца становати (чл. 96., т. 5. овог законика).

Члан 215. Епархијски духовни суд, кад нађе за потребно, може свједоке и вјештаке испитивати и преко надлежних грађанских судова.

Члан 216. У парницама брачним, у опште, нема мјеста поравнању мужа и жене о разводу или уништењу брака, а тако исто узроци, са којих се по закону брак разводи или уништава, не могу се доказивати признањем супруга или његовом главном заклетвом (§ 855. грађ. законика.)

Члан 217. Ако би се у парници за уништење брака сазнало, да је брак незаконито закључен, али је та незаконитост од мање важности, и могла би се отклонити благословом аријерејским, епархијски епископ ће претходно доијети своју архиепископску одлуку. Ако епископ благословом оснажи брак, сматраће се као законит и нема мјеста парници.

Члан 218. Ако се у парници за развод брака досуди одвојени живот, па се муж и жена у року од пет година не измире, епархијски ће духовни суд послје тога рока, на захтјев обје парничне стране развести брак.

Члан 219. Пресуде епархијског духовног суда, које гласе на развод или уништење брака, подносе на коначну одлуку Великом Духовном Суду, по службеној дужности

Ако би се пресудом брак остављао у снази, пресуда се подноси Великом Духовном Суду, по изјављеном незадовољству које од парничних страна.

Члан 220. Ако Велики Духовни Суд, при разматрању брачне парнице нађе, да је уредно извиђења, он ће пресуду епархијског духовног суда или одобрити или преиначити. Нађе ли да је извиђење непотпуно, вратиће парнична акта епархијском духовном суду и дати му упутство, како извиђење да допуни. Епархијски духовни суд, пошто учини досљеђење, не изриче нову пресуду, него акта с допуном исљеђења, шиле Великом Духовном Суду, који по разматрању изриче пресуду.

Члан 221. Сва материјална потраживања, која су у свези са брачном парницом, осим питања о издржавању и парничним трошковима, не подлеже суђењу ни Епархијског ни Великог Духовног Суда, него ће се супрузи по свршеној парници обраћати за то надлежном грађанском суду.

Члан 222. Епархијски духовни суд, при изрицању пресуде, осудиће криву страну на плаћање дангубе и парничних трошкова невиној страни, свједоцима и вјештацима.

Члан 223. У опште прописи законика о поступку судском у грађанским и кривичним дјелима важе и за црквене власти, у колико овим законом није друкчије наређено.

* * *

Разлози, на основу којих се отприје у овим крајевима, нарочито у *Крајини* жена пуштала, били су ови: *Несвјерност у браку*; *ако је жена била нероткиња*; *крадљивост*; *претијерана љеност*; *завадљивост*; *смад из уста*. Начин пуштања био је оваки: Који се одлучи пустити своју жену, ако је имао оца или старијега брата, изјави пред њима своју намену. Ови позову кнеза, малбашу (вијећника) неколике комшије и кума, ако је био на близу. Кад се ови сакупе, изађу муж и жена, те стану пред овај скуп. Муж отприлике овако проговори: „Кнеже, комшије и други, који сте овдје! Ја сам са овом мојом женом толико и толико (н. пр. годину, двије, три...) живио и комад ломпо. Због тога и тога (наведе разлоге) не можемо више заједно, ни живљети ни комада ло-

мити. За то је ево пред вама *пуштам*. Онда осјече на жениној глави ћошак од бошче (повезаче), који код себе задржи, и тијем је све свршено. Овако пуштена жена није никаква дјела из кућне заједнице добивала, него покупи све што је од рода донијела, што је при вјенчању дара добила, што јој је у току времена набављено као накит, које хаљине и т. д.; то све скупи и оде у свој род. — Овако распуштене странке могле су се женити и удавати, и послје кратког времена могле су вјенчане бити; јер народ је сматрао ово пуштање тако важним, као и првих архијереја раскинуће брака, или данашње, пресудом духовних судова. А да је народ томе велику важност поклањао, види се отуда, што послје оваког начина пуштања жене, није више никаквих парница било, те је с тијем и родбина женина морала бити задовољна. Овоме акту пуштања жене свештанство није никад присуствовало; јер оно је то сматрало као протузаконито; а свјеснији и одважнији противили су се томе и осуђивали таки поступак; но заауд, кад је народ онако пуштање одобравао. Покрај свега тога свештеници кад су позвани, неки су обавили одмах вјенчање над пуштеницом, а они који су се устезали, њима је неко по пријатељски шапуо: „Попо, Богати вјенчај их, боље ће бити, него да се коњ под тобом плане (поплаши)!“ А то је велика пријетња била! Ако и према томе свештеник остане сталан, они оду у другу парохију; а њихов свештеник је морао најпослије попустити. Бивши архијереји чинили су се према овоме и невјешти, или ако је који био среброљубив, оглобио би њих или оптуженог свештеника, и на томе је и остало. Распуштене странке нијесу имале никаква уговора, ни усменог ни писменог, већ оне ријечи: *Више не можемо заједно*. Ако су распуштене странке имале дјеце, што је било врло ријетко, јер за љубав дјеце трпило се, — дјеца су сва без разлике при оцу остајала, и отац је о њима бригу водио; а матери није било забрањено, кад је жеља повуче, доћи, па дјецу виђети, неку им милошту или друго што донијети. — Овако је чинено, кад је кривица до жене била; а кад је била кривица до мужа, жена није могла више трпити, онда је нашла себи задовољштину у бјегству.

Догмат о светоме посту.

Преводи слободно из „Камена вјере“ Вид. Парезанин, богословац у Рељеву.

(Свршетак.)

Глава трећа.

Спотикање о камен ријечи некијех св. отаца.

Спотикање прво.

Васељенски учитељ, св. Јован Златоуст у наравоучењу 46. овако говори: „Видиш ли, да живљење особито користити може, живљење пак сад говорим; али не ако постиш, и ако костријет и пепео стереш, него ако презреш имање, као што треба презрети то“. Т. ј. ако будеш обљубљен, ако даднеш свој хљеб гладном, ако се од љутње уздржиш, ако хвалисање презреш, ако завист одбадиш. А овако је и сам (Христос) научно, кад је рекао апостолима: „Научите се пак од мене, јер сам кротак и смирен срцем“; а не каже: јер сам постио 40 дана, — као што је могао рећи. Али не говори ово, него: *кротак сам и смирен срцем.*

А кад их је послао да проповиједају, није им рекао: „постите“, него само: „идите и проповиједајте, говорећи, да се приближи царство небеско; и све што вам се уздоноси за јело, једите“....

Исправљање онијех, који се спотичу.

Није ли пак разговјетно и отуда, колике преваре сплећете на нас, противници? Јер за што прећутасте ријечи Златоуста, које тамо за горњијем ријечима одмах шљедују, и које овако гласе: „А ово говорећи не вичем на пост нити га кудим; не, него шта више исти врло похваљујем“.

Срамота вам било, противници, који и нас хоћете да преварите, и на таковога учитеља бацате биједу, клеветање, како би само доказали да пост не треба!

Нека онијеме уста лажљива, која говоре на праведника обијесно, охоло и с поругањем (Псал, 31. 18).

Спотикање друго.

Св. Игњатије Богоносац у својој посланици Герану овако говори: „Посту и молитви упражњавај се, но не сувише, да не нанесеш тијем себи повреду; немој се веома уздржавати од вина и меса, јер нијесу гнусна. Сваки, који се противи ономе, што му се заповиједа, па ако је и вјере достојан, ако и пости, ако и прориче, ако и чудеса чини: он је као вук у овчијој кожи, и замишља погибао овцама“.

Исправљање онијех, који се спотичу.

То учење св. Игњатија Богоносца ви, противници, или не разумијете, или га криво тумачите. Јер свети Игњатије Богоносац не укорава оне, који се уздржавају од вина и меса, већ оне, који тако раде, мислећи, да је вино и месо као нешто скврњаво и по својој природи нечисто; јер иначе не би поштедио свети Игњатије ни св. апостола Јакова, који се, по свједочанству древног историка Егесипа (Евс. П. књ. ист. гл. 22.), уздржавао свагда од вина и меса, што бијаше опће и многијем првашњијем Хришћанима, а особито онијем, који живљаху по пустињама, као: Антоније, Теодосије, Иларион, Макарије, Симеон Столпник и многи други, о којима писаше: св. Атанасије, Паладије, Теодорит и други. А за успомену на свете праведнике, који искрено и строго постише, св. православна црква одредила је и дан, у који ће се празновати. (Види канон на јутрењи сирне суботе).

Спотикање треће.

Свети оци на помјесном гангрском сабору изрекли су проклетство на јеретика Евстатија, који није хтио да једе

месо, а тако уједно и па све његове пошљедоватеље.

Исправљање онијех, који се сиотичу.

Јерес Евстатијева најбоље се може разумјети из тога самога сабора гангрскога, па име из књиге „Крмчије“, која је преведена с грчког језика (види књ. Крмчију лист 59), ђе се говори: На овоме св. сабору св. оци, који се састаше ради некијех црквенијех потреба, дозавши Евстатија и сазнавши за многа његова и његовијех шљедбеника̄ безакоња: — изложише ова правила, да не би и ми папули у т. зв. *месалинску* јерес њихову, који се називају иначе и *молебници*. Јер Евстатијани поричу законити брак и уздржавају се од меса, и уче слуге да одлазе од својијех господара̄ и такове примају; за цркве и олтаре не маре; допуштају да се обдржавају сабори у њима у врјеме пјенија и у црквицама, које су у домовима њиховијем, ђе се поучавају молитви, епископи и презвитери свршавају тајне, казујући да они службу чине. И, укратко рећи, преступајући сва правила црквена, имају неке особите законе, — шта више сваки од њих, шта год помисли у смислу клеветања па цркву, а на погибао своју, то и твори.

Осудивши дакле овај св. сабор јерес њихову, наредио је да се сви, који њима шљедују, искључе из цркве. Ако дакле ко законити брак, или онога, који једе месо, — осим ако је удављено — мрцино, или од идолопоклоничкијех жртава — осуђује, или учи слуге, да одустају од њиховијех господара̄ и да се за ствари њихове не брицу, или осуђује примање божанственијех тајана̄ од презвитера, који има закониту жену; или дом божји т. ј. цркву оставља за врјеме пјенија због немара па на другоме мјесту науку проповиједа; или ако без воље епископа или

презвитера, немарећи за њих, свршава црквене тајне, говорећи да чини службу, и мислећи, да такове службе имају велику снагу; или ко учи о принашању плодова по примјеру првенствујућих времена; или ко благотворне прилоге црквене, који су јој већ нампјењени, не приноси у цркву, него их узима за себе и даје онима, који су с њим; или ако ко безбрачност назива часнијом од брака, но не због саме чистоте безбрачности, већ што се брака гнуша и онс, који су ступили у брак, осуђује, па се према њима (брачницима) узноси и горди; или ко не долази ка позванијем на трпезу ради Господа по отпусту црквеном да једе хљеб и вино, да пије, него се тога одриче ради гордости и не приступа са званијем; или ко богаташа, који је стекао имање с правдом и добром радњом, понижава; или ко се онијем, који носе брачне хаљине руга, замисљајући сам неке са свијем дружније хаљине да би се таковијем оправдао; или ако жене носе неке мушке хаљине због ругања општој женској одјећи, мислећи да су тек тако чисте и оправдане; или ако се распуштају од својијех мужева гнушајући се брака; или ако остављају своју дјецу, и не хране их и не карају их и не уче колико је потребно к добром вјеровању, него под изговором уздржљивости, не старају се за њих; или ако власи с главе своје кидају ради побожности; или ако опет дјеца вјеријех родитеља остављају своје родитеље и не одају им достојно поштовање, мислећи да је то већа побожност; или ако ко *не пости постове*, које је црква установила и узаконила; или ако ко пости у неђељу или у суботу, осим једине велике суботе; или ако се ко успомене на св. мученике и службе, која се њима служи, гнуша; или, на пошљетку, ако ко престапа црквене

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

закопе, заводећи пешто ново у својој лудости: — *нека буде проклет!*

Црква пак и безбрачност, која је мудро са смјерношћу похваљује, и уздржљивост, која је с побожности и чистотом прима; и удаљавање од свјетскијех ствари (свјетскога уживања) које је с мудрошћу и смиренношћу такође похваљује, и чист брачни живот поштује; и богаство, које је стечено с правдом и добријем радом не куди; и просту и неваљалу хаљину, која се носи само због тјелесне потребе без лицемјерства, похваљује; а онијех, који носе на себи неваљале и подеране хаљине због лицемјерства и фарисејства, гнуша се. Она (црква) заповиједа да се поштују домови (цркве — храмови) божји, а саборе, који бивају у њима, као свете и полезне љуби, не затварајући побожности у људскијем кућама, већ поштујући свако мјесто, које је удешено у име божије; саборе у тијем црквама ради пјенија и опћења у корист свију људи прима; многа пак добра дјела, која чине браћа из љубави према сиромасима, по древном предању прославља — хвали; или краће рећи: све што се налази у божанственом писму као и предања од апостолскијех предања св. православна црква љуби, поштује и чува.

Из овога што је доде речено, сваки може лако и виђети и познати, да су св. оци на гангрскоме сабору проклели јеретика Евстатија и његове шљедбенике, *не због уздржавања од меса, и у опште од мрсцијех јелâ*, него за то, што се, он, као и његови ученици, гнушаше — чуваше од мрсцијех јелâ, као од неке *нечистоће и неке хране, која је већ по природи својој скверњава и мрска*. Тако т. ј. са једнакога гледишта осуђиваше Евстатије и св. законци брак.

Тако тај исти сабор гангрски у своје првом правилу овако говори: „Ако ко пориче законити брак, и жену, која је вјерна и побожна, и која је већ имала у законом браку сношај са мужем својим, мрзи или презире, говорећи: да она не може ући у царство небеско: *нека буде проклет*“. А у правилу другоме тај сабор овако говори: „Ако ко осуђује онога, који једе месо, с побожности и с вјером без крви и које није од идолопоклоничкијех жртава, или удављено или мрцино, говорећи: да се он не може надати спасењу: *нека буде проклет*“. (Види књигу „Крмчију“ лист 57).

Глава четврта.

Спотикања о пост св. четрдесетнице.

Спотикање прво.

Пост св. четрдесетнице води свој почетак од Телесфора, папе римскога; он је дакле први установио св. четрдесетницу.

Како дакле установљење једнога човјека може да се чува код вијернијех цијеле саборне цркве?

Исправљање онијех, који се спотичу.

О, противници, ви се далеко удаљите од истине, говорећи ово! Јер ако потражимо почетак св. четрдесетнице, видјећемо, да она не води свога почетка од римскога папе Телесфора, него од самога Христа Законодавца, који је четрдесет дана и четрдесет ноћи постио, а у старом завјету од Мојсија и Илије. У овоме шљедоваше Христу и св. апостоли, који и правило 69. о овоме установише, о коме смо у првоме дијелу овог догмата говорили.

Св. Игњатије Богоносац, који живљаше у апостолском вијеку, у својој посланици Филибљанима склањааше исте, да чувају пост св. четрдесетнице. На васељенскијем и помјеснијем саборима св. оци само помињу св. четрдесетницу, а не

установљују је, јер је она још прије њих била установљена од Исуса Христа, односно од светих апостола (Види саборска правила: I. ник. саб. 5. правило; 29., 52. и 56. прав. VI. васељ. [Ш. констант.] саб.; помјеснијех сабора: гангреког 18. прав. и 44., 48., 49., 51. прав. лаодих.).

А и други св. оци по примјерима васељепскијех и помјеснијех сабора учине о посту св. четрдесетнице и сами постели, показаше нам најбољи примјер и важност самога поста.

О свијем овијем писали смо у првој дијелу овога догмата у раздјелу првом, глави 1., 2. и 3.

Спотичање друго.

Христов пост од четрдесет дана не може бити примјер и почетак наше четрдесетнице; јер Христос није постио ради тога, да нама покаже примјер пошћења. Јер кад би Христос хтио да ми Њему пошљедујемо у посту, то би Он, заиста, постио сваке године по четрдесет дана, као што и ми постимо.

Исправљање онијех, који се спотичу.

Христос је био само једном јавно искушавао од ђавола, па ради тога је Он само једну четрдесетницу и постио, давајући нам тијем углед, да се и ми постом наоружамо против ђаволскијех искушења. Почем ми пак сваке године морамо водити *рат* са искушитељем нашим (Ђаволом), за то нам је неопходно нужно, да и постимо сваке године четрдесетницу.

Противници говоре: ако наша четрдесетница има свој почетак од Христове четрдесетнице, то онда не смијемо ни ми ништа јести ни пити за то цијело вријеме, као што није ни Он (Христос) кад је постио ништа јео ни пио.

Ми пак на то њихово, тобоже логичко, закључивање одговарамо шљедеће: „*ми шљедујемо Христу онолико, колико можемо,*

као ученици учитељу, као слуге господару, као људи Богу, не једнакијем начином, јер се тама са свјетлостију, створење са Творцем — изједначити не може; него онолико, колико може немоћ наше природе.

Противници говоре опет: ако је Мојсије и постио 40 дана, опет за то није установљена четрдесетница у старом завјету због подражавања Мојсију; дакле ни у новом завјету не може бити четрдесетница ради подражавања. И на то одговарамо: „*не може бити Мојсије равни Христу ниши синагога цркви. И Христос је достојнији да му пошљедујемо, него што бјеше Мојсије; и црква да има вишега пијетета и старања да подражава самоме Господу, него што требаше синагога да подражава слуги Господњем.*

Осим тога не налазимо нигде у св. Писму, да је Мојсије служио Јеврејима за углед, а — напротив Христос говори о себи: „Јер ја вам дадох углед да и ви тако чините, као што ја вама учиних“ (Јов. XIII. 15). А св. ап. Петар говори: „Христос пострада за нас, и нама остави углед да идемо Његовијем трагом (I. Петр. II. 21).

Тако исто говори и ап. Павла у посланици својој Ефесцима, кад каже: „Угледајте се дакле на Бога, као љубазна дјеца, и живите у љубави, као што је и Христос љубио вас“ (V. 1 2). У посланици пак Коринћанима говори: „Угледајте се на мене, као и ја на Христа“ (I. Кор. XI. 1). Јеврејима пише: „С трпљењем да трчимо у битку која нам је одређена, гледајући на началника вјере и савршитеља Исуса“ (XII. 1).

Противници говоре даље: Христос је рекао ученицима, научите се од мене, јер сам кротак и смирен срцем, а није рекао: научите се од мене, јер сам ја постио 40 дана и 40 ноћи. Али ми и на

то одговарамо: Христос, што не рече ријечју, рекао је т. ј. показао је дјелом и примјером. Јер негда дјело и примјер начелника (учитеља) чињаше већу корист, него учење ријечима. А што не рече Христос ријечју да подражавамо Његовом посту, као што је рекао да подражавамо Његовој кротости и смирености, доказује разлогом св. Златоуст, кад вели: ... „пост без смирености не чини никакве користи, а смиреност без поста чини много“.

Противници нападају, говорећи: ако је наша четрдесетница *пошљедованије* Христу, ради чега не постисмо у оно исто вријеме, кад је и он (Господ) постио. Али одговарамо: св. православна црква установила је да постимо послје Господа а не с Њиме, а то за то, да покаже тијем, да шљедује стопама свога женика, Христа Господа. А пошто је Господ постио од 6. јануара до 14. фебруара, ми смо дужни особито у то вријеме, — кад је Он и страдао — свагда много постити.

Спотикање треће.

Противници, позивајући се на историју Созомена (књ. I. гл. XI.), доказују, да је св. Спиридон допио меса за јело некеме странцу — путнику у дане св. четрдесетнице.

Исправљање онијех, који се сиотичу.

За што, противници, ућутасте а да не споменете у тој истој историји о непосничком животу св. Спиридона, ђе се говори, да је он по обичају постио многе дане — ништа не једући?! И ради тога, св. старац (Спиридон), не имајући шта друго: ни хљеба, ни другога каква јела, осим само слана меса, које се на много времена чуваше, — дао је странцу, који се ушљед трудног путовања јако уморио био, — да једе, из љубави према странцима а у крајњој нужди; и с обзиром на св. Писмо, које каже, да се и закон мијења

по нужди, и да је примање странаца с вољом угодна жртва Богу. Поред овога умучасте и онамо, ђе Созомен пише, да је св. Спиридон, прије него што је поднио оно јело путнику, *просио од Бога опроштење*. Каква би пак нужда била молити за опроштење, када закон не би забрањивао овакова јела у вријеме четрдесетнице?

Напошљетку пак у истој историји стоји написано још и то, да онај путник није хтио да једе меса, говорећи, да је он Хришћанин.

За то се немојте чудити, противници, када говоримо да ви *нијесте Хришћани*; јер у дане св. четрдесетнице једете месо и остала мрсна јела док не будете сити, без икакве бојазни.

Глава пета.

Спотикања о камен њиховог ништавога мудровања.

Спотикање прво.

Ако су јармом пошћења обременени Хришћани, то гдје је хришћанска слобода, о којој св. ап. Павао много говори: „Гдје је дух Господњи, онђе је слобода“ (II. Корин. III. 17); „Купљени сте скупо, не будите робови људима“ (II. Кор. VII. 23); „Стојте у слободи, којом вас Христос ослободи, и не дајте се опет у јарам ропства ухватити“ (Галат. V. 1); „нијесте под законом него под благодаћу“ (Рим. VI. 16.); „праведнику закон није остављен, него безаконцима и непокоривим“ (I. Тимот. I. 9).

Исправљање онијех, који се сиотичу.

Докле ви, противници, пећете престати досађивати нам са јеванђеоском слободом и покровом њезинијем, као што Адам покриваше лишћем своју голотињу? Јер ђе год вам ми на основу св. Писма предлажемо да носите бреме (иго) Христово, ви под изговором јеванђеоске сло-

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

боде, све одбацујете: *постá не примаше, св. тајне и важности њихову поричеште, исповиједи гријехова не признајете, калуђерству се ругате, добра дјела, која стичу вјечни живот велите да нијесу корисна* и т. д. За ове и друге тијесне путеве, који уводе у живот вјечни, ви хоћете да се оправдате слободом јеванђеоском, чему своје шљедбенике учите, — прикривајући *меденом слашћу ошров.*

Но да расудимо укратко, шта је *хришћанска слобода*, која нам је дана у св. Писму од Христа и апостолá?

Права слобода јеванђеоска има двојак састав:

Први, да будемо слободни од робовања ђаволскога и од гријеха. О овоме говори сам Исус Христос, кад каже: „Заиста, заиста вам кажем, да је сваки, који чини гријех, роб гријеху, а ако вас син избави, заиста ће те бити избављени“ (Јован VIII. 34). Тако говори и апостол Павао, кад вели: „Јер кад бијасте робови гријеху, прости бијасте од правде. А сад опростивши се од гријеха, и поставши слуге божије, имате плод свој на посвећење, а крај живот вјечни“ (Рим. VI. 20. и 22).

Други састав слободе јеванђеоске јесте, да се ослободимо од теготе јарма јудејскога у погледу обредá и судовá, као што бјеше у староме завјету, као: обрезање, принашање животињскијех жртава, и другијех разлијех и многијех обрета старозавјетне цркве.

За обрезање јасно говори ап. Петар, кад каже: „Шта кушате Бога, и хоћете да метнете ученицима јарам на врат, којегá ви оцеви ваши, ни ми не могосмо понијети?“ (Дјел. ап. XV. 10).

Св. ап. Павао говори овако: „Нп Тит, који бјеше са мном, и бјеше Грк, не би наћеран, да се обреже; и за лажну

браћу, која дођоше и привукоше се да уходе слободу нашу, коју имамо у Христу Исусу, да нас заробе“ (Гал. II. 34).

„Како се враћате опет на слабе и хрђаве стихије, којима опет изнова хоћете да служите?“ (Галат. IV. 9.); „стојте дакле у слободи, којом нас Христос ослободи, и недајте се опет у јарам ропства ухватити, — ево ја Павле кажем вам, да ако се обрежете Христос вам неће ништа помоћи“ (Гал. V. 1. 2.); „јер кад се промијени свештенство, мора се и закон промијенити; тако се укида пређашња заповијест, што би слаба и залудна. Јер закон није ништа савршио; а постави сваки пáд, кроз који се приближујемо к Бсгу“ (Јевр. VII. 12., 18. и 19.).

К овоме двоструком саставу, прилажу неки још и трећи састав слободе јеванђеоске, говорећи: да су Хришћани ослобођени од дужности моралнога закона, т. ј. закона *десетословља*. Ми дакле овдје не говоримо, да смо слободни од закона, него од дужности закона. Јер закон, т. ј. десетословља, ми Хришћани дужни смо исправљати, не по нужди, него својеволно; дакле не као слуге но као слободни; не због страха настављања но из љубави према Богу. А ово је што говори апостол Павао, који каже: „Праведнику закон није постављен, него безаконцима и непокоривим“ (II. Тим. I. 9.); т. ј. закон праведнику не постоји због нужде, него због исправљања; јер праведник не испуњава закон по нужди, него из љубави према Богу.

А па другоме мјесту исти апостол Павао говори: „Гдје је дух Господњи ондје је слобода“ (II. Кор. III. 17.). На другоме пак мјесту каже: „Ако вас пак дух руководи, нијесте под законом“.

Ево видите, противници, у чему се састоји слобода јеванђеоска. Ово дакле

пакљиво слушајте, и већ нам немојте до- сађивати са слободом јеванђеоском, на коју се ви *чуптврсно* позивате.

Спомицање друго.

Ако ко своје тијело пошћенем изну- рива, такав своје тијело *мрзи*, и сам је свога тијела мучитељ, и много пута бива виновник сам своје смрти. А и апостол Павло вели: Нико не омрзну кад на своје тијело, него га храни и грије" (Ефес. V. 29).

Исправљање онјех, који се спотичу.

Ово су ријечи онјех, који само ута- жају тијелу; ово је догмат онјех, који су *прождрвени*. Тако је перда и Адам, утажајући Ђан, јео од забраненога плода, и тијем себе и сав под *човјечану погубно*. Од ове болести погубоше и људи (Израњани) у ну- стњи, о којима се у књизи Лоновалењих закона у главн XXXI. ст. 20. говори: "Али Израњ једе и утјеи се и одбѣта и за- сати, на остави Бога, који га је створио, и прере стјењу спасења својега"... И у псамму 73. говори *псамоњевац*: "Докле још бујаше јело у устима њиховијем, гњев Божји изиђе на њих".

Кад би хтјели говорити подробно, колнијех је загла виновник *исабиће тијелу*, могли би написати цијелу књигу о томе. Но остављајући проповједницима, да они о томе уче, ораје говоримо само укратко: да они *више мрзе тијело своје, који му чине сваку удобност*. Потгедјамо на родитеље, који желе, да им дјеча буду морална, мудар и савршена, како их карају, сми- ривају, не понупитајући им ништа, што је угодно. Тако раде и лијечници тијела: лијече од болести тенкијех и пријем ље- карима. Кованик, ако путси кончу да трпш слободно куда хоће, одмах ће па- сасати на јаму — проваинују, гдје ће се

с њиме заједно стропонштати и пошпугти. А шта раде и раченици винограда? Не поткивају ли са лоза пранчине, да бољн и обилтнји плод донесу?

А ово све бива не из м'ржње већ из дава прима родитеља према дјети и виногра- лару према винограду својему. *Тако треба мислити и о посту*. Но за што да много говоримо? Не каже ли сам Исусе Христос овако: "Сваки, који љуби душу своју, погубиће је; т. ј. она, који *убаба одштественом тијелу сво- јему* — *погубиће*. Не говори ли и св. апо- стол Павло: "Не утажајте тијелу по же- љама" (Римљ. XIII. 14.); покорите уде своје, који су на земљи" (Колос. III. 5.). Но о овоме говорили смо већ у првоме дијелу овота догмата.

Ви протвјинци, говорите, да се по- стом прекраћује живот! Али требате на- гупрот томе рећи: јер Антоније Велики, Иларион, Онуфрије, Јефтимје и многи други, који много пошћаху, живљеше по 100, односно и више година, а пост им *перекраћиваше* живот, него шта више због тога живљеше дуго, и здрави бивше. На ријечи пак св. ап. Павла: Нико не омрзну кад на своје тијело, него га храни и грије: одговарамо, да се ту говори за жене; јер каже: "Тако су дужни мужевн љубити своје жене, као своја тјелеса; јер који љуби своју жену, себе самота љуби, јер нико не омрзну кад на своје тијело, него га храни и грије" (Ефес. V. 28. 29). А кад би апостол говорио и о својему тијелу, одговорили би смо: да хранили и јер тако чиняху исповници, тријући и питајући тјелеса своја, колико је довољно за одржавање живота, али они не ута- жаху својим тијелима са ждренем по вољи тијела.

Спотницање треће.

Пост није ништа друго, осим уздржавање од боље хране и пића, — а ово је могућно чувати — испуњавати и без устава црквенијех.

Исправљање онијех, који се спотичу.

Многе су разлике поста од уздржавања:

Прва је разлика: што је пост на вишем степену, него ли уздржавање; јер ће је пост, ту је и уздржавање; по не напротив: ће је уздржавање, ту је и пост.

Друга је разлика: уздржавање бива ради здравља; пост пак ради кајања, као што постише Ниневљани по Јониној проповиједи (Јова III.); или ради угађања Богу, као што пошћаше пророчица Ана (Лука II. 37), служећи постом и молитвом Господу; или ради укрођавања страсти и тјелеснијех жеља, као што пошћаху а и сад посте многи угодници — праведници божији, — који иду тијеснијем путем.

Трећа је разлика: Свак се треба уздржавати а постити не треба; јер и Христос и апостоли свагда се уздржавиху, по не пошћаху свагда.

Четврта је разлика: уздржавање заповиједа лијечник, а и сама људска природа, да би се избјегле болести; а пост заповиједа св. црква.

Пета је разлика: за уздржавање захтијева се количина и вријеме, т. ј. јести мало и ријетко; а за пост, осим количине и времена, захтијева се и својство јела т. ј. не смије се јести: месо, млијеко, сир, риба, о чему смо напријед говорили.

Спотницање четврто.

Пост је уздржавање од неваљалијех а чинење добријех дјела. Јер тако говори Господ Бог преко пророка Исаје, који каже: „Таки ли је пост, који изабрах да

човјек мучи душу своју један дан? Да савија главу своју као сита и да стере пода се костријет и пепео? То ли ћеш звати пост и дан угодан Господу? А није ли ово пост, што изабрах: да разведе све све безбожности, да раздријешши ремење од бремена, да отпустиш потлачење и да изломите сваки јарам? Није ли да преламаш хљеб свој гладноме, и сиромаше прогнане да уводиш у кућу? Кад видиш гола, да га одјенеш“ и т. д.

Исправљање онијех, који се спотичу.

Друго је пост духовни, друго пак тјелесни. Пост духовни јесте: уклањати се од зла и чинити добро, и такав пост треба свагда обдржавати. Пост је тјелесни: уздржавање од јела, које обдржава количину, својство и вријеме. Остало види у другој дијелу у спотницању другом.

Спотницање пето.

Пост има свој почетак од незнабожаца и Јудеја. *Дакле сви, који посте, јесу незнабошци и Јудеји. (!?!)*

Исправљање онијех, који се спотичу.

У првој дијелу овога догмата казали смо од куда има пост почетак. Види дакле оно, што смо тамо говорили.

А ако незнабошци и Јудеји пошћаху, то ће вам они сами бити судије, јер и незнабошци, озарени свјетлошћу природнога ума, признаваху, да је пост неопходан ради премудрости и укрођавања страсти. Ако пак и чињаху заблуду у томе, што својим постом поштоваху своје лажне богове, али не бијаху заблудели у томе, што мишљаху да је пост потребан ради умилостивљења Бога.

Овдје нам је слободно поменути ријечи Христове: „Буди нинивљански, који се као незнабошци покајаше и строго постише ушљед јонине проповиједи, устаће на суд и посрамиће вас. А ви, противници, не подражавате ни овим (Ни-

новљашима). Саслушајмо шта говори апостол Павао: „Јер кад незнабошци, не имајући закона, сами од себе чине што је по закону, они закона не имајући сами су себи закон“ (Римљ. II. 14).

А шта ћете ви рећи кад, имајући закон, чините против закона?

Слично овоме говори за Јудеје: „Ако људи старога завјета постише, поштујући и умилостивљујући Бога постом, тијем више нама, као синовима нове благодати, треба постићи. Они младенци (Јудеји) бијаху под наставником, а ми смо људи савршени. За то смо дужни да ми имамо првенство више од њих у добријем дјелима.

Грозно је запета и слушати, кад и на самога Христа, једнородног божијег Сина — Месију, хулење изричеште, противници; јер ако пост има свој почетак од незнабожаца, шљедоватељно незнабошци су

сви, који посте; па и Христа, који је постио, грдите и исмијавате!? —

Св. Писмо јасно учи, да је пост угодан Богу, као што се види н. пр. из књиге Исаије пророка о синовима Рихавовијем; — у књизи царава о Ани матери Самуиловој; — у јеванђељу Лукином о Ани пророчици, која служаше молитвом и постом Господу дан и ноћ, и о другијем многијем, о којима писасмо у првоме дјелу. *А ви, који угађаше својему тијелу, противите се Духу светоме који говори у св. Писму!*

У осталом на свршетку овога догмата немамо шта говорити вам, осим ријечи Христа Спаситеља које нама и вама говоре: „Навалиште, трудите се да уђете кроз тјесна врата (Лука XIII. 24); јер су широка врата и широк пут, што воде у пропаст, и много их има који њим иду; уска врата и тјесан пут пак уводе у живот вјечни, и мало их је који га полазе“ (Мат. VII. 13).

О дужностима парохијалног свештенства.

(Наставак.)

О трећој дужности свештеничкој — тајно-дјејствовати.

Да власт св. тајне свршавати само једним свештеницима пристоји, увјеравамо се из слиједених ријечи св. апостола Павла: *Тако да нас држе људи као слуге Христове и приставе шајна Божијег* (I. Кор. гл. 4. ст. 1).

Шта је тајна? од кога је и на који начин установљена? колико их наша православна источна црква држи и исповиједа? и јесу ли оне све сваком Хришћанину нужне? — о свему томе излаже се у догматичном богословљу. А како те тајне, т. ј. којим начином и обредом ваља свршавати, излаже се у црквеној књизи „Требнику“, а за свето причешће у „Службенику“. Зато ћемо овдје само нека упуства навести, која стоје у свези са св. тајнама, и која треба да зна и све-

штеник, који тајну свршава и вјерни који тајни приступа и прима је.

Упуства ова једна су општа за све тајне, а друга особена за сваку тајну на по се.

I. Општа упуства за све тајне.

При свакој тајни дужан је свештеник човјеку Хришћанину, који к тајни каквој приступа, објаснити и протумачити: какву силу има она тајна, којој он приступа, на који је начин установљена, и шта значе оне видљиве ствари, као што је при крштењу вода, при миропомазању св. миро, које материје тајну сачињавају; јер ако га тако најприје не приуготови и не научи, то онда такви вјерни неће знати: к чему приступа, шта ли у себе прима, и по томе неће ни вјере имати, по оним ријечима апостола Павла: *Како ће вјеровати кога не чуше* (Рим. гл. 10. ст. 14). Оскуд-

ност пак вјере у таквом вјерном, ако је и примио у себе тајну, лишава се оне благодати, која невидимо присуствује у самој тајни, по оним ријечима Христа Спаситеља: *Ко не вјерује, осудиће се* (Мар. гл. 16. ст. 16), а на другом мјесту: *Који не вјерује већ је осуђен, јер не вјерова у име јединороднога сина Божијега* (Јов. гл. 3. ст. 18).

Почем свете тајне сачињавају једну част вјере православне: то је дужност свештеничка при објаснењу св. тајне упитати приступајућег вјерног, зна ли он Символ вјере; па ако не зна, дужан је научити га, ако и не цијелом Символу од ријечи до ријечи, а оно бар ономе, што му је неопходно нужно вјеровати, ради спасења свога. Тако н. пр. да га научи да је само један Бог, који је све што видимо и невидимо, створио, да се Бог састоји из три лица, која су Отац, Син и свети Дух; да је Исус Христос прави Син Божији, друго лице свете Тројице, који је род људски смрћу својом искупио и спасао; да Дух свети од Оца произилази, и да је он треће лице св. Тројице. Овакво поучење много ће принијети томе, да вјерни, који тајни каквој приступа, благодатну силу и дјејство исте тајне постигне и уердније вјерује.

Кад је дакле прије давања тајне човјеку Хришћанину нужно предходно поучење и настављење о тајни, која му се даје и коју он прима, и кад се изискивајућа вјера у човјеку Хришћанину не може ни породити ни побудити без предходног поучења и настављења, и кад св. тајна ономе, који вјере нема, никакву корист душевну не приноси, — то је очевидно, да таквом незналцу учашће његово у св. тајнама дотле неће бити спасоносно, док се год он не научи ма само и оном, што му је најнужније вјеровати.

Што се тиче јеретика и у опште неправовјерних, над таквим несмије свештеник никакву тајну свршавати, нити им је давати дотле, док се у православне необрате, по оним ријечима Христовим: *Недајте светиње псима; ниши меките бисера својега пред свиње* (Мат. гл. 7. ст. 6).

Свештеник као служитељ Христов, треба и онако да се одвећ чува, а нарочито кад приступа да свршује св. тајне, да не би био у каквом смртном гријеху, који достојним кајањем није загладио. Јер, и премда она тајна, коју би он у таквом гријеху свршио, јесте права и савршена тајна и има у себи сву силу благодати Божије ва оног, који је достојним приуговорљенем и не-

сумњивом вјером прима: ништа мање такав свештеник својеволјно себе подвргава најжешћој казни. Још у старом завјету било је заповијеђено свештенству, да с чистим срцем улазе у киније кидџија; а у новом завјету сам Дух свети преко апостола опомиње новозавјетно свештенство овим ријечима: *Очистимо себе од сваке погаништине тијела и духа, и да створимо свешћу у страгу Божијему* (II Кор. гл. 7. ст. 1), које ријечи ваља свештеници свагда на памети да имају, а нарочито кад свршавају св. тајнама приступају.

Исто тако треба да се чува свештеник да не буде пијан, кад свршава тајну, јер у пијанству имајући помрачен ум, лако може изоставити или измијенити нешто, што се материје или форме тајне тиче. Тако н. пр. ако би при крштењу заборавио ријечи, које су при свршавању тајне нужне, казати: „Крштења ракъ (или рака) којий (име) ко ила Отца и Сына и калтыго Дѣла. Яминъ, онда крштавајући се не би био крштен; или свршавајући тајну причешћа не би вино, но другу коју течност — сок, или ненадлежни хљеб употребио, онда причешћујући се не би био причешћен. Зато добро треба свештеник да пази, да не би што изоставио или измијенио, што се материје и форме тајне тиче.

А на против тога изискује се од свештеника, да с највећом пажњом и трезвеношћу душе и тијела тајнодјејствију приступа, и дјело службе црквене као и обреде при свршавању тајне прописане и сва остала пољедоклџија цркве, отправља и свршава с вјером, као што говори свети апостол Павле да: *Без вјере није могуће угодити Богу* (Јевр. гл. 11 ст. 6). И на другом мјесту: *а шта год није по вјери гријех је* (Рим. гл. 14. ст. 23). Поред вјере што се иште од свештеника, да све тајне, обреде и службе с пажњом и бодрошћу свршава, — тражи се још од њега и да нехита да би час прије готов био, јер је сваки онај свештеник за осуду, који при свршавању тајне и других обреда непази и хита, и за таквог говори св. Писмо: *Проклет био ко немарно ради дјело Господње* (Јер. гл. 48. ст. 10).

Не треба свештеник за давање св. тајне истазанија да чини од оних лица, која тајни приступају; јер то би значило продавати катан, које је извргнућем чина забрањено, но треба да се задовољи с добровољним давањем, које обично бива а и ваља да буде, јер Христос вели: *Достотниъ ко естъ дѣлитель мздаи кола* (Мат. гл. 10.

ст. 10.), а св. апостол каже: *Тако и Господ заповиједи да они, који јеванђеље проповиједају од јеванђеља живе* (I Кор. гл. 9. ст. 14).

II. Упуство за сваку тајну на по се.

I. Упутство за тајну крштења.

При тајни крштења нек мотри свештеник да кум (воспријемник) буде вјере православне и да зна Символ вјере православне, или бар најнужније чланове за спасење; почем при крштењу он држи крштавајућег, он за њега обећава се Богу, он за њега и Символ православне вјере исповиједа, потоме узима на себе ту дужност, да духовног воспријемног сина свог, кад одрасте и ако не имадне другог учитеља, који би га у вјери и закону поучио, сâм научи и настави. А такво упуство и поучење не може дати воспријемник сину своје — кумчету свом онакав кум, који је сâм, што се вјере и закона тиче, незналица, или који је иновјеран.

Ако би који Јеврејин или Мухамеданац, или идолопоклоник, у нашу православну вјеру пријећи зажелио, таквог прије свега нек научи свештеник, да зна Символ вјере православне и да му га јасно и разумљиво протумачи и објасни, а уједно да му престави оно његово душеубитачно злочешће, у ком се донде налазио; а међу тим да јави за њега своје Архијереју и од њега да заиште и моли благослов за крштење, па добивши такво, да га крсти по чину изложеном у Требнику. Ако би се такви за крштење приуговљављавајући случајно разболели и болест опасна била, онда свештеник нек га поучи само о св. Тројици, па крсти га; но ако такви оздрави, дужан ће бити свештеник цијелом Символу вјере научити га.

Ако би ко из западне или протестанске цркве у нашу православну вјеру пријећи желио, таквог нетреба крстити, јер је он по чину своје цркве већ крштен; но ваља га, пошто се вјере своје и папе одрече и Символ наше православне вјере исповиједи, с благословом дотичног архијереја само св. миром помазати.

По правилу 59 шестог васељенског сабора тајну крштења треба свршавати у цркви; но у случају нужде, т. ј. ако је дијете болесно или је зима јака, а црква удаљена, онда свештеник може тајну крштења и у кући свршити.

У случају кад би дијете одвећ болесно било, а свештеник у хитњи не би се могао наћи,

онда таквог може и мирјанин (свјетовњак) крстити, трикратним погружењем у воду и изговарајући ријечи: *Крштити га њимъ Божий (име) (или њимъ Божіа) ко има Отца, и Сына, и свѣтаго Дѣха. Зато дужан је свештеник своје парохијане, а особено бабице, које око породиље послужују, поучити, како у реченом случају ваља дјецу крстити, а уз то да им и то препоручи, ако би се догодило, да је дијете врло слабо, то одма по њега да пошаљу; јер чијом кривицом и немарношћу дијете умре некрштено, тај под строг одговор долази. Ако таково дијете, кога је свјетовњак крстио, неумре, то је дужан свештеник над таквим дјететом молитве и обреде, које су за тајну крштења прописане, свршити и св. миром помазати га.*

Ако се гдје нађе подметнуто дијете, и при њему се налази артија (цедуља), на којој је написано, да је оно крштено а не буде изложено име онога свештеника, који га је крстио, такво дијете треба крстити по правилу 72 сабора Картагенског и по правилу 84 шестог васељенског сабора; јер таква артија-цедуља без потписа свештеничког не може се сматрати као достојерно свједочанство, да је дијете крштено.

Петар Могила Митрополит кијевски, у Требнику свом вели, да ће при крштењу овакве дјеце добро бити форму крштења овако изговорити: *Крштити га њимъ Божий, лице еше не крштити естѣ, ко има Отца, и Сына, и свѣтаго Дѣха.*

Казано је мало прије, да је кум обвезан кумче своје, кад одрасте, у вјери и закону научити, ако другог учитеља не имадне; но ова дужност учити такву дјецу, која су лишена нарочитих учитеља, нарочито спада на свештенике као пастире и душепопечитеље. Зато су они по самом званију и чину обвезани такву дјецу у дане недјељне и празничне у цркву или у школу сазивати и ту их поучавати, да знају прекрстити се, да знају Символ вјере православне, молитву Господњу, десет Божијих заповиједи, Богородице Дјево, седам тајни новог завјета и друге молитве човјеку Хришћанину нужне; к томе да их наставља и поучава, нек буду добри, послушни, трудољубиви и у цркву приљезно нека долазе.

2. Упуство за тајну миропомазања.

Почем се тајна миропомазања свршава при самом крштењу, то су скоро једна и иста упуства за њу која и за тајну крштења важе.

Упуства за ову тајну јесу слиједећа :

1) Дужан је свештеник силу и цијелъ миропомазања ономе, којег миропомазује објаснити, ако је узрастан ; а ако је дијете, то да одложи такво поучење до већег узраста.

2) Треба да има свето миро од Архиепископа освећено, и да умије форму ове тајне без записивања изрећи, и да зна које дијелове тијела треба миром помазати.

3) Лица она о којима се сумња, да ли су св. миром помазана, ваља да помазује.

4) И ову тајну као и тајну крштења ваља у цркви свршавати, осим у случају нужде, која је при тајни крштења напоменута, дозвољава се, да је свештеник може и у дому свршити.

5. Тајну миропомазања ни при самртном случају не може мирјанин свршити, но само свештеник.

6) Што се јеретика и расколника тиче, који су вољни у вјеру православну пријећи, о њима има изложено упуство и настављење у великом Требнику, и у другим чинопослједованијама, које т. ј. треба св. миром помазати, а које пак без помазивања само с једним одрицањем своје јереси — раскола у правовјеровање треба примити.

3) Упуство за тајну покајања.

Тајна покајања за свештеника је најтрудније дјело, јер изискује особитог искуства, благоразумија и прилежности, а то за то, што се свештеник при овој тајни сматра као духовни лекар, и има лијечити онакве, који душом болују. Болести пак душевне бивају много различите. Тако може се догодити, да је душа нечија многим и смртним гријеховима повријеђена и окаљана, и да су се такви гријехови већ дубоко укоријенили; а може бити и то, да болујућа душа или неосјећа своју велику болест, или је пред духовником таји, или може бити да је душа грјешна рада лијечити се но ни одкуда никаква лијека неће да прими. Зато је нужно при овој тајни пространија упуства навести. Упуства ова јесу: а) Шта свештеник треба да ради пред исповиједањем; б) Шта при самој исповиједи, и в) После исповиједи.

а) *Упуство за свештеника пред исповијест.*

Почем исповијест код нас обично бива у вријеме поста, то ће дужност бити свештеника, у течају поста опоменути своје парохијане, да иду на исповијест, па последије св. причешћу да

приступају. При овој опомени треба да их научи у чему се састоји право кајање, т. ј. шта је дужан кајући се чинити, тако :

1) Треба да им каже, да се сваки сјећа, шта је од пошљедње исповијести погријешно дјелом, ријечима и помислом, а особито ако је какав гријех с вољом и с намјером учинио, за који га савјест гризе.

2) Познавши гријехове своје, треба да се за њих каје и од срца жали, што је њима Бога разљутио и себе праведном суду Његовом подвргао.

3) Да гријехове своје свагда у молитви пред Богом, а пред духовником (свештеником), који има власт разрјешавати, у своје вријеме исповиједи.

4) Просећи од Бога разрјешење и помпловање, треба да има пред очима распетог Исуса, и да сво надање о спростењу својих гријехова на заслуге Његове положи.

5) Да се сваки сâм себи тврдо завјери, да неће више гријешити, но да ће живот свој по вољи Божијој проводити.

Да би свештеник своје парохијане што више поштрио, да долазе на исповијед, то нек им предложи слиједеће ријечи Сирахове: Не медли ѿкратити се ко Господѣ, и не ѿлагай днь ѿ дне; кнезаяѣ ко изыматъ гнѣвъ Господень, и ко крѣма мити погнѣнши (гл. 5. ст. 8 и 9; гл. 18. ст. 20, 21, 22 и 23),

За тим да им каже, да ће сваки своје гријехове најлакше познати, ако дјела своја сравни са законом Божијим (десет заповиједи) „јер кроз закон долази познање гријеха“ (Рим. гл. 3. ст. 20) „гријеха не познаѣ осим кроз закон“, вели апостол Павле (Рим. гл. 7. ст. 7) А да би парохијани речено сравнивање својих дјела са законом десет Божијих заповиједи могли предузети, нужно је, да им свештеник објасни и претумачи, јер ће сваки само тако увидити моћи, против које је заповиједи згријешио. Но није довољно, да своје гријехове познају, него и гријеховне пошљеднице т. ј. гнѣв Божиј и казне опредјељене грјешнику и у овом и у будућем животу.

Кад оваким начином парохијани познају своје гријехове, треба да се за њих свесрдно кају, ушљед ког кајања, ако буде оно непритворно, не може бити, да такви људи неомрзну не само на грјех, но и на мјесто, оруђе, лица, и у опште на све околности, које су повод грјеху дале;

а из оваквог непритворног кајања шљедује поправљање и избављење од гријеха.

Пошто човјек грјешник позна своје гријехе и за њих се каје, онда треба да иде на исповијест и ништа не затаји, ни сами повод гријеху; да неизвињава себе и свој гријех којекаквим притворним изговорима, као: слабосту, нуждом, незнањем, а много мање да не баца кривицу на другога. Или ако је какав гријех с другима учињено, то нити свештеник за такве судјеловаче поименице да испитује, нити исповиједајући се да их открије; јер таква исповијед човјека грјешника била би оправдање фарисејско, а не смирено осуђење митареве.

Исповиједајући се треба да има тврду вјеру у Исуса Христа, и сво надање на заслуге Његове да полаже; јер сама исповијест без вјере тако је мртва, као што је тијело без душе мртво. Примјер о том имамо на апостолу Јуди. Он, кад је Христа предао, покајао се, гријех свој исповиједио не само тајно но и јавно; а почем при прошењу помиловања од Бога није положио надање на заслуге Христове, по примјеру апост. Петра, зато му исповијест његова и није била од користи, јер је у мјесто опроштења осуђен био. А да је вјера при кајању одвећ нужна, види се отуда, што она грјешника успокојава и од осуђења на мукe савршено ослобођава.

Најпослије дужан је свештеник своје парохијане и о том поучити, да сваки, који се за своје гријехе каје, унапријед добро се чува од подобни гријешења, и да се сам себи тврдо завјери, да неће више гријешити, но да ће у свему онако поступати, као што заповиједи Божије прописују. А што се тиче уобичајених гријехова, у које људи скоро сваки час падају, од таквих нек их свештеник одучава, привикавајући их оној добродјетељи, која је уобичајеном гријеху противна. Но само се по себи разумије, да ће и сâм такви грјешник дужан бити о том настојавати, да се од свог уобичајеног гријеха одучи; јер ако он сâм небуде о том настојао, онда му није ни вјеровати, да се каје, по чему и неће добити разрјешење од тога гријеха, нити га заслужује.

Поред објашњења исповијести, дужан је свештеник и то примјетити својим парохијанима, ако је који у завади с ким, нек се помири, или ако је кога увриједио, нека му уврједу како може награди (Мат. гл. 5. ст. 23. и 24), као што

учи Златоуст: *Иџе къ полишлннй шкидѣлкъ еси, къ полишлннн прилиригл: иџе глоколѣ шкидѣлкъ еси, глоколѣ прилиригл: иџе жѣ дѣломѣ шкидѣлкъ еси, дѣломѣ и прилиригл, јер ко неће с ближњим својим да се помири, или учињену уврједу неће да заглади, тај се не каје, и такав, ако би га свештеник и разријешо, неће бити од Бога разријешен.*

Ако свештеник примјети неког, који би упоран био у свом гријеху и не би се за њега кајао, таквог нек заплаши гњевом Божијим, који с дана на дан расте и на главу његову скупља се. (Рим. гл. 2. ст. 4 и 5). Стрaшећи га пак овако, треба да га увјери, да је основ његов, по ком он кајање до пошљедњег часа одлаже, превећ опасан за њега; једно за то, што се може догодити, да такав грјешник по праведном суду Божијем нагло умре, а друго за то, што ако и не умре нагло, но ово због тешке болести своје, ово од страха да неумре, ово од плача домаћих, једва ће доћи на онаква размишљавања, која би била кадра породити у њему право кајање; при том може се догодити, да, ако се у онај час и размисли о незаконим својим дјелима, која је у живогу учинио, да ће прије у очајање пасти него ли да ће се помиловању надати; а може се још и то догодити, да при смрти неће бити при чистој свијести, и тако може умријети нераскајан, и због тога великој казни потпасти. Најпослије да му и то примијети, да, ако му се баш и даде прилика, да се пред смрт покајати може, да му таково кајање неће служити за савршено оправдање; јер при смрти неоставља он своје гријехове, но они њега остављају, почем одма и гријешити престаје, чим му се живот одузме. За то нетреба никако одлагати кајање, но чим је ко какав гријех учинио, одма нека се за њега каје и духовнику исповиједи.

б) Упуство при самој исповијести.

Свештеник кад исповиједа своје парохијане, нетреба да прима на исповијест туђе парохијане, који свог пароха избјегавају, или стида ради, што се једнако налазе у оном гријеху, за који их је он више пута изобличавао, или другог ког узрока ради, но да их упуту, да иду своје пароху на исповијест.

Нетреба свештеник и над одраслим лицама, која су 12 годину навршилц, па била мушког или женског пола, само да опростителну молитву очита; но дужан је свако на по се исповједити,

и тако исповијеђеном допустити да св. причешћу приступа.

Исповијест свагда треба започети на један дан прије причешћа; но ако је дошло много лица, и не би се могли у тај дан исповиједити, онда може и на два и на три дана, а гдје кад и на недјељу дана прије исповијест започети, при којој да опомене оне, који би се у прве дане исповиједили, па ако би их савјест још у нечем гризла и избличавала, или би случајно у гријех пали, нека опет дођу на исповјед.

Свештеник кад исповиједа, не треба да исповиједајуће се лице за сваки гријех пита, а особито за тјелесни, јер таквим испитивањем могао би лако саблазнити исповиједајућег се, који би први пут из уста свештеника за неки гријех чуо, за који донде није знао; но да га само толико пита, колико се на десет Божијих заповиједи односи, па и то ријечима предострожним и простим — општим. Исто тако кад испитује и за околности, које су повод к гријеху, да не буде одвећ љубопитљив; но нека само испита главне узроке и повод гријеху, да би према томе сходну поуку исповиједајућем се дати могао.

Ако свештеник при исповијести примјети грјешника на кајање неприкљонења, таквог нека застраши гњевом Божијим, проклетством, страшним судом, лишењем вјечног блаженства и нашљедником адеких мука. К томе да га застраши и примјерима из св. Писма, као: наказањем анђела своју непорочност (чистоту) несачувавши, општим потопом, наказањем *Содома* и *Гомора*, наказањем Израилџана у пустињи, и т. д.; и да га увјери, да су се сви ти видови наказања по ријечима апостола Павла, запета испунили над онима, о којима се овдје говори, и да је све то нас ради написано, да би се ми отуда научили и добро чували свега оног, због чега су они страдали (I Кор. гл. 10 ст. 5 и 11).

Ако ли свештеник при исповијести примјети грјешника, који је изгубио надање, да ће га Бог помиловати, ма како се кајао, таквог да утјеши, побуди и утврди безмјерним милосрђем Божијим (Сирах гл. 1 ст. 23 и гл. 1. ст. 11.), и истинитим обећањем, да Бог нежели смрти грјешника (Језек. гл. 33. ст. 11), него спасење и избављење, чега ради да је и јединородног Сина свог на земљу послао, да нас крвљу својом искупи (Јован гл. 3 ст. 16. Мат. гл. 9. ст. 13. I Јован гл. 1 ст. 7. гл. 2 ст. 2). При том нека му наведе и примјере

помиловања Божјег, као над Давидом, Манасиом, апостолима Петром и Павлом; митаром, блудником, разбојником и на многим другима.

Као што је старозавјетним свештеницима заповјеђено било, да добро мотре на проказане људе, и да имају призрење на разлику између проказе и проказе, тако су исто и новозавјетни свештеници дужни при исповијести добро и приљезжно расуђивати између једног и другог гријеха; јер су гријехови различни, једни већи а други мањи, т. ј. једни опростителни а други смртни. Опростителним принадлеже гријехови учињени нехотице по незнању; а смртни вољно и с намјером учинени, који, ако се правим кајањем неочисте, с дана на дан умножавају се и расту (Мат. гл. 12. ст. 31 и 32. Јеврејем гл. 6. ст. 4. гл. 10. ст. 26 и 29. I Јован гл. 5 ст. 16).

Ово распознавање и ову разлику између једног и другог гријеха нужно је да зна свештеник, да би умно сходно са исповиједајућем се грјешником поступити, оће ли га т. ј. од гријеха разријешити или не.

Кад учен човјек дође да се исповиједи, и он мало уважава обреде, треба свештеник да га убиједи многим ријечима из св. Писма и да знађе начин, да га приволи на покајање.

При разрјешавању од гријеха опредјељује се *епитимија*, која се састоји у молитви, посту, давању милостиње и другим добрим дјелима. Но ова *епитимија* неналаже се грјешнику за то, да би он посредством ње за своје гријехове као неко удовлестворење Богу учинио, почем је Исус Христос један пут за свагда удовлестворио Богу за све грјешнике, принесавши себе на жртву Богу Оцу; но да би такав грјешник средством наложене му *епитимије* показао плодове достојне кајања и поставио начело добродјетељном животу.

При налагању *епитимије* треба свештеник да је благоразуман, и свагда онакву добродјетељ у извршивању епитимије да налаже, која је оном гријеху, за који се епитимија налаже, противна. Тако н. пр. среброљубцу да налаже милостињу, блуднику пост, маловјерном молитву. Осим тога да има призрење на чин и звање оног лица, ком епитимију налаже, да му не би што немогућно наложио. Тако, не би сходно било сиромашном човјеку или простом војнику наложити такву епитимију, која би се састојала у давању милостиње; или оним људима, који су у непре-

станом раду и занимању, такву епитимију наложити, која би се састојала у дуговременој молитви.

Епитимија може бити већа или мања по мјери гријеха, узрока и околности, и по узрасту исповиједајућег се мушког и женског, а особито по расуђењу кајања, је ли т. ј. истинито или лицемјерно.

Истинито кајућем се већа епитимија може се и скратити, а лицемјерно кајућем се мања продужити. И почем епитимија није удовлетворење Богу за гријехове, као што је мало прије речено, то може свештеник исповиједајућег се одпустити и без епитимије, ако примјети да гријехови нису велики, и ако се завјери, да ће се унапријед чувати од гријеха.

в) *Упуство послѣ исповијести.*

Послѣ исповијести дужан је свештеник строго чувати се шљедећег:

1) Ником да не казује, шта му се ко исповиједио; но да чува туђу исповијест као тајну, предавши је вјечној заборавности; јер ако би се гдје открио и изустио туђу исповијест, онда најжешћој казни себе подвргава.

2) Да се не узноси над исповиједајућем за то, што зна тајне његове гријехове, јер он није постављен судијом над исповиједајућим се, но је само свједок кајања његовог и опредјељени служитељ спасења човјечијег (I Кор. гл. 4. ст. 5). К томе грјешник, који се њему исповиједи, није њему згријешно, но Богу; и по томе не моли од њега опроштење, но од Бога, а он је само посредник, преко кога Бог дјејствује.

3) Нек има свагда на памети, да власт свештеничка није свјетска, но духовна, у служењу а не у господовању састојећа се; па зато нек је употребљује са сваком смиренумдреношћу и смиреношћу, к сазидању а не разорењу; и по томе нек се не горди над грјешником, но да се за њега Богу моли, да га Он обрати и на прави пут настави (Јован 18. ст. 36. Мат. 20. ст. 25, 26 и 27. II Кор. 13. ст. 10).

Из доведе реченог сваки увидити може, како зло и рђаво поступају они свештеници, који, имајући ма из каквог узрока злу вољу на онога од својих парохијана, не допушта му св. причешћу приступити, или му забрањују часни крет и св. иконе у цркви цјеливати, или му недају анафору, или га лишавају другог каквог црквеног обреда, ког сви остали бивају учасници,

Такви свештеници много гријеше; јер таквим поступком безчести се име Божје. Свете ствари предане су нама, да средством њих добијемо благодат Божију; а у поменутом случају постају оруђем злобе и пакости.

Ако би ко од парохијана болестан био и не би могао доћи свом пароху на исповијест, а сам парох или не би могао њему отићи, или би осуствовао, онда таквог болног може и други свештеник, који се ондје нађе, исповиједити и причестити; но дужност ће бити таквог болног, ако оздрави и не умре, ако му је свештеник какву епитимију при исповијести одредио, испунити и свом пређашњем духовнику пријавити се.

4. Упуство за тајну причешћа.

Пред причешћем дужан је свештеник поучити своје парохијане, да ће они под видом хљеба и вина примити у себе истинито (суште) тијело и крв Христову; послѣ да им каже, да је Христос Спаситељ ово причешће установио пред својим страдањем на пошљедној вечери са апостолима нарочито за то, да би вјерни причешћујући се тијелом и крвљу Његовом, духовно се с њиме саједињавали, и тим достојни постали у синовљења небесног Оца и прави чланови Христове цркве. За то нек се сјећају спаситељни Христови страдања и саме Његове смрти, и да му као свом Искупитељу од свега срца благодаре; по чему се причешће назива и *Евхаристијом* т. ј. благодарношћу.

Уз оваково упуство нек дода и то, да само они, који су се достојно спремили за св. причешће, приуговљавају себи пут у живот вјечни, и да у такве сам Исус Христос улази и у њима живи, а на против да они, који се нијесу достојно приуговлили, па опет светом причешћу приступају, на веће своје осуђење и гријех приступају и својевољно подвргавају се Суду Божјем и казнима и временим и вјечним.

Свештеник приступајући к свршавању ове велике и страшне тајне, дужан је како сам достојно приуговлити се и с највећом побожношћу и страхом служити, тако и парохијане своје, приуговљавајуће се за свето причешће, поучити, да би се и они достојно спремили и с највећом смиреношћу и побожности приступали, и да би сваки себе и савјест своју испитао: а) Да ли се истинито покајао и каје? б) Да ли је учињени гријех — с којим Христос не може никако у срцу таквог човјека пребивати — од свег срца омрз-

нуо? в) Је ли почео подобно Христу живити? и г) Осјећали плодове оправдања, т. ј. мир с Богом радост у срцу?

Тајну причешћа свештеник нек не даје онима, који су под запрештењем, т. ј. којима је духовник због учињених великих гријехова забранио, да овој светој тајни приступају. Такође да је недаје ни онима, који су с умасинили, или који због тешке своје болести нијесу при себи, па ако би и при пошљедњем исцисању били; јер такви не могу себе испитати.

Свештеник треба добро да пази, да никог не причешћује оним частицама, које су за спомен свети, или за здравље живи, или за спомен умрли принесене, но само једним *агницем*; јер је сам агнец тјело Христово, а остале частице нијесу. Исто тако да непричешћује никог оном водом, којом при употребљавању св. путир испира, а још много мање агиазмом, т. ј. богојавском водицом, јер то чинећи смртно гријеши.

Да не би болни одлазили на онај свијет без причешћа, дужан је свештеник опоменути своје парохијане, да, ако би се ко у кући разболио и болест би опасна била, одма по њега пошљу, и он извјестивши се, дужан је све оставити и болном отићи, да би га, док је још при чистој свијести, исповиједити, на кајање привести и причестити могао. Ако такав болник умре не исповијеђен и непричешћен кривицом свог пароха, такав долази под строг одговор.

5. Упуство за тајну свештенства.

Тајна свештенства састоји се у полагању руке архијерејске на главу лица, које се рукополаже с призивом благодати св. Духа. Ово је дјело својствено само једним архијерејима, који уједно имају старање о достојном приуготовљењу рукополагајућих се лица. Каква пак својства и каквоће треба да има онај, који у чин свештенички ступити жели о том је укратко говорено у другој дужности овог чланка.

6. Упуство за тајну брака.

Онима, који у брак ступити желе, нек објасни свештеник, на коју је циљ установљен брак, т. ј. нек им каже, да је брак установљен од самог Бога ради умножења рода човјечијег, и ради васпитања своје дјеце у Хришћанском закону и Божијем страху.

Почем је супружество по ријечима св. Писма установљено и ради узајамне помоћи — то је дужан свештеник поучити оне, који желе

у брак ступити, да су они обвезани један другом указивати вјерност и помоћ, а нарочито искрену љубав како у срећном тако и у несрећном стању и у болести, па ако би досадна и дуговремена била и у случају сваког рђавог догађаја. К овом нек дода и то, да је свега брачна — супружеска тако тврда, да, кад се супрузи једном вјенчају, не могу никако разрјешени бити, осим случајем смрти једног ма ког супруга. Овакову поуку може им свештеник најлакше дати при испиту. Осим тога дужан је свештеник женика и невјесту испитати: знају ли молитву Господњу, Символ православне вјере и десет заповједи Божијих.

Сваком бракосочетању треба да предходи трипутни или трикратни оглас оних лица, која желе ступити у брак. Овакови огласи треба да буду у цркви у дане недјељне и празничне. Циљ ових огласа та је, да би предупређени били безакони бракови. За то свештеник при огласу лица, која желе ступити у брак, и додаје народу: „Ако би знали какво сродство или другу какву препреку међу њима, да му јаве“.

Тајну брака дужан је свештеник свагда свршавати у цркви пред људима као свједоцима за то дјело нужним; а при вјенчању да упита оба лица: „имају ли праву вољу ступити у брак“ и т. д., па ако би које лице одговорило да нема праве воље, или би плачем или другим којим знаком одвраћање своје показало, онда свештеник нек престане од бракосочетања, и да испита, да није које лице нагоњено, и ако то буде, да раскине брак, јер нагоњени брак има жалосне и зле пошљедине.

У брак немогу ступити малољетни; тако, лице мушког пола ниже 18 а женско ниже 15 година, осим у случају добивене дозволе од надлежног архијереја.

Ако дјевојка момку побјегне, такве не смије свештеник вјенчати, но дужност ће његова бити одбјеглу дјевојку преко мирске (политичке) власти кући својој вратити, и заповједити обојим странкама — ако некакве препреке не буде — да се најприје просе, и да их свештеник испита.

Ако би женик и невјеста, који су прописане године узраста навршили, без дозволе родитеља или татора у брак ступити желели, такве не смије свештеник вјенчати докле, док му писмену дозволу на брак од надлежног и политичког

суда непокажу, подразумевајући, да, ако никаква законска препрека не буде; но ако се појави каква препрека, то нек достави свом надлежном архијереју односно духовном суду.

Пуштеницу и удовицу, ако су трудне, док се бремена свог неослободе, несмије свештеник вјенчати; но ако је трудноћа неизвјесна, онда пуштеницу, док непрођу 9 мјесеци од дана развода, а удовицу док непрођу 9 мјесеци од дана смрти мужевљеве, несмије вјенчати. Но ако пуштеница и удовица љекарском свједоџбом докажу, да нијесу трудне, онда свештеник може вјенчати пошто прође 6 мјесеци а прије никако.

Дошљаке, странце и досељенике, док достојерно свједочанство непокажу, т. ј. да жена нема мужа на страни нити муж жене, несмије свештеник вјенчати; но вјенчање донде да одложи, док доста вјерно извјешће о том не добије. Тако исто не смије свештеник оваке бракосочетати без дозволе политичке власти. У противном случају, ако би свештеник такве без доста вјерног свједочанства и политичке дозволе вјенчао, највећој казни себе подвргава.

Ако би лица с превеликом разликом година узети се хтјели, таква свештеник нек одвраћа од те намјере, и ако не би у том успео, нек јави свом архијереју и од њега упуство нек очекује.

Лице правовјерно с лицем друге вјере без дозволе архијерејске несмије свештеник вјенчати.

Тајну брака несмије свештеник свршити над престарелима, богаљима, бјесомучнима и с ума сишавшим.

7. Упуство за тајну јелеосвјештања (масла).

И при овој тајни нек објасни свештеник силу и њено дјејство оном, над којим се она свршава, т. ј. нек му каже, да ће помазање св. јелеом дати изцјелење недуга и одпуштење гријехова само онда, ако истинито вјерује у Исуса Христа и тврдо надање на Њега има, по оним ријечима апостола Јакова: *Бољује ли ко међу вама, нека дозове старјешине црквене, те нека читају молитву над њим, и нека га помажу уљем у име Господње. И молитва вјере помоћи ће болеснику, и подигнуће га Господ; и ако је гријехе учинио, опростиће му се* (гл. 5. ст. 14 и 15).

Но почем се опроштај гријехова неможе добити без правог кајања, то је дужност свештеничка таквог болног посавјетовати, да се за ову тајну најприје приуготови истинитим кајањем, и кад призна своје гријехове биће разријешен.

При том нека га поучи, да се сасвим ослони на вољу Божију, да има пред очима Исуса Христа посредника нашег спасења, који је себе предао на смрт за наше гријехове и устао из гроба за оправдање наше.

(Свршиће се).

Одговор на питања из пастирске праксе.

„Треба ли у кући, одмах чим се сврши крштење свршити и уцрковљење? Који је при томе отпуст?“

Правило 59. VI. вас. сабора гласи: *„Никако нека се не обавља крштење у молитвеној одаји, што се у кући налази; него, који желе, да се удостоје пречистотога просвијетљења, нека приступају католичанским црквама, и ту нека примају тај дар. А који се зашече, да не чува ово, што ми наређујемо, ако је клирик нека се свргне, ако ли је свјетовњак, нека се одлучи“*¹⁾. Овим пра-

¹⁾ Др. Н. Милаш. Зборник правила св. апостола, васионских и помјесних сабора и св. отаца, која су примљена православног црквом. Нови Сад 1886. стр. 90.

вилом доскочено је разним злоупотребама и неправилностима при свршавању саме тајне, јер је крштење у крстилницама стајало под непосредним надзором епископа²⁾. Осим тога, у древности крштени су већим дијелом одрасли, и то крштење свршавали су обично сами епископи, па тако је заиста потребно било, да се крсти само у катедралним или саборним црквама³⁾.

Овиме није ипак одлучно забрањено, да се баш ни у којем случају не смије

²⁾ Јулињ. „Опытъ крсти церков. закон.“ Том. II. стр. 449.

³⁾ *Ibidem*, стр. 450.

кртити у дому. *Крајна нужда*, као што је н. пр. *болест, сужањство у шавници, удаљеност на путу* и др. билаше изузетак од општег правила. У тим приликама, било је дозвољено кртити и извап црквене крстилице. Већ св. *Јероним* засвједочава, да су презвитери, у случају опасности или нужде какове, кртили и по малим селима, конацима и другим мјестима, која су удаљена била од епископских цркава и њихових крстилица¹⁾.

Оставимо правила западних сабора *Meldensis*²⁾ (845. год.) и *Vernensis*³⁾ (750. год.), *византијско законодавство*⁴⁾, *установе Константинопољског патријарха Алексија* (1029.)⁵⁾ *императора Лава Филозофа*⁶⁾, *отаца Стоглавог сабора*⁷⁾ и још друга нека дата, која говоре „за“ или „против“ крштења у домовима, па одговоримо укратко: *смије ли православи свештеник крстити у кући и када? Смије, али само у ванредним случајевима* н. пр. *кад пријети опасност животу и здрављу дјетета, кад је црква удаљена а дјете слабо и болесно, кад је јака зима и томе слично*⁸⁾.

Оволко рекосмо о крштењу у кући, јер је брат у питању своме навео такво крштење, дакле, да не буде сумње а ни приговора, требало је томе његовом питању најприје прокрчити пут.

1) *Јероним*. „Dialog contra Lucifer“ cap. IX.

2) *Harduin*. „Acta concil.“ Том III. Pag. 1714. col. 1491.

3) *Harduin*. „Acta concil.“ Том III. Pag. 1714. p. 1996.

4) *Тажелокъ*. „Закони грч. или ср. к њм относ. к цркви“.

5) „Σουτχρημα“. Раџ. καὶ Ποτλ. Том. V. p. 31. fin.

6) *Lingenthal Zacher*. „Jus Graec — Rom“. Pars III.

7) *Стоглавкъ*. Глава XVII. Казанъ 1864. стр. 108.

8) *Требник Петра Могиле*. О крштењу. „Књ. о долж. пресв. прих.“ гл. III, пункт. 83.; *Парнокъ*. „Практ. Руков. стр. 10.; „Истина“. Год. I). 1885.—86.) стр. 47.

Ми смо рекли: крштење у кући дозвољено је у извјесним ванредним приликама. А шта је са „*уцрковљењем*“? *Може ли се оно свршити у кући одмах после крштења?*

У древним споменицима носе чин „уцрковљења“ увијек таково име, које одговара значају самих молитава које се ту читају. У евхологији *Гоара* зове се он: *Εὐχή εἰς τὸ ἐκκλησίασαι παῖδα μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας τῆς γεννήσεως αὐτοῦ*⁹⁾. — *Εὐχή εἰς τὸ εἰσερχεσθαι παῖδα μετὰ μὲν ἡμέρας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ*¹⁰⁾. Термина „*ἐκκλησίασαι*“ и „*εἰσερχεσθαι ἐν ἐκκλησίᾳ*“, јасно показују, да се чин, о коме говоримо, свршавао у цркви.

„У четрдесети дан — вели *Симеон Салунски* — мати опет приноси дијете у храм, и овђе га, као дар посвећује Богу“¹¹⁾. Тај четрдесети дан после порођаја, важан је и за матер и за дијете. Мати долази да се, после тјелесног очишћења, и молитвом очисти, па доноси собом дијете, да после, како је у крштењу постало пуноправним чланом хришћанског друштва, сада у 40 дан јавно ступи у скуп вјерних. Родила, прије тог времена, није смјела у цркву, сада, после очишћења и молитве, уводи се опет у храм и ту ступа у саопштавање с вјернима у свима молитвама и тајнама, а дијете уводи се нарочитом молитвом као званичним актом у сва права стечена на крштењу¹²⁾. Све то бива јавно у цркви сагласно са самом цијели „уцрковљења“.

Што се тиче саме *функције*, ваља зрело размислити: *шта и како у Требнику* пише? *Къ четредесатный же день — вели Требник — пакы приносится отроча ко храму, во еже въцрковлатиса, сестъ, начало прѣати*

9) *Goar*. Евхол. pag. 269.

10) *Goar*. Евхол. pag. 327.

11) Гл. 60.; „*Нов. скриж.*“ ч. IV. гл. 3. § 2. 4 стр. 334—335.

12) „*Хришћански Весник*“. Год. XII. св. I. стр. 68—71.

вводитиса въ црковъ. Приноситса же мате-
рїю оуже очищеною и шмоленною сщцею . . .
Слиједє молитве . . . Таже прїемъ свщце-
нникъ отроча, начертаваєтъ крстъ имъ предъ
враты храма гл҃а: Коцерковалетса рабъ вождїи
илкѣ . . . Таже вводитъ е во храмъ гл҃а:
Видетъ въ домъ твой . . . И входитъ по-
средѣ храма, гл҃а: Коцерковалетса . . . Таже
глаголетъ: Посредѣ цркве воспоетъ тл. Таже
вводитъ предъ дверми жертвенника, гл҃а: во-
церковалетса . . . И вводитъ е во стый жер-
твенникъ, аще вѣдетъ мѣжескій полъ: аще же
женскїи, даже до цркви вратъ, гл҃а: Нынѣ
ѡбщаєши раба твоего . . . И по сихъ пола-
гаетъ е при дверехъ жертвенника и такъ
воспрїемникъ поклонивса трихъ, вземлетъ е,
и исходитъ. Инструкција ова, како видимо,
вриједи само за „уцрковљење“ у храму.
У кући, дакле, не може се тај чин правилно
и по пропису Требника свршити.

У имену, цијели и функцији самог
свештенодјејства „уцрковљења“, нашли
смо довољно гаранције да наше питање
коректно ријешимо. „Уцрковљење“ има се
свршити увијек у цркви¹⁾. У кући не може
се оно свршити²⁾, јер се не могу молитве
очитати ни родњи ни дјетету по ономе
правилу, које је у Требнику изложено и
које мора сваки свештеник тачно и не-
промјењено пепуѡавати. Нађе ли се —
што је ваљда врло ријетко — да роди-
тељи захеле, да се „уцрковљење“ код
куће сврши, ваља их поучити, да то не
може да буде, него да ће се оно обавити
првом приликом, кад мати са дјететом
послије порођаја први пут у цркву дође³⁾.

Толико о томе, а сада је на реду да
кажемо: какав је ошуст при свршавању
шого свештенодјејства?

1) Нечакъ. „Практическое руководство для
священослуж.“ § 64. стр. 172.

2) Сильчикокъ. „Практ. руков. при отправ.
приход. требъ.“ стр. 11.

3) Хойницкїи „Практ. руковод. для священослуж.
при соверш. св. тайствъ“. Отд. III. § 22. стр. 52.

Међу свештеницима у томе погледу
постоји врло различна, доста пута и по-
грјешна, пракса. То је за то, што у Треб-
нику пише: „И свщценникъ творитъ: акъ
оумчай, ѡпшетъ“. Да се избјегне свака не-
правилност и несагласије, а постигне у
свему неки поредак и сталност, треба се
придржавати једног утврђеног правила.
Па гђе ћемо наћи правилан отпуст за
„уцрковљење?“ — Отпуст тај налази се
у древним споменицима. У евкологији
Гоара стоји забиљежен овај отпуст: „Иже
на рѡкахъ праведнаго Сумевна . . . и проч⁴⁾).

У Требнику Петра Могиле (1646.)
пети је отпуст при „уцрковљењу“ који
и при „назнаменовању“: „Иже на ѡкатїихъ
праведнаго Сумевна“ возлеци изколикий, на-
шегъ ради спасенїа, Хрїстос истинный Богъ
нашъ, молитвами пречистыа своєа матере и
свѣихъ сватыхъ своихъ спасетъ и помилуетъ
насъ, акъ благъ и человекколюбецъ“⁵⁾. Основ
томе лежи у аналогiji са старим завје-
том, а и сав чин освјештан је празником
Сретенским.

И тако је на стављено питање ево
овакав одговор: Ако се крштење, по
нужди, сврши у кући, „уцрковљење“
има се свршити увијек у цркви,
обично у 40 дан кад и родиља долази
да се, послије тјелесног очишћења, мо-
литвом очисти и у храм уведе. Што
се тиче отпуста, то да се отклони не-
јасност и удари темељ једнообразному
вршењу, ваља узимати извјесни отпуст,
који је, према самом чину и према
изворима, најприличнији и најпра-
вилнији.

Златоје.

4) Соар. Евгол pag 269.

5) Николькїи. „Пособіе къ изуч. уст. бого-
служ. прав. цркви“. Стр. 621. и 623.; Сравни:
В. Николајевѣ. Велики тишик гл. 18, стр. 362.

Проповијед на Крстов-дан.

„Крстѣ твојѣмѣ поклонѣнѣмѣ вѣдыко,
и кѣктоѣ кокрѣнѣнѣ твоѣмѣмѣ.“

Благочестиви Хришћани!

Сакуписмо се на молитву, да се поклонимо животворећем часном крсту, који је значајан за све Хришћане, а особито за нас Србе.

Да цјеливамо св. крст, на коме је распет био преблаги Спаситељ Христос. Данашња успомена светкује се још од године 326., када — по Божијој вољи нађоше на Голготи часни крст — благочестиви Хришћанин цар Константин и Хришћанка царица Јелена, који је у земљи лежао, све од страдања Христовог, па до помануте године.

Падајући на кољена, пред часни крст, треба да се сјетимо муке и страдања Спаситељева; кад је људе избавио вјечне пропасти; треба да се сјетимо Његова св. рада и живота.

Сјетимо се, када су горди Фарисеји хулили Христа и Његову св. науку, а он је трпио и сносио — као Бог и као човјек; али најпослије заејао је знак побједе над душманима Његовим, кад је славно устао из гроба.

Срушила се Голгота, а мјесто ње, заејао се — као жарко сунце часни крст, са зракама:

„Слога, љубав, мир и братимство, међу цијелим родом људским!“

А, Србин православни цијенећи своју узор светињу, уреза на часном крсту четири своја знака:

„Само слова Србина спасава!“

И, Србину пред часним крстом срце заигра, па уз сјећање страдања и мука Спаситељевих; уз сјећање толиког прогоњења првашњијех Хришћана, — сјећа се Србин првашње своје славе и величине; сјећа се петовјековног ропства, па са болом у души, отргне му се тешки уздах.... Шта сам негда био?

Ах, али . . . Србин у највећој невољи зна ублажити себе, — помепе Бога и часни крст, па му је лакше. И, ето због чега је часни крст особито значајан, за нас Србе.

Колико ли је нашијех праћедова пало на бојном пољу све за род српски, св. вјеру православу и за крст часни? . . . Заиста врло много; тако, да им се не зна ни броја!

Кад се добро размислимо у овој заједничкој молитви, сваки треба, да метнемо руку на срце,

па да се запитамо: да ли ми одајемо часном крсту, ону част, која му се пристоји?

Ако ћемо право говорити, да никоме не лажемо, — са грозном тугом морамо признати, да их много има, те омаловажају ову нашу светињу крст часни, на коме је прикован био за нас, гвозденијем клинцем, Богочовјек, најмилији Божији син Христос Спаситељ....

На многијем и многијем мјестима чини се поруга, пеује се часни крст — било у шали, или збили; а још више хуле и самог распетог Исуса — највећег мученика, који: *„Није дошао, да разори закон, него да га испуни“* — (Матеј 5, 17). Колико их има, па се подемијевају св. обредима, презиру свештенике, не поштују Бога, ни старијега. Колико их има, па би цркли, да не налажу на свог брата Србина, — ови ово, они оно. Колико их је, кад баш треба да стоје у цркви највише, а то је за вријеме проповиједи слова Божијег, па излазе из цркве, а тијем доказују, да презиру Бога и Његове св. уредбе.

О, браћо! браћо! Колико ли је највећијех научењака, па хвале, поштују Бога, Њему се моле, у Њега се надају и Њега славе, — а ми — тако рећи првићи, па смо се понијели, неко својом љепотом и стасом, неко богаством, неко одијелом, неко овим неко оним... па презиремо своје светиње...

Многи мисле, да само од себе све постаје. О, како се варају!

Ништа човјече није твоје, све је то од Бога! Само добар и поштен рад, са падом у Божију моћ чини човјека срећним.

Апостол Павле пише Колошанима:

„Жене! Слушајте своје мужеве, као што Бог хоће. Мужеви! Љубите своје жене и не ердите се на њих. Дјецо! Слушајте родитеље своје. Слуге! Слушајте господаре своје, не само пред очима, као да угађате људима, него у простоти срца — бојећи се Бога. Господари! Правду и једнакост чините својим слугама, знајући, да и ви имате господара на небесима“...

Премудри цар Соломун каже:

На ово шестеро мрзи Господ, а седмо је гад души Његовој: (1) очи поноситѣ, (2) језик лажљив, (3) руке, које прољевају праву крв, (4)

ерце, које кује зле мисли, (5) ноге, које брзо трче на зло, (6) лажног свједока, који говори лаж и (7) ко замеће свађу међу браћом". — (Соломун б. 16—19.)

Па зар није стидно за нас, да слушамо које-каке грдње и псовке?

И, кад се ми не би осврћали на то, значило би, да ми одобравамо псовачима, да омаловажавају Бога и истину...

Србину православном крет је највеће оружје, против непријатеља. Србину је: „крет хранитељ све васионе, красота цркве, царева утврђење, анђелима слава, а ђаволима пропаст“...

Па кад се још осврнем на грозну историју паћеног народа српског, виђемо, да Србину, није било лепше славе, него ли и пошљедну кап крви пролити: „за крет часни и слободу златну.“ И кад се сјетимо свега, што рекох, коме

Србину неће потећи из ока жалосница? О, 'оће свакоме, ко срца и душе има.

Удружени једном молитвом, једним осјећањем, једним жељама и једном истином, закунимо се благочестиви Хришћани, закунимо се, пред часним крестом, гдје је нас сакупљене гледа вјечити Творац, закунимо се, да ћемо од сада боље поштовати Бога, часни крет и српско име...

Бог ће нам помоћи, часни крет улијеваће нам наде, а Српство ће нас љубити. Па, кад све то учинимо, са чистим срцем поклонимо се часном кресту и зацјевајмо умилну пјесму: „*Крсту Твојме поклањамо се Владико и свешто васкрснуће Твоје слави!*“ Амин.

Говорио у Фочи 1893. г.

Марко С. Поповић,

учитељ и ђакон.

Говор на св. Саву, при водоосвјештању у српско-православној основној школи.

Драги и мили српски родс!

Данас, када по свима крајевима, гдје Србин вјере православне постоји — старо и младо, мушкиње и женскиње, одаје заслужну част чо-вјеку — светитељу, који положи основни камен у зграду српске народне нам просвјете, удари темељ лепшој будућности српској; данас, када на хиљаде дјеце српске, будућих чувара и браниоца српске народности и вјере нам праједовске, млађаним жаром, који потиче из невиних срдашца њихових, опојених неизмјерном оданошћу и безграничном љубављу — славе и прослављају спомен — дан годишњи првог учитеља и васпитача народног; данас, када храмови православног одјекнуше умилним гласом звона, позивајући нас, да приступимо скромној молитви, која нам је много умилнија, много чилија и приступачија пријестолу Творчеву, хитећи, да однесе гласе о нашој захвалности данашњем слављенику св. Сави.

Мало нас је Срба, али смо велики. Велики смо својом прошлошћу и неумрлом славом у њој, а велики смо и челичном вољом и чврстом надом на сјајнију будућност; велики смо својим народним поносом, и у садашњости, а о томе свему најбоље свједочи данашња слава овјенчана скром-

ном пјесмом. Будни смо, имамо поноса, нијесмо мртви, јер је још међу нама жив у пјесми и слави св. Саво, син српскога народа, какав се није родио код другијех народа. У њему видимо мужа, коме је душа окићена свим оним, што човек врлином назива. Видимо га, гдје оставља бљештави сјај блага и богатства краљевског, те се покрива црном ризом у пустињи светогорској, гдје се спреми, да пође у свој мили српски народ, да с њим муку мучи, а радост и жалост дијели. Пред нашим духовним очима трепти он као најузвишенији примјер родољубља, побожности, радиности, труда и скромности. И ми малим бројем, гдје год наша српска ријеч звучи, дигли смо се данас, да се сјетимо тога свог великана, узор човјека, светитеља и учитеља, да поздравимо пјесмом, која је једини очит знак и средство, којим се људско срце служи, да изнесе своје искрене осјећаје, — а која је такођер јасни доказ будне свијести и поноса народног. Али прохујаће и ово неколико часова, које смо посветили у славу свога народног светитеља, изгубиће се и пошљедни звуци наше пјесме у неизмјерном свемиру, а ми ћемо и опет остати да живимо. И с тога није доста само данас сјехати се нашег св. Саве, већ увијек. Не морамо увц-

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

јек пјесмом га величати, већ дјелима својим, и то дјелима, која ће и св. Сави годити, дјелима, каква и његова узвишена наука препоручује.

Св. Саво је кроз цио живот радио неуморно, а највећи откоси његова рада леже на просвјетном пољу, гдје је настојао, да посије расаднике народне свијести и поноса, извор морала и просвјете, а то је цркве и школе. И ми треба да радимо на том пољу, јер је просвјета данас оно, по чему се опјењују народи. Што више труда уложимо око нејаке Српчади, коју је и св. Саво највише око себе скупљао и за њих се старао, тим ћемо бити напреднији; јер држећи се оне наше српске пословице: „На млађима свијет остаје“, његовањем цркве и школе одужићемо се општем

захтјеву човјечанства, одужићемо се дугу, који нам је на врату са стране наше нејачи, која нам довикује ријечима З. Ј. Ј.:

„Има ли већег срама и стида,
Већ чеду своме не дати вида?“

У то име ја вас, браћо Срби, поздрављам данас са жељом, да на овом мјесту што скорије угледамо нову школу, гдје ће се у напој Српчади снажити српски дух и будити народни понос! Амин.

У *Бијелини*, 14. јануара 1893. године.

Говорио:

Лазар Д. Марковић,
ерско-православни свештеник.

Опроштајни говор*).

Ваше Високопреосвештенство! поштована господо наставници и драги моји другови!

При пошљедњем часу нашег дугог друговања, пун радости и одушевљења излазим из средине мојих другова на ово значајно и узвишено мјесто, да проговорим коју према могућности и спреми, коју сам подрпио у овоме заводу и једином српско-православном расаднику, у овим крајевима поносне Босне и кршне нам Херцеговине.

Али прије свега треба да захвалимо премилостивом *Творцу*, што нас одржа живе и здраве, те дочекасмо овај тренутак велике радости, — радости неизмјерне, коју сви у срцима својим осјећамо. Сваки од нас данашњи дан сматра најсретнијим у животу своме; јер с њиме довршимо своје школовање, ступамо у слободу, — то највеће благо, за којим и бесловесни створови теже. Стварамо идеале и планове будућности своје, у чему опет налазимо највеће задовољство.

Но и ако је радост наша велика, недокучиви идеали, — поље будућности наше, али ипак са овим пошљедним моментом радости спојена је нека туга, која обузима срца и душе наше. Овом приликом кроз наше тијело као да пролазе електричне струје својим магновењем, па показују нам тужан изглед лица, свједоче о сузи, која на оку стоји, готова да низ лице потече. Показују нам шапут усни, као да би саме хтјеле рећи: *Незаборави ме друже! Сјети ме се друже!*

Ох, ал' је тешко то запста драга браћо, да послије четворогодишњег нашега друговања, морамо да се растајемо. Друг мора оставити свога друга, утјеху своју, помоћ и наду по ријечима светог Писма.

Према томе узалуд велим жалба, узалуд наши братски уздисаји, узалуд тужан изглед лица и суза на оку; јер вријеме дође да се растајемо и разилазимо по попосној Босни и кршној нам Херцеговини. Дође браћо, оно жељно очекивано вријеме, које нас оспособи назвати се радницима *Винограда Господњег*, у коме неуморно дању и ноћу треба а и морамо да радимо, па да будемо достојни назвати се *Ангелом Господом вседржишља*¹⁾ и вијерним слугама Божјега олтара. — достојним учитељима и неуморним радницима православне српске цркве и народа.

При пошљедњем часу нашега заједничкога борављења на овоме светом мјесту сматрам за врло пријатну и неизоставну дужност, обратити се вама млађи другови моји, са неколике поучне ријечи, — које треба да их пригрлите и у срца своја усадите, како би на тај начин прво дошли до жељне вам цијељи. Јер ево шта вели божанствени наш тајноводитељ свети апостол Павле: *Слушајте учитеље своје и покоравајте им се, јер се они старају за душе ваше*²⁾. Имајте браћо, на

¹⁾ Малахија гл. 2. ст. 4.

²⁾ Јеврејима гл. 13. ст. 17.

својим, већ будите стални и непоколебљиви и свему ономе, што је истинито и свето. У најгорим приликама, у којима би се могли наћи као чувари истине и ерских светиња, нека вам за утјеху служе ријечи св. апостола Павла: *Вн хотѣиѣи благоугодно жити о Нѣркѣ Христѣ, гонили есѣмъ*¹⁾.

Овим ријечима охрабрите се; јер и Спаситељ наш њима је охрабрио Тимотеја и учврстио га те постао сталан и не устрашив проповједник божанствене науке. Немојте браћо, да се старате само за се како ће те што боље провести овај земаљски, привремени и непостојани живот, који прође, као тили часак, већ старајте се само о небесном и вјечном животу, како своме тако и о вјечном животу повјерених вам људи. Имајте на уму ријечи св. Писма које каже: да ако од стотине оваца деведесет и девет се спасе, а једна заблуди и странпутицом пође, да ће свештеник давати тешки одговор ка днь еднѣи и за ону једну овцу. Не старајте се о земаљским сујетама; јер ништа не доносимо на овај свијет, дакле не можемо ништа ни однијети²⁾. Презрите благо овога свијета, држите се правде и истине, вјере, љубави и мира са свима; празних запиткивања и лажних система клоните се знајући да рађају евађе³⁾. Будите паметни, разборити, савјесне и праведне судије у цркви Христовој, а не надувени и ердити; јер срдња човјечија не чини правде Божије⁴⁾.

Старајте се браћо, дан и ноћ да поучавате словесно и повјерено вам стаю, ал' не само голим и празним ријечима, него му предходите примјером својим. Ријечи голе без примјера немају вриједности, оне су као слика човјека у огледалу, коју одмах заборави чим се од њега отклони. Старајте се дакле другови моји, срцем и душом за свој ерски народ, који највећу наду полаже на свештеника и из уста његових очекује небесну поуку. Учите и васпитајте мили нам ерско-православни народ, у духу ерско-православном, туђе недирајте а своје чврсто и енергично браните. Али незаборавите браћо, да смо у овом ерско-православном расаднику добили и поцрпили онолико знања, колико нам је потребно да се можемо свуда показати челик-борци за оно, што је истинито и свето. У овом расаднику примили смо духовни мач, с којим у руци треба и можемо да

свуда и на сваком мјесту одолимо непријатељу своме, који би дирао нашу свету православну цркву, нашу свету вјеру Христову и милу нам народност ерску. Научили смо овдје и правила, која су нам изложили свети оци и учитељи цркве, али што је главно, треба по тим правилима да ми, као свештеници и првонци народа ерскога живимо и по њима се владамо; јер само тако даћемо добар примјер и углед својој пастви, само на тај начин наше ејеме пашће на плодну њиву и дубока корјена ухватити. — Знати правила, бити научен, прописивати другоме закопе, али сам се тако невладати то све нема вриједности, — таки човјек само се нама чини смијешним. — Јер ево шта за такове вели св. апостол Јаков: *Будите пак шворци ријечи, а не само слушачи, варајући сами себе*, даље каже исти апостол да само *шворац дјела биће блажен, а не слушач*⁵⁾. Па кад је тако браћо, настојмо, ејединимо ријечи с дјелом, да наша наука и труд не би био узалудан, да мјесто живота и вијенца славе не би примили трнов вијенац, с којим се Спаситељу нашем Јудеји ругаху. — Да на тај начин мјесто жељнога нам раја, неби допали у адъ ерске и сѣмъ сѣтана трициѣтѣ⁶⁾.

Будимо дакле прави свештеници, пријемници апостолеки и достојни радници у Винограду Господњем, да не би наишле на нас све оне муке: елико имать адъ⁷⁾.

О, браћо, данас сјутра кроз благодат Духа светога постаћете свештеници и учитељи народа, али незаборављајте на дужности своје, непропустите а да ерски народ непоучите и њему не кажете: Шта је вјера? Шта је црква? Шта је ерска школа, која је нераздвојна сестра цркве наше. Како треба прави Хришћанин да живи? и како треба да се влада? Извршујте браћо, учитељску дужност своју и заповјед апостола Павла Тимотеју: *Пропокѣдѣи слоко, истѣи благокрѣникѣ и кѣзѣ крѣпникѣ*⁸⁾. Ове ријечи изабраног сосуда од велике су и неоцјениве важности; јер ми знамо да вјера у Христа Спаситеља распростире се једино посредством проповједи. Према томе проповјед ће нам бити једино средство и главна снага нашега духовнога рада, да као будући и скорашњи свештеници, учитељи и сијачи просвјете међу на-

1) П. Тим. гл. 3. ст. 12.

2) П. Тим. гл. 6. ст. 7.

3) П. Тим. гл. 2. ст. 22. и 23.

4) Сабор. посл. Јак. гл. I. ст. 20.

5) Сабор. посл. Јак. гл. 1. ст. 22 и 25.

6) Из гочинниѣи кѣлѣгѣи Димитрија.

7) Из гоч. кѣлѣгѣи Димитрија.

8) П. Тимот. гл. 4. ст. 1—3.

родом, узмогнемо побудити у насме искрену љубав и страхопоштовање према Богу и светој православној васељенској цркви; — љубав према ерпској школи; — љубав према милој нам народности ерпској; — љубав, поштовање, оданост и вјерност према Његовом ц. и кр. апостолеком Величанству нашем премилоствивом цару и краљу Франц Јосифу I.

У овоме правцу треба да се што више трудимо и све силе нашег духа употријебљујемо, како би што боље том узвишеном позиву одговорили.

Но да би тачно и савјесно извршивали свој посао — и одговорили својим светим дужностима, није довољно ово теорискога знања, које поцрписмо у овоме ерпско-православноме расаднику за кратко вријеме нашега четворогодишњег школовања, већ треба неуморно дан и ноћ да се трудимо и проучавамо корисне књиге по нашу свету православну вјеру, цркву и народ. Ово наше знање, које смо прикупили овђе јест само корјен, на коме мора читаво стабло да израсте, оно је велим, као темељ на коме треба читаву зграду подигнути. Зато трудимо се и прикупљајмо себи знања; јер „*Знање је свјетлости знање је моћ, учимо браћо, дан и ноћ*“.

Да би вам мили другови моји, на по се истицао ваше тројаке дужности: учитељске, свештеничке и пастирске, то је свакоме од вас познато, сваки је обилато познао дужности своје у овоме ерпско-православноме расаднику, — и малом извору и средишту духовне нам просвјете.

Вријеме нам сада пролази као па лаки крили, па већ куцну пошљедни часак да се растајемо браћо моја, старији и млађи другови. Растанимо се сад дакле, са живом успоменом и братском љубави, која треба духовно да веже срца наша и у даљини свјета, довикујмо један другога за удружено и сложено дјелање у Винограду Господњем и ерпском народу; јер само слогом и дружбом, моћи ћемо очистити трње и неплодни коров винограда, оплеменити га и поправити, да може давати плод свој у вријеме. Сада браћо, при пошљедњем тренутку нашега заједничког борављења, пружимо руку друг другу, загрлимо се, пољубимо се, обаепимо се братеким пољупцима; ведро и ерпско чело један другоме цјеливајмо, опростимо се и љубављу сјећајмо се нашега дугога друговања, та па то нас позивају ријечи нашега никад неумрлога пјесника Бранка:

„Збогом браћо, збогом мени сада,
Збогом браћо, можда на свакада!
Сјећајте се браћо друга свога,
Сјећајте се красна доба тога“.

При крају ових мојих ријечи неизоставно треба још да истакнем најглавнију дужност нашу, а то је да у лицу високо-благородног господина Поповића, изасланика и повјереника од стране Високе Земаљске Владе, изјавимо му наше жеље са захвалношћу и благодарношћу, према нашој *доброшворкињи Високој Земаљској Влади*, на њеном очинском старању и заузимању, око нашега опстанка и образовања. Зато у име свију мојих другова обраћам се Вама Високоблагородни госп. Поповићу, да изволите ову нашу *захвалност, благодарност, оданост, послушност и вјерност преста-виши Високој Земаљској Влади*, у исто вријеме увјеравајући Високу Земаљску Владу, да ћемо бити *вјерни, послушни, и одани синови Његовом цар. и кр. апостолеком Величанству, нашем премилоствивому цару и краљу Франц Јосифу I. Живио!!!*

У исто вријеме обраћам се и Вама Ваше Високопреосвештенство, добротворе ерпског народа и премилоствиви наш Архиепископу! Да овом приликом изволите примити од Ваше духовне дјеце, захвалност и благодарност на Вашем свагдашњем труду и управо очинскоме старању око нашега образовања; — захвалност и благодарност, што нас препоручисте Високој Земаљској Влади, те Вашим настојавањем дођосмо до жељне нам цијељи.

Зато увјеравам Ваше Високопреосвештенство, да ћемо Вам доживотно бити благодарни, шти-тити Ваше заповиједи, чувати свету православну цркву и ерпске свештине у онакој чистоти као што је и ви чувате и као што је од Вас примамо.

Сада вас браћо позивам да из дубине срца наших запојимо Његовом Високопреосвештенству „*штом деспотим*“....

Но браћо, и другови моји, обратимо се при нашем расанку, са захвалношћу, благодарношћу и синовеким одушевљењем према онима, који се неуморно дан и ноћ стараше о нама и доведоше нас до жељне цијељи. Ти наши старатељи и добротвори јесу: Високопречасни госп. *ректор* — старјешина овога завода с осталом поштованом

господом *наставницима*, који не жалише труда већ и благовремено и безвремено, сходно заповједи апостолоској стараше се за наше образовање, како би били што бољи и спремнији за свој узвишени позив.

Зато браћо, из очинске љубави и поштовања према нашим великим добротворима кликнимо им из свега срца Живили!!! Амин.

Алекса Јокановић,
сврш. богослов.

Извод из записника сједничких српско-православног свештенства протопрезвитерата Варцар-Вакуфског и Герзовачког.

Сједница држана 10. априла 1890. у Варцар-Вакуфу.

Дневни ред:

1. О вјенчању гдје се има обављати; 2. О исповиједи парохијана из друге (туђе) парохије; 3. О иконама које се налазе у цркви и по кућама парохијана; 4. О владању свештеника у погледу одијела, ношње и пића; 5. О обдржавању службе у недјељне и празничне дане у цркви; 6. О моралном поучавању парохијана и поправци женскога спола.

На прву тачку закључено је:

Пошто у овој околици још преотима обичај, да се вјенчање обавља по старом обичају по кућама, предлаже Стеван Ш. Бубњевић свештеничкој сједници, да се тај обичај, који се не слаже са црквеним канонима и наредбама духовне власти, укине и да свештеници вјенчање обављају у цркви. *Илија Берик*. „Браћо, моја је парохија расута и мени није могуће увијек у цркви вјенчавати“. Првога предлог сви подуширу, т. ј. да се има вјенчање обављати у цркви, те још додају: да се сваки свештеник има строго држати правила, те да не вјенчава у вријеме поста, послје подне, као ни дјевојку из друге парохије без претходне писмене дозволе надлежног пароха, а тако исто и без три оглашења.

На другу тачку закључено је:

Јован Пећанац прото, предлаже, да свештеници не примају у будуће на исповијед парохијане из туђе парохије без споразума са њиховим свештеником. Овај предлог примају сви свештеници у сједници, изузимајући једнога, који се, по саслушању других, подложи општем гласу, и предлог је усвојен.

Шпиро Бубњевић прото, предлаже, да сви свештеници пазе, да не припуштају причешћу никаквог члана цркве, који је прешао седму годину без исповиједи. Симеун Чулић прото, предлаже, да свештеници уведу обичај, да исповије-

дају парохијане у дан суботни ради олакшице, гдје је код цркве један свештеник. Послије подуже расправе закључено је: да се исповијећ на дан прије, када ће се служба држати и причешће дати, а тако исто, да се не прима нико причешћу, ко је прешао седму годину без исповиједи.

На трећу тачку закључено је:

Стеван Бубњевић предлаже, да се сви свештеници постарају, те да парохијане упуте, да сваки набави и у својој кући држи икону свога крснога имена.

Лука Поповић предлаже, да сваки свештеник прегледа иконе у својој цркви и по кућама својих парохијана, па да оне, које нијесу по православноме типу и не одговарају духу православља, избаце и униште. Обадва су ова предлога једногласно примљена.

На четврту тачку закључено је:

Да се сви свештеници имају строго уздржавати од пијанства, и да по могућности имају носити пристојне хаљине. Ако би се опазило, да се који свештеник одаје сувишном пићу, или не пристојно носи у погледу одијела, то ће се исти опоменути у идућој свештеничкој сједници, а не поправи ли се и послје братске опомене, то ће га свештеничка сједница пријавити конзисторији.

На пету тачку закључено је:

Пошто неки свештеници не отварају цркве и не држе службе Божје свакога празника и недјеље, под изговором: да нема народа код цркве, — то је свештеничка сједница закључила, да сваки свештеник мора сваке недјеље и празника у своје вријеме цркви долазити и службу (литургију) обдржавати, без обзира има ли народа или нема.

Који би свештеник ову св. дужност занемарио и не би цркву сваке недјеље и уставног празника отварао и службу чинио, биће од свештеничке сједнице пријављен вишој духовној власти.

На шесту тачку закључено је:

Стеван Бубњевић предлаже, да свештеници сваки у својој парохији посавјетују парохијане, да не пуштају своје жене и дјевојке пазарним и вашарским данима у варош без велике потребе, јер се тим похађањем пазара и вашара од стране женскиња, највише код истог женскиња квари морал и губи поштење.

Овај је предлог једногласно примљен и сви свештеници су закључили, да ће, у колико је могуће, порадити, да се тој моралној зарази на пут стане.

Са тим је ова свештеничка сједница закључена.

Сједница држана 21. јуна 1890. у Варцар-Вакуфу.

Дневни ред:

1. О крштењу и крштеним кумовима; 2. О креним славама; 3. О невјенчаним (незаконитим) паровима; 4. О наплати од брачних парова по 1 фор. за проте.

На прву тачку закључено је:

Стеван Бубњевић износи неправилности, које бивају приликом крштења при узимању крштених кумова, те наводи, како на многим мјестима бивају крштени кумови дјеца, која нијесу навршила 15. годину живота; за то предлаже свештеничкој сједници, да се тај обичај, који се не слаже са црквеним правилима, укине. Предлог је примљен и једногласно закључено: да никакав свештеник не допусти, да при крштењу кумује дијете, које није навршило 15. годину живота.

За тим је, на предлог Јована Пећанца проте, закључено: да свештеници поуче народ, да у случају нужде, кад свештеника нема, може крштење извршити и сваки други Хришћанин, те да сваки свештеник у својој цркви, кад је највише народа, даде поуку како се има у томе случају поступати.

На другу тачку:

На предлог Милана Глушца закључено је: да свештеници поуче народ, да својих крених слава не држи без освећеног кољива, и да се парохијани упућују, да крену славу славе само по један дан, а не по два и три дана, као што је ушло у обичај, чим се народ кроз дуго пијанчење материјално слаби.

На трећу тачку:

На предлог проте Бубњевића једногласно закључено је: да сви свештеници пазе, да не би

у кога парохији држали код себе невјенчане жене, које се узроком поста, својте или друге које запрјеке вјенчати не могу, него да сваки употрејеби све могуће силе, да се такви парови раставе до получења дозволе за вјенчање, од стране духовне власти.

На четврту тачку:

Прото Бубњевић пита: да ли ће свештеници узимати од брачних парова у својој парохији по 1 фор. што спада протама за печате, и протама слати, или ће упућивати женика проти, ради дозволе, гдје ће проти спадајућу му форинту платити. Послије подужег разлагања закључено је: да никакав свештеник не вјенчава брачних парова, док му од дотичног проте не донесу дозволу за вјенчање.

Сједница држана 20. децембра 1890. у Герзову.

Дневни ред:

1. Читање записника првих двију сједница; 2. Читање окружнице архијерејске број 1562; 3. О крштењу гдје се има обављати; 4. О тужби поднешеној конзисторији од непознатог писца против Ђ. Маријанцу; 5. О свештеницима који неуредно похађају свештеничке сједнице; 6. О парохијалним печатима.

На прву тачку закључено је:

Да се прочита записник првих двију сједница, и свештеници су од својих прота опоменути, да се строго држе закључака сједничких, и да својим немаром не омаловажавају рад свештеничких сједница.

На другу тачку закључено је:

Да се прочита архијерејска окружница број 1562.

На трећу тачку:

Послије подуже расправе о крштењу, да ли се мора увијек обављати у цркви, закључено је: да се у случају ружна (непогодна) времена, гдје је велика даљина цркви дјецу на крштење доносити, може наћи сходно мјесто и да се крштење може извршити и у приватној кући.

На четврту тачку:

Расправљано је о тужби, која је поднешена конзисторији од непознатог тужитеља („Јајчанина“) против свештеника Ђуре Маријанца. Пред сједницу је дошао момак Митар Љубић (Олић), за кога је у тужби речено, да није пунољетан, а ожењен и вјенчан. Свештеничка сједница је по изгледу и узрасту момка констатовала, да исти има осамнаест година.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

На пету тачку закључено је:

По предлогу проте Бубњевића, да се сви свештеници опомену, да морају сви редовно долазити у сједнице. Јован Пећанац, прото, слаже се са тим предлогом, само чини изимку са свештеницима, који се налазе преко Врбаса, у котару Котор-Варошу, који у зимне дане не могу свагда у сједнице доћи због даљине пута, непогодна времена и великих вода, које често набујају, те је опасност преко њих прелазити.

На шесту тачку закључено је:

По предлогу Стевана Бубњевића, да свештеници, који немају парохијалних печата исте набаве. Овај је предлог једногласно прихваћен и сви свештеници, који печата не имадоше, обешташе печате набавити.

Сједница држана 18. јуна 1891. у Варцар-Вакуфу.

Дневни ред:

1. О свештеничкој исповиједи; 2. О брачним парницама; 3. О црквеним пјевачима (пијевцима); 4. О вјенчању дјевојака из друге (туђе) парохије.

На прву тачку:

Пошто се је опазило, да се по неки свештеници никако по више година не исповиједају, то је на предлог проте Пећанца закључено: да се сваки свештеник по један пут у години исповиједи и то у почетку часнога поста (на Теодорову суботу).

На другу тачку:

Претресано је, шта да се чини са оним брачним паровима, који су у завади и који растављено живе, те је закључено: да се сви у раздору налазећи се и растављено живећи брачни парови позову у идућу свештеничку сједницу, те да свештеничка сједница покуша да их измири, и да се донесе одлука: шта се има радити са онима, који се не хтједну измирити. У идућу сједницу позвани су ради измирења ови брачни парови: Јово Кутић и жена му Вида, Дујко Кнежевић и жена му Петра из парохије попа Симе Кнежевића; Алекса Марић са женом, Васиљ Самарцић са незаконитом женом и Ристо Кануара са незаконитом женом Десанком.

На трећу тачку закључено је:

Да се у свакој цркви нађе по један пијевач, који ће дужан бити сваке недјеље и празника у цркву долазити и дужност појача вршити, за који ће труд плаћу из црквене благајне добијати.

На четврту тачку:

Лука Поповић предлаже, да свештеници не вјенчавају дјевојака из туђе парохије, без извјешћа надлежног им свештеника; даље, да се има свештенику дјевојачком наплатити од вјенчајућих се парова по 1. форинта и послати. Први предлог је примљен и закључено је: да никакав свештеник не вјенчава без извјешћа дјевојку из туђе парохије, а други предлог је одбачен.

Сједница држана 20. августа 1891. у Варцар-Вакуфу.

Дневни ред:

1. О побирању црквених прихода и руковању црквеним новцем; 2. Расправа брачних парница; 3. О вођењу протокола: вјенчаних, рођених и умрлих.

На прву тачку:

Расправљано је питање, како се има управљати са новцем који у цркви пада, и закључено је: да се у будуће има поступати овако: Клисаре (пјатонше) у свакој цркви имаду Све, што у цркви падне, избројати са једним чланом општине па предати предсједнику, а предсједник има предати благајнику са наређењем, да одма уведе у књигу (записник) у коју се уводе црквени приходи.

На другу тачку:

На темељу закључка прве сједнице, позвано је у ову сједницу пет брачних парова, и дошао је само један пар, а четири пара не хтједоше доћи на позив.

Ристо Канура и незаконита му жена Десанка, удова Милана Типе, ступили су пред свештеничку сједницу. Затим је устао Јован Пећанац прото и разјаснио: како је Ристо Кануара ступио у брак са првом женом Јоком Пејића и то још 1875. године. Ову прву жену оставио је у почетку 1879. године, и последице десет година довео је поменућу незакониту жену Десанку По овоме разјашњењу сви су свештеници у сједници, савјетовали Ристу Кануару и Десанку, да се раставе, предочивши им, да ће бити одлучени од цркве, ако не послушају.

Послије је дошао Ђуро Гајић из парохије попа Шпире Раките и пријавио, да је њега његова жена оставила има седам година. Изјављује и сада да он њу хоће, али она неће к њему, те моли свештеничку сједницу, да му се или његова жена поврати, или да му се даде развод (дозвола), да се може другом ожени. Од свештеничке сједнице је добио савјет и заповијед,

да се не усуди другу довести, док не добије дозволу од конзисторије.

Послије овога донешен је једногласан закључак: да се пита духовна власт, шта се има чинити са оним брачним паровима, који неће на позив да дођу у свештеничку сједницу, и како би се могли непокорни брачни парови присилити да дођу на позив, јер друкчије свештеничка сједница не може таквим брачним паровима савјета дати, нити предочити зле пошљедице, а не може ни каква извјешћа о њима духовној власти давати.

На трећу тачку:

Посавјетовани су невјешти свештеници, како имаду водити протоколе: вјенчаних, крштених и протоколе умрлих, и опоменути су поједини свештеници, да на вријеме шаљу извјешћа и исказе из протокола.

Сједница држана 18. августа 1892. у Варцар-Вакуфу.

Дневни ред:

1. Расправа брачних парница; 2. О вјенчању оних момака, који су узети у војнике; 3. О покопавању мртвих; 4. О причешћивању болесника.

На прву тачку:

Расправљана је брачна парница Антоније Удовичића и жене му Боје, из парохије попа Алексе Кнежевића.

Боја жена Антоније Удовичића оставила је свога мужа Антонија и отишла за Васиља Самарџића, који стоји у 5 степену крвнога сродства са Антонијем Удовичићем. Послије подужега савјета од стране свештеника, Антоније Удовичић изјављује, да ће своју жену Боју, и ако га је оставила и отишла за другога, примити, ако се она (Боја) остави бјежања и непоштења. Пошто Боја жена Антонијева није хтјела доћи на позив у свештеничку сједницу, замолила је свештеничка сједница котарску област у Котор-Варошу, да силом власти оћера жену Антонијеву Боју, од њенога љубавника Васиља Самарџића, и да запријети Васиљу, да туђу жену не смије више примити у своју кућу и тако јавно кварити морал, тим више што је у крвном сродству са Антонијем Удовичићем, те се не може са Бојом вјенчати, све да је Боја са Антонијем разведена.

Послије је дошла пред свештеничку сједницу Вида жена Јове Кутића из села Туковаца, парохије попа Симе Кнежевића, која тужи свога мужа Јову Кутића, да ју је оћерао од себе и да јој никако не да себи.

Лука Поповић разјашњава: да је Јово Кутић од тамошњих свештеника свију опомињат, да прими своју жену, и да је исти изјавио, да је никако неће примити, а тако исто отац Јове Кутића, Тешо Кутић изјавио је, да своју невјесту Виду ни на који начин у кућу своју примити неће и да јој у кућу не да, све кад би је син му Јово и хтјео примити. Сједница је свештеничка закључила, да предложи Високопречасној Конзисторији, да Јову Кутића и жену му Виду позове у Сарајево.

На другу тачку:

Расправљано је о томе, како се има поступати са оним брачним паровима, гдје је момак довео дјевојку, који је узет у војнике, а није потпуно (три године) војничку службу одслужио, те је закључено: да се такви парови не вјенчавају док не добију дозволу од надлежне војничке власти.

На трећу тачку:

Расправљано је, како да се стане на пут хрђавом обичају, који (од старине) код народа влада, да покопавају своје мртве одмах по издишанију, и то без свештеника, те је закључено: да свештеници кроз проповиједи у цркви поуче народ, да нико не копа мртвих док не пријави своме свештенику, па ако свештенику не буде могуће на спровод доћи, да бар одмах може умрлога у протокол мртвих увести и упутити парохијанина када ће мртвога сахранити.

На четврту тачку закључено је:

Да сви свештеници имају поучити парохијане, да у вријеме болести, на вријеме, док је болесник при чистој свијести, позове свештеника, да болесника исповиједи и причести. Исто тако да разјасне свештеници народу у цркви, да се болесник не причешћује за то што се за сигурио држи, да ће болесник умријети, него зато, што је то дужност сваког Хришћанина. Ово је разјашњење потребно за то, што у народу влада мишљење, да ће болесник за сигурно умријети, кад се причести.

Примједба: У свештеничкој сједници, држаној 20. децембра 1890., састављена је молба на високу владу ради беглучења у недјељне и празничне дане, али ова молба није послата, пошто се је касније свештенство у сједници изразило, да се ушљед настојања свештеника, ствар у неколико поправила и народ мање иде недјељом и празником на рад беговима.

Опис цркве Соколовачке.

(У кључком протопрезвитерату).

Ова је црква сјеверно 3 сата далеко од Кључа, постоји у селу Соколову, парохiji Стеве Кондића свештеника, не далеко од ријеке Саве, на једном прекрасном тавану, преко кога тече ријека Сокошница, врло здрава и богата с млинима. Овај положај постоји у крај планине Милежа, на којој је велика стијена Дивић са више пећина, у којима су се соколови легли, због чега се ово село прозвало Соколово а рјечица Сокошница.

Ова је црква саграђена од тврдог материјала и камена седре на стародревној црквеној рушевини. — Прије 150 година то јест 1740. тадашњи православни Срби Соколовци замоле Ђумишлића из Бањелуке (који је тада дрмао бањалучким пашалуком; и ово село и данас је његове породице својина), да им допусти на старој рушевини цркву подигнути. Неки Имзага Ђумишлић допусти им, али мању од старе и то како је могу за 6 неђеља свршити. Соколовци почну видати по старом зиду нови храм, али много мањи од старога, јер му дуљине изоставе 10 аршина (коме се и данас темељ познаје) што им јако буде жао као некад Израјљцима, кад су обнављали храм Соломунов у Јерусалиму; али друкчије није смјело бити, јер је Ђумишлић тада био велики зулумћар.

Ова садања црква Соколовачка дугачка је 13, широка 12, а висока на зиду 4 аршина. Покривена је још тада седмоструком растовом даском, те с поља кров изгледа као прамење.

Олтар јој заузима један и то лијеви кут-рогаљ цркве (на пр.); биће ваљада за то, да црква више простора има. У олтару је часна трапеза мала од 1½ арш.

дуга и широка, и на њој св. Антиминс без св. моштију и врло стар, на којему и у околици потписује са свим замршеним словима.

На Антиминсу је година 1722.

У Овој цркви иконостас као и двери врло је стар; на дверима је измолвањо полагање Христово у гроб, те кад се притворе изгледа као разавијена плаштаница. — Икона Христова и Богомајке доста су велике и важне. — На Христову лику круна је од три боје: црне, модре и жуте, и то просто у вис повучене; а тако је и у св. Саве и св. оца Николаје, који около њега на истој икони у Архијерејском одјелу стоје. —

Икона Богомајке, исте је величине и подобности, а остале су разне што је народ куповао и даривао. Ова је црква плаћала данак годишње по 2 дуката Ђумишлићу у Бањулуку све до Аустриске окупације; може бити да су то још понављачи цркве са реченим Имзагом уговорили по толику своту плаћати му, пак да им штити цркву од другије зулумћара Турака; и може се рећи да је готово њезин сав приход Ђумишлића кући одлазио.

Њезин како положај тако и околица, врло су романтични и чаробни, особито ријека Сокошница, која скаче од ½ сахат низ стрмене седре и слијева се с десне стране у ријеку Саву, те својим шумом и тутњавом млина, гледаоца примамљује и задржава, да се нагледа те природне Божије дивоте. —

Овој би се цркви могао олтар приидати и звоник подигнути са готовим на мјесту материјалом.

Соколовачке цркве храм је Успеније пресв. Богородице, иди како народ говори

велике Госпојине, те се тај дан из оближњије околица ту сабере српски народ, да

прослави небесну царицу своју заштитницу.

Из протопрезвитерског уреда. У *Кључу*, 30. јуна 1890.

Х. Миле А. Попадић,
нарох, надзиратељ.

Опис цркве Саничке.

(У кључком протопрезвитерату).

Ова црква постоји у селу Саници, западно од Кључа 3½ сата. Саграђена је од тврдог материјала камена год. 1856. и то како сљеди:

На сред села постоји на равници узвишена и шумом обрасла главица, која се од памтивијека звала „црквена главица“, и на којој се под једним јавором богослужење у години по неколико пута вршило.

Горње године састану се православни Срби Саничани и раскопају на површини главице рушевину, и збиља нађу зид у облику цркве, због које се и звала „Црквена главица“; ту између осталог нађу у камену *кил*, али без натписа.

Тада одушевљени народ српски, желећи што прије на површини виђети светињу, не чекајући ни да им духовна и земаљска поглавица повлади, него одмах по старом темељу почну цркву зидати, а Раду А. Попадића (пишчевог рођ. стрица) пошљу у Сарајево, да им од везира бурунџију за цркву донесе.

Кад је овај у Сарајево дошао и пред везира изишао пак му саопштио, како га је народ послао, да од њега бурунџију донесе за подизање православне цркве у селу Саници, кључкој нахији и котару. Везир му срдило одговори: „Клиса јасак, дишери (на поље) рајо!“ Онда сиромашни Раде ко црњи ко жалосни од њега, врати се без бурунџије, пак у дугу путу разне је планове смишљао. Страх је казати да бурунџију носи, а жалост казати да не носи.

На пошљетку ријеша се сам, да ће казати да је донио, говорећи у себи: „Свакојако ћу умријети пак бар да у овој жељи не умрем“; те при доласку народу рече: „Помоћ за цркву дајте а за бурунџију се не старајте“. Онда ову тајну повјери своме куму Ђурађу Михаићу, тадашњем кључком коцобаша, и закуне га Богом и св. Јованом, да ову ствар како зна најбоље код Турака укрије.

Ђурађ Михаић, који је вјешт и практичан Мухамедовцима био, зада тврду ријеч да ће се за то својски заузети; и онда справи товар разније почастица и угојена јањца, пак са својом супругом крене у Кључ кајмекамову стану, и пред подне преда супругу и донешену част кајмекамовици; а он се острани у чаршију.

Кад је кајмекам у подне на ручак кући дошао, кајмекамовица покаже му донешену част, говорећи: да им нико у вијеку образитије дошао није, као што је из Санице Ђурађ Михаић кључки коцобаша. „Алах бињ бериџитор си му, а ја ћу њемука ваљати“ одговори кајмекам.

Па кад је прошло подне, онда дође Ђурађ у суд пред кајмакама, који му по турском обичају изјави своју благодарност, што му је са коцобашиницом и пристојном части арем озијаретио и дом посјетио, обећавајући му, да ће му и дјелом благодарити.

Напослетку кајмекам упита: „Коцобашо! Је ли дошао из Сарајева Раде Попадић?“ Ђурађе: „Јест ефендум“. Кајмекам: „Пак што ми није донио бурун-

WWW.UNILIB.RS
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

тију да је прегледам?“ Ђурђе: „Окани се господару манитога Влаха, он у бурнотију не смије ни гледати, него је што по ријеч закопао у три јаме пак над њом дише!“ — „Ха. Ха. Ха! Право има Попадић, нек је баш и чува, вјера је ће му и требати“ одговори кајмекам. — Послије тога за кратко вријеме исти кајмекам срећом промијени се, а затим још већом срећом султан повлади да се по Босни цркве подизати смију; те на овај је начин саничка црква подигнута и остала.

Јуна 1873. ову је цркву посветио св. ап. Петру и Павлу: Митрополит Д. Босански покојни Пајсије, али је њу брзо постигла жалостна судбина, јер су је 1876. г. Мухамедовици као и око ње српске домове оцљачкали и ватром спалили. —

Ондашњи православни Срби, који су се исте године разбјегли били, у своје повратку покрију је и поправе, и подигну звоник (дрвен) са врло јасним звоном од 247 кила, на коме су речени апостоли насликани и са ћирилицом натпис овај: „Звоно за српско-православну цркву храм св. Апостола Петра и Павла у селу Саници“.

Године 1886. Његово Величанство цар и краљ Франц Јосиф I. благоизвољео је придарити у ову страдалницу цркву богате дарове, који је веома кресе.

Са поменутиим Радом и Ђурђом, био је сурадник ове цркве од почетка пок. Петар Ожеговић парох, коју је под тешким околностима ревно до пошљедњег часа и то до 29./10 1887 служио.

У овој је цркви св. Антимине врло лијеп и правилна нацрта, али без светих моштију и архијерејског потписа (и премда га је приликом освештења цркве именоване године архијереј пок. Пајсије прегледао). На њему је како већ иде на средини нацртано полагане Христово у гроб, и т. д. а испод тога Храм Васкресенија Христово.

Саничка црква дуга је (с олтарем) 23, широка 15, а висока 4¹/₄ аршина.

Из протопресвитерског уред.

У *Кључу* 30. јуна 1890.

Хади Миле А. Попадић,
парох и надзиратељ.

Опис цркве Рамићке.

(У кључком протопресвитерату).

Ова црквица постоји у селу Рамићу, парохији Симе Карлаша свештеника, западно од Кључа 1 сат; а саграђена је од дрвеног материјала год. 1859 и то на овај начин: У Рамићу живио је тада покојни Симо Бјелић, кућом згодан али више срцем и душом побожан. Он зажели што год црквице саградити, да се одужи својој христјанској жељи, и ово му пође за руком. Он почне у близини куће сам собом правити цркву на име школе, па кад је свршио околицу, онда га још

више христјанска љубав заплијени те и унутрицу изради као: часну трапезу, иконостас и кубе; те ова назови школа како споља тако и изнутра добије прави облик цркве. — Један пут кад је владика путовао кроз Кључ, на молбу Симе Бјелића сврати се у исту црквицу, те у њој водицу освети и благослови да се у њој може свршавати св. литургија.

Овај владика (епископ) био је Висарион, који је у народу оставио спомен

овај: да је много својшљивије жена од људи расушћивао или боље рећи покушавао.

Мухамедовци дознаду да се владика у Рамиће свраћао и у школи Бјелића Богу се молио, одмах се сјете да ће то што друго бити.

Онда кајмекам почне купити комисију да с њим иде у Рамиће прегледати исту школу. Тада неки Срби из Кључа потајно јаве Сими долазак комисије. —

Симо се досјети своје јаду, и одмах покретно из цркве изнесе, пореда даске и сакупи већи број мале дјеце те им распарча једну већу књигу и уручи сваком по комадић, и стави пред њих једног одрасла ђака, те се сви разцигоре као Чифути у аври; а он се разради у кући спремати што обилатији и маснији ручак за ове гладне и немиле госте. —

У то и Мухамедовци обаспу око црквице, пак као прости и залупани до пете повичу: „Вјера је школа, ено дјеца уче!“ — Кајмекам, премда је затекао предавање школске науке, али као образован у самој ствари видио је да је црква, но ипак није хтјео Симу јавно казнити, јер му је исти Симо задивио друштво масним ручком; а богме њега морао је и којим жућком.

При поласку, кајмекам затвори ову црквицу, и на врата удари свој печат, који је био 3 године све док није Гавро Вучковић босански посланик у Цариграду, приликом путовања кроз Кључ, навратио се у Рамиће, те је кајмекамов печат сломио и црквицу отворио, која и данас на славу Христа Бога и спомен покојног и вриједног Симе Бјелића служи. — У овој је црквици св. Антиминс са св. моштима доста велики и стар. —

На средини је како већ иде полагање Христово у гроб са 4 јевангелиста на 4 рогља, у околици са двије стране нацртано је 12 значајније Христовије слика и то ове: 1 Тајна вечера; 2 Христос у вертограду; 3 Јуда предаје у вертограду војницима Христа; 4 Христос пред Пилатом; 5 Христос пред архијерејем Кајафом; 6 Христос опет пред Пилатом, који умива руке; 7 Христос крст носи на Голготу; 8 Христа злодјеи трновим вијенцем крунисају; 9 Христа злодјеи прикивају на крст; 10 Крст на коме је Христос прикован стоји на Голготи; 11 Христово полагање у гроб; 12 Свијетло воскресеније Христово. —

По дну антиминса потписује се са словима овог облика и величине:

СѢН ВЖЕСТВЕННЫЙ АНТИМИНСЪ СѢТІСА СІФНОДЖІСТВІЕМЪ ПРОВОСЦЕННИКІШАГѠ И ВЫСОКОДОСТОИННИКІШАГѠ ГОСПОДИНА БИКЕНТІА ІОАННОВИЧА БИДАКЪ ПРАВОСЛАВНАГО МИТРОПОЛИТА КАРЛОВЧАКАГѠ И ВСЕГѠ ЦЕСАРО-КРАЛКВСКАГО СЛАВНО СЕРВСКАГѠ И БОЛГАРСКОГѠ НАРОДѠВЪ МИТРОПОЛИТА 1774. ХРАМА НА МЖЕСТК МѢТИЛИНЪ. ИЖДИВЕНІЕМ СГО ПРОВОСКЦІЕНСТВА ГОСПОДИНА БИКЕНТІА ІОАННОВИЧА БИДАК ПРАВОСЛАВНАГО ЕПИСКОПА ТЕМНИШВАРСКАГО И ДИПОВСКАГО ВЫРКЗАЛК ОБОИХЪ ЦЕСАРО-КРАЛКВСКИХЪ АКАДЕМЕНХУДОЖЕНСТВЕК ЧЛЕНЪ 1773. въ Карловцк.

Овај натпис не може се сав преписати, јер је с временом ископнио тако, да му се једва трагови познају. — Ова Рамићка црквица дуга је $9\frac{1}{4}$, широка $5\frac{1}{2}$, а висока $3\frac{1}{2}$ аршина.

Из протопрезвитерског уреда.

У Кључу, 30. јуна 1890.

Хаџи Миле А. Попадић,
парох и надзиратељ.

Сватовски народни обичај у Срба у селима око Бања Луке.

Чешће пута падало ми је на ум, да изнесем штованим читаоцима сватовске обичаје у селима око Бања Луке, да виде каквих још данас има обичаја у сеоским сватовима, и да у истој мјери постоје као и прије, т. ј. да се истим обичајем и онако обављају као у првашњим годинама, — али било је више узрока, који су ми на путу стајали. С' једне стране, што не имадох довољно времена, да што опширније и љепше опишем овај обичај, с' друге стране, што немадох средстава, спомоћу којих би могао овај опис одпочети, и да се што боље упознам са тим обичајима, те да све обичаје сватовске изнесем штованим читаоцима. — Пошто ми је дошла прилика, те у свима наведеним узроцима не оскудјевам, то вам ево износим поштовани читаоци, ове сватовске обичаје:

Најпре се скупе позвани сватови код старог свата, те код истог ручају, а кад су ручали, тада „стари сват“ од сваког свата покупи све сватовске плоске (буклије) па наспе у исте ракију; онда чауш повиче: „ајмо браћо сватови! кратки данци, а дуги конаци“. Тада сваки сват свога коња опрема, колане притеже и заузда, те сваки свога коња вода, а плоску са кајишем преко лијеве руке о рамену држи. Затим, кад буде све готово, чауш повиче: јесте ли готови?, а они му весело одговоре: јесмо! и сваки свога коња појаше. Чауш држи један мали топуз или сикирицу или чекић у руци, на који је свезана једна марама, те узјаше на коња и око сватова обилази и држећи, као што рекох, сикирицу или чекић у руци, маше њоме и виче: „пођимо браћо, далеко је пћи и путовати“, те тако пођу. Ако се налази свештеник међу сватовима, онда њега поставе напријед, па за њим старог свата, и онда сви редом сватови један за другим. Чауш остане пошљедни и прави ред у сватовима и прикупља, ако би који сват остао. Ако не би било свештеника, онда иде стари сват као сватовођа, а остали сватови натркују се, чији ће коњ прије стићи; натежу из плосака, веселе се и пјевају. Кад буду на један четврт сата близу невјестине куће, тада одтрче муштулукције (гласоноше), и јаве да иду сватови. Ове гласоноше добијају од дјевојчине кућне стране неки дар, па ма какав био, те се окријепе мало ракијицом, па се врате натраг

своме сватовском друштву. Домаћин или који други узме боцу (пласку) и чашу те изиђе на једно 40—50 корака да дочека сватове, и са веселим их ријечима предусретне: „добро дошли кићени сватови!“ те их почасте све по реду ракијом, сваки како прими част уклони се док се сви изредају, јер они истом послуже дају своје „поштење“. А кад све буде готово, тада пођу сви у још већем веселу и радости дјевојачкој кући. Кад сватови дођу дјевојачкој кући, онда они, који су сватове дочекали и из комшилука, сваки узме по једног или по два коња, па водају а сватови најприје мало постоје, те затим посједају око оног мјеста, гдје ће се синија (софра) поставити. Један другог части са својом плоском, а онај кавезија, који је одређен да каву кува сватовима, даје најпре свештенику или старом свату, па онда свима редом.

Кад се сватови одморе и сви попију каву, тада се софра постави, али најприје се домаћин и онај старјешина у чију ће кућу дјевојка, погоде, и плати дјевојку; па кад буде и то готово, тада изнесу на софру различита јела и пића, и кад каже домаћин или стари сват, да је све готово и у свом реду, онда су сви сватови за софром. Само чауш хода и коње надгледа, па виче и чекићем својим туче о шта: „дајте коњма жита или сијена, понеси домаћине, дајдер да једу наши коњи, а ако нам недате, имамо ми у својој торби, јер од своје торбе нема бољег побре“. Подуље сједи сваки на свом мјесту; а пошто се више чашица изреда, тада изведу дјевојку два брата или два најближа рођака и стану до кума или старог свата, а дјеверови око њих одају и чекају, док им дјевојку предаду. Наспе се један филџан ракије и у исти метну прстен па га покрију (пешкиром) ручњаком оним којим ће бити при вјенчању везане руке младенаца; онда дјевојка са палцем и малим прстом извади прстен кроз онај пешкир из филџана, па преко рамена пружи десном дјеверу, а дјевер куму, кум или свештеник устане и склопи руке дјевојчине длан с дланом, и прстеном три пут прекрсти и рече: „*Воимја Оца, и Сина, и свјатаго Духа. Амин*“. Оним прстеном обавије око руку три пута и пружи јој, она пољуби и натакне јој прстен на прст десне руке. Иза тога окрене је три пута на десну страну и

подигне је мало у вис цвркне, па је тек онда преда дјеверовима, а ови је узму и одведу на страну изван сватова у какву зграду, ће дјеверови и дјевојка и још неке женске од њезине родбине ручају. Сватови међу тим за постављеном софром сједе, пију, једу а неки да боме и пјевају.

Кад дјевојка прими прстен, тада свекар дјевојчин а отац младожењин, који је дошао по дјевојку, сними с коња јело и пиће, па га преда оцу дјевојчином, (ако је отац умро, онда други старјешина од куће или од рода прими) а овај се ижљуби са свекром дјевојчиним (ако нема свекра онда са оним кућним старјешиним који је пошао са сватовима).

Отац дјевојчин нађе једног човјека, који ће то све приказивати и уз сходан говор предати. Овај узме то јело и пиће у своје руке и почне говорити: „Ој ти стари свате! ој, ти куме! ој, ти војводи!)! ој, и ви браћо сватови, чујте и почујте! Ево неки Јовила Стјепановић, сина жени, веселе чини, а залпосио је дјевојку код Михаила Мијаиловића, па је налио везене ардове, нарочно вино и ракију, и донио сваку ђаконију, покувао бијеле хљебове, поклао бијеле бравове, и шта ти ја знам, помозите браћо јести и пити и на части захвалити и лијепим гласом пронијети; ако буде мало још ће нам домаћин донијети“. Кад он сврши тај свој говор, тада метне на софру јело и пиће, а њему успу из мјешине или ардова чашу ракије, те је приказивач узме у руке и рекне: „Еј, помози Боже! повесели ерећо, живили и хвала вам браћо; сад велимо да се веселимо; сад ћемо попити а драгог Бога молити и сваке ереће добити; сад по једну малу а попуну равну; пити оћемо а радити нећемо; пити икад а радити никад, мрско радити а ракија душа; дај да видимо браћо, шта је у овој мјешини, ако му буде винце, било му свијетло лице, и око нас се свака ерећа вила; ако буде ракија прежеженица, родила нам проја и пшница; ако буде водица, водили нас тебе тамо, мене вамо на пуне суде и на пјане људе; широким нам путем долазили, а ширим одлазили“. Овај испије ту чашу и свима се поклони, па сједне на своје мјесто.

Младожења (кога зову бегом) руча изван сватова, те се зато налази увијек код свог коња

¹⁾ За сватовског војводу позива обично домаћин из младожењине куће, најмлађег зета, од његове цијеле својте и родбине.

сам, гдје му укућани дјевојчини донесу што год појести и попити. Он ту једе и мало пије, док и сватови једу; а, кад су ручали, тада повиче чауш: „поћимо браћо! у добри час, кратки данци, а дуги конаци, туђа земља калауза нема“. Онда хода отац дјевојчин и покупи од сваког свата плоске, те у исте налије толико ракије, колико би сваком свату доста било до куће младожењине. Затим сваки сват притеже колане своје коњу, дјеверови натоваре на коње дјевојачко рухо, те се онда препире родбина од дјевојчине стране и сватови, које ће прије на коња узјахати, или дјевојка или младожења. Пошто је свршена препирка, узјашу сви сватови коње, кум води дјевојчина коња за јулар (поводац), дјевојка држи за дизгине од узде, а дјеверови воде коња натоварена са рухом дјевојачким, и тако крену се кући младожењиној. Кад се крену од куће дјевојачке, тада отац њезин и друга родбина понесу плоску ракије и другог јела, испрате их на 40—50 корачаја од куће, те се почасте и поздраве, и пођу даље. А кад дођу близу куће младожењине на једно четврт сата, отрчи младожења и војвода кући на муштулук, и кажу да иду сватови. Обојица добију по једну кошуљу и врате се натраг своје друштву. Они, који су остали код куће младожењине, изиђу пред кућу на 20—30 корачаја, те их ту дочекају, почасте и поздраве овим ријечима: „добро нам дошли кићени сватови“, а ови им одврате: „боље вас нашли драги пријатељи!“ и ту сви сјашу са коња осим дјевојке и кума, који води коња под дјевојком, и обилази три пута око куће. Па кад обиђе три пута око куће, тада јој дадну једну малу сикирицу у десну руку и она је са коња преко куће пребаци. Осим тога поставе покрај коња једну врећу жита за то, кад са коња сиђе, да стане ногама на жито, а дјеверови је ухвате за руке, и из оне вреће наспу јој оног жита у решето те јој дадну. Она узме решето у своје руке те прореди жито; послвије пребаци оно решето и жито преко себе, да кокоши оно жито касније покупе. Дјеверови за тим узму дјевојку за руке и поведу у кућу.

Кад пође у кућу пољуби кућни праг, а домаћица кућна чекајући на њу у кући простре трубу беза од кућнег прага до огњишта. Дјевојку воде дјеверови у кућу, и она пољубивши кућни праг, ступа десном ногом преко прага савијајући онај без у трубу, дође до огњишта и

пољуби га, затим иде наћвама и пољуби и изиђе из куће.

Сад се сватови ту мало одморе и попију по обичају каву и чашицу ракије. Дјеверови одведу дјевојку у зграду, ће се налазе жене, које је расплету и метну јој капу (фесић) на главу, и једним великим пешкирем покрију главу. Тај пешкир достиже у накрет преко преију. Послије 1—2 сата долази вјенчање и позову у кућу свештеника, кума, старог свата, младожењу, младу и дјеверове, ће младенце свештеник по црквеном обреду вјенча. Послије вјенчања дјеверови одведу дјевојку у њзину зграду, ту је жене опет очешљају, оплету и бошчом по глави повежу.

Иза тога постави се софра. Свештеник и стари сват сједну са источне стране од софре, кум од западне, с десне стране кума сједи војвода, и остали сви редом сватови један до другог. Како који дође да сједне капу скине и повиче: „ој, ти стари свате! ој, ти куме! ој, ти војвода и сви остала браћа сватови! помози вам Бог!“ Они му одговоре: „помогао ти Бог!“ Свима добра воља — они одговоре: „и с тобом боља“, и сједне. Сви се тако редом дозивају, док се сви не изредају, затим се чате и пружају један другоме своју плоску. Прије почетка обједа усаде по један барјак у земљу за леђа кума, старог свата и војводе, које су понијели при поласку од своје куће. Сад домаћин (младожењин) изнесе од своје стране, јела и пића колико је могућан на софру, те постави, и једу пију, пјевају и разговарају.

Породица старог свата, која је ту дошла, носе ствари, што су донијели т. ј. јело и пиће, предају старом свату а стари сват устане и зовне домаћина; најприје се с њим преко тог јела пољуби, те му то јело и пиће преда; а овај му на том захвали са неколико ријечи и нађе једног човјека, који ће му (старом свату и осталима) мјесто њега захвалити; овај приказивач прими то и пољуби се с домаћином. Затим стане више кума, калу сними па повиче; „Ој, ти стари свате божји брате, куме, војвода, домаћине и сви остала браћа сватови, помози вам Бог!“ Ови такођер снимив капу одговоре: „Дао нам Бог!“ Затим опет повиче: „Чујте браћо, неки Јовица Стјепановић, сина жени, весеље чини, па позвао неког Шширу Јанковића за старог свата, божјијег брата, он је њега зовно, он се њему љепше

одазвао; налио је везене ардове, натоварио вино и ракију, и понио сваку ђаконију; поклао бијелу бравад, покуво бијеле хљебове, дошао му на весеље и донио му поштење; каква му је бјелица пшеница, као да му је расла код Милошева раста; ће но Милош коња одјахује и у земљу коплје удара, за коплје коња веже, плаве воке вата, мрку бразду баца, бјелицу пшеницу сије, за њим иде свети Петар и св. Никола, Бога моле да им пшеница роди; и родила му пшеница бјелица, била му стрљика колик врљика, испод класа модра, а у класу родна, по дну бусната, по сриједи модра а у класу родна; био му клас колик попов штап, био му сноп колик поп; био му стог колик зелени бор, на њем сједи господини Бог, неком дијели капом, неком шаком а нама Божијом срећом пуном врећом. Конда је бравад по *Лијевцу* јањо, а у *Змијању* ранио, што ли је Змијање шњеговито, што ли Лијевче гљебовито, што ли Кобаш уди Брод, кад му је дао господини Бог. Право ходио, Богу се молио! (Сви скупа одговоре: дао му Бог). Натоварио вино и ракију, и понио сваку ђаконију. Каква му је ракија прежеженица, родила му проја и пшеница, као да је у Кобашу ракио пеко, а вино као да је у богатој Неретви точио. Помозите браћо попити и појести и лијешим гласом пронијети; ако буде мало још ће нам домаћин донијети. Да сам попа дворни књиге учио, па незнам даље браћо говорити“. Затим метне пред кума и свима се поклати. Пошто је ово тако приказао, тако му је дужност приказати и кумово, војводино и осталих сватова, који су донијели што-год са своје стране, и то исто тако се приказује, као и старог свата и меће све пред кума. Хљебови се на софри испред кума постављају овако: Најприје се хљебови међу један на други, али хљебац старог свата стоји увијек најгорњи; затим кум узме испред себе једно бравче, једно буренце ракије и један хљебац, те пружи старом свату као у име свога поштења. Касније тако исто стари сват куму пошале своје поштење, као и он њему. Оно што је остало од других нешто по софри поставе, а нешто домаћин однесе у кућу за оне друге, који нијесу за софру сјели.

Млада сад иде са дјеверовима. Један дјевер носи леген у руци, други дјевер воду, а млада пешкир, те полијевају сватовима на руке. Најприје полију на руке старом свату и пољубе

га све троје у руку; онда куму, војводи и осталим свима редом сватовима. Сада узму дјеверови један хљебац, те га у средини ножем издубе и иду са младом најприје старом свату и рекну му: „Дедер стари свате, божји брате, закрпи дер ову долину!“ А он им дадне у новцу дар. На то ови рекну: „Фала стари свате; сретна ти кеса, жива ти дјеца, од Бога благословена. Чујте браћо, ево нам даде стари сват пет форинти, (само ко бајаги, да други више дадну), тога ти мјеста никад немањкало“; и дјеверови и млада пољубе старог свата у руку. Затим иду редом куму, војводи, свима сватовима, домаћину и домаћици, и тако исто говоре. Касније окупе младожењу те и овај им мора дати новаца. Што год падне новца на пољевачини, на дару и при поласку сватова, то је све невјестино, и она себи промјени у велике цванцике, и на себе те цванцике као накит метне. За вријеме обједа млада са дјеверовима, а младожења сам око софре хо-дају, али не послужују (јер има други који служи), те ако млада стоји више кума, тад младожења мора више старог свата и обратно.

Дјеверови затим носе између себе преко коца дар невјестин, којим ће све сватове редом даривати. Млада најприје сними са коца онај дар, што је старом свату намијенила, па га савије и заиште једну чашу ракије, па ју метне на онај дар; пољуби старог свата у руку и онај му дар преда. Затим стари сват зовне приказивача и пружи му тај дар заједно с чашом, а овај приказивач узме дар и чашу у своје руке и стане говорити: „Ој, ти куме! ој, ти стари свате ој, ти војводо! ој, ти домаћине и сви остала браћа сватови, ево неки Јовица Стјепановић, сина жени, веселе чини и зовно старог свата у сватове, те је исти на весеље дошао и лијепо му се одазвао, те сад га снаха дарује даром; она њега даром, њу Бог здрављом, сваком срећом и напретком. Сви јој реците „помогао је Бог!“ А ови одговоре: „Дао јој Бог и помого је Бог!“ Приказивач сад узме чашу у руку, па је пружи коме год од сватова, те разавије дар окрене се и рекне: „Видите драга браћо моја, како је рубина шарена, везена и на образ изнешена, није хркала (спавала) већ је звркала (прѣла); колико је било на кошуљи жица, толико јој било мочионица, колико на кошуљи писова (веза), толико јој било гиздави снаха и синова. С њима се поносила као соко тица висином, лисица мудрином, вук касом,

гавран гласом, шаран риба дубљином, Бања Лука пазаром, Градишчани рибом, Стапари курузима, Тешњани сухим шљивама, Дервенчани воловима, Тузлани са соли, Мостарани вином, Ердеговци духаном, Сарајлије илицом, Љевљани вуном, Приједорчани дебљином; млад момак на врану коњу а на равну пољу; кому је злотвор, убио га Господ стријелом кроз плот; па отишао низ савске дугове купити дугове; нити дугова покупио, нити се овамо повратио; прњи од лонца, тањи од конца; кроз чибук се провлачио, у лули ноге прекретио; сви реците помого је Бог!“ Затим приказивач метне тај дар старом свату преко десног рамена, а једна између жена узме од старог свата тај дар, метне га себи преко рамена и три пут обигра са тим даром око софре и сватова. Исто тако даље говори приказивач и куму, војводи, домаћину и осталим сватовима. Све онако се чини као и старом свату; а дар који треба дати младожењи, даје му се, али он га неће да прими, те тако трче за њим дјеверови, да би ма на који начин на њега бацили; те кад немогу дјеверови младожењу преварити, тада узме једна жена те себи метне преко рамена и три пут обигра око софре.

И тако сви сватови сједе до мрака, једући, пијући и веселећи се. Кад се почне смркавати, најприје полази кум својој кући и њега опреме што год љепше могу, а његов дар, што га је кума даривала ставе у његову торбу, и још му метну у торбу једну погачу, једно плеће и наспу плоску ракије. Онда он дарује своју нову куму, са свима се сватовима поздрави, и пође својој кући. Дјеверови са невјестом испрате кума на једно 20—30 корачаја, ту га мало почасте и у руку пољубе. Кум оде својој кући пјевајући а дјеверови врате се на траг сватовима. Касније се сви сватови спреме, али онајприје младу поздраве, даривају и пожеле јој сваку добру срећу и добро здравље, а она сваког пољуби у руку, па онда се сви поздраве и сваки пође својој кући пјевајући. Дјеверови их испрате и пољубе у руку као и кума. Они ту ноћ преноће код младожењине куће. Заједно вечерају дјеверови, млада и младожења у њиховој згради гдје ће спавати. Кад вечерају дјеверови изиђу из зграде и оду у кућу, младенци остану у згради. Чим је зора лице помолила, млада и младожења устану, млада униће у кућу да дјеверове буди, да кућу почисте, воде донесу,

и све у свој ред да доведу. Тог дана дјеверови остану до ручка; ту ручају и отален својој кући оду, ако су дјеверови са стране а не укућани.

Колико је мени познато овакав је народни свадбени обичај у Босни, а видео сам га и проучио у котару Бањалучком, те по томе и описах га. Ако ништа више, ево сам укратко упознао

нашу читалачку публику са тим обичајем, јер да боме, да многи нијесу имали прилике да то виде и о томе размишљају.

Бања Лука октобра 1893.

Јован Новаковић,
парох бистрички.

Три звијезде.

Митроносцима: Георгију Николајевићу, Серафиму Перовићу, и Николи Мандићу.

Три звијезде што се сјаје —
Три Србина Митроносца,
То су наше узданице,
То су наша до три оца.

*

Георгије и Серафим
И Никола, три су лика
Духовне нам старјешине —
Три Србина духовника.

*

Свештеници и сав народ
Упрли су у њих очи —
С' чистом вјером надају се,
Да ће бити од помоћи.

*

Да ће бранит' род и вјеру —
Помагати синке драге,
Који желе помоћ какву
И духовног хљеба, снаге.

*

Народ моли, народ гледа
И, од њих се добру нада —
А сваки знаде: Ту је срећа,
Гдје год вођа добро влада...

* * *

Митроносци — наши оци!
Покаж'те се, да сте синци —

Фоца, на Митров-дан 1893. год.

Српског оца, српске мајке,
Светог Саве нашљедници...

*

О, љубе вас српска дјеца!
И Богу се за вас моле —
Подижите, гдје се може,
Свете храмe — српске школе!

*

Да е' очува стара слава —
Србиново име свето,
Са просвјешом нек ускрене —
Нова срећа, ново љето!

*

Дремежа је доста било —
Са науком који живе...
Сви народи просвјећени
Таквијем се људ'ма диве!
Ви можете, ви требате,
Да свој народ соколите,
Па ће и Бог испунити
Ваше жеље — што г' молите...

*

Благо томе, који увјек
У народу своме живи,
Им'о е' рашта и родити —
А сваки се њему диви...

Марко С. Поповић,
учитељ и ђакон.

Србине!

Дичном пјеснику и свештенику Јовану Сундечићу.

Шта је човјек, када не зна
У свијету да се нађе

Свјестан живот, вјера, љубав,
Да л' је од тог' ишта слађе?

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

*
 Који има свјести, вјере,
 Ко презире љубав свету, —
 Тај у мраку срећу тражи,
 А, руга се свем' свијету..

*
 Шта је слава без поштења,
 Шта ће сабља без јунака;
 Које ли је име прече —
 Него што је мила мајка?

*
 — Без поштења који живи,
 Тај не знаде образ што је!
 Тај не има срца свога,
 Нити праве душе своје . .

*
 Сабља сама када стоји,
 У корама само хр'ћа . . .

— — — — —
 Кад се човјек у што нада,
 Тада му је вјера тврђа.

*
 Мајчино је име слатко —
 Али има неко прече,
 А то име „Бог“ је Вишњи
 — Он нам шаље дан и вече..

*
 Од Бога је свако добро,
 Његово је име славно —
 На свијету, том' имену
 Никакво му није равно.

*
 О, пјесниче —
 Слављениче!
 Чили старче
 И јуначе!
 Ти си узор нама свима —
 Твојој браћи, синовима..
 У весељу пјесме пјеваш,
 А у тузи сузе љеваш.
 Твог се срца пјесма чује —
 Њихни звуци красно брује!..
 На рад зовеш
 Соколове —
 Витезове.
 Пропов'једаш у свијету
Православну вјеру свету.
 Крст се сјаји у десници,

Еванђеље у љевици.
 На крсту су четир' слова
 Србинова —
 Видовдана..
 Урезана
 Оног дана —
 Од мегдана . . .
 На *Косову* —
 Бојном пољу . .
 Када но је Србин пао!
 За род, вјеру живот дао!..
 Са крста се зраци сјаје,
 Обасјају ерпске краје.
 — Српска браћа Бога моле,
 Један другог брацки воле..
 Ти се сладиш, пјесме пјеваш,
 У радости сузе љеваш —
 Твоје пјесме чиле, лаке,
 Зову браћу једне мајке,
 Да се слажу, да се воле,
 Да се једном Богу моле. . . .
 Тумачиш им Еванђеље —
 Желиш добро и весеље . .
 Твоје срце с' пламом гори,
 У раду се не умори.
 О, просвјети много радиш,
 А у томе ти се сладиш!
 Пун си вјере и љубави,
 Као сваки човјек прави.
 Па ко има срца душе,
 Који но је Србин прави,
 Са признањем тебе слави —

— — — — —
 Живи старче —
 Учењаче!
 А живи ћеш док је Српства —
 Рад твој пасти нигда не ће.
 Из њега је никло цв'јеће . .
 У том цв'јећу многа ружка,
 Што их твоја вила пружка.
 Кити браћу цв'јећем тијем
 Умилнијем . . .
 А, ти гледаш — од весеља
 Твоје срце пјесме пјева — —
 И, ја добих једну ружку,
 Од тих в'јенца
 Српскога цв'јећа! . .
 Па ти пјева срце моје,
 Пјесме своје . . .
 Док год има таквих вођа,

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

Напредак ће увјек бити —
Браћа ће се веселити
И грлити . . . — — — —
Не замјери, што испјевах
Ову пјесму срца млада;
Јер што твоје срце жели

Фоча, на Митров-дан 1893.

И моја је душа рада . . .
Бог Свевишњи, који гледа
Омиљену дјецу своју —
Нек ојача, нек укр'јепи,
Овјенчану старост твоју!!

Марко С. Поповић,
учитељ и ђакон.

Искре појезије.

Од Дионисија Миковића.

I.

У Бога је веље око,
У све тајне оно види;
Ко се грјеха не сачува
Тај ће вјечно да се стиди.

II.

Еј како је ово срце,
Јади би га сами знали!
Кршили га вали наде . . .
И они га одржали!...

Бол болује ово срце
Ради оне наше ране,
Па кад мнијем да пропаде
Оно новом снагом плане!

III.

Опрезност је мајка уму
Нека свагда буде с нама,
Јер без ње добра нам нема
Ни људима ни женама.

По један листић у вијенац на четири гроба.

Још отрли лице нијесмо од оправдане жалобнице сузе: за Филимоном Франичевићем, игуманом и управитељем светоуспенске лавре, имено Режевића; и Душаном Перазићем клириком, вриједнијем сином вриједног оца пок. Стефана, вреног рисанског прота и пароха. Али где чуда! Света звона св. никољске лавре, имено Прасковице, једнако у Паштровићима, дирљиво зациктала! И одјек светијех звона навјестио нову сузу и нови гроб! *Василије Перазић*, архимандрит, оде Богу на истину.

И најприје заплакао и зацјевао, зацјевао и заплакао, Филип Станков Перазић, у Паштровићима, у селу Катуну, близу манастира Режевића, 14. новембра 1817. године познате овамо под именом: „гладна година“.

И Ђирилова слова почео је Филип најприје учити у манастиру Режевићу.

А изучио је Филип „клирикалну школу“ у Шибенику и Задру, с помоћу свог стрица Димитрија, архимандрита режевићског, многострадалног и многозаслужног.

Свети објет монашески примио је Филип у манастиру Режевићу, и добио име Василије.

За ђакона и свештеника рукоположио га је покојни владика Јеротије Мутибарић. А за игумана произвео га је пок. Стефан Кнежевић; а за архимандрита др. Герасим Петрановић, 1883. на Тројичин дан, у св. Тројическој цркви у Будви.

Живио је још и у манастирима: Режевићу, и Под Ластву, као управитељ. Савремено је много година учитељевао.

И преминуо је старац архимандрит у свом манастиру Прасковици, после дводневне болести, 7. јуна о. г. А 9. истог мјесеца био му је величанствени спровод. Опојало га 12 свештеника из оба реда. На опијелу опростио се с њим с кратком бесједом преподобни отац Јосиф Катумић јеромонах — управитељ манастира Дуљева св. Стефана, Архиђакона првомученика.

Бјеше старац добре и благе нарави, и скроман у потпуном смислу ове ријечи. Он потејешаше на тип жељног старог епископског калуђера по пут хаџи Ђера и хаџи Руфима, Пајисија и други.

Њ. В. Никола I. црногорски Господар, обдарио га је витешкијем крестом Даниловијем 4 реда, приликом смрти покојног Висариона Љубише, митрополита, т. ј. год. 1884.

И тек што је умукло звоно св. праскавичке лавре, а заплакала звона св. успенске лавре савинске у Херцег Новом. Ова св. звона навијестила жаловање за *Јоаникијем Аврамовићем*, игуманом Сиона на приморју.

Јован Аврамовић родио се у селу Херцеговске општине, прије 62 године.

Учио се најприје у манастиру Савини код смјернијех отаца богомољаца. Изучио је клирикалну школу, па ступио у брак са Јеленом рођ. Бјеладиновић.

Таконом и свештеником произвео га је пок. владика Стефан Кнежевић.

Као свјетовни свештеник послуживао је духовно леденичку парохију.

На скоро је обудовио, и примио св. монашки објет.

Живео је још и у манастирима Прасквици, Градишту и Дуљеву у Паштровићима.

На св. игумански чин узвисио га др. Герасим Петрановић епископ — дјецезан питоме Боке, виловита Дубровника, и Спича: општине између Паштровића и Бара.

У задњем времену послуживао је и парохије Дубровачку и Тријестинску.

А како је ту лијепо знао покојни игуман Јоаникије остати на висини узвишеног задатка, о томе нам лијепо свједоче оба ова споменута родољубна наша општества, прво свједошбом од 3. фебруара 1887. г. а друго актом 21. априла 1891. бр. 26.

Покојни игуман Јоаникије, спомиње се још код нас као ријетки црквени пјевац.

И бјеше 5. јуна, о. г. кад је покојни игуман Јоаникије последије дуге и тешке болести свршио рачуне са овијем варљивијем и мучнијем свијетом.

Сјутра дан био му је лијепи спровод. И опојали пок. игумана Јоаникија девет свештеника из оба реда. На опијелу приповиједао је преподобни О. Милутин, савински јеромонах. И кад оно последњи пут изговорисмо „вјечнаја памјат“, низ једну сиједу и низ једну младу браду, свештеничке красоте, јаче грунше сузе жалоснице: отац и син, протојереј и јереј Петар и Михаило Аврамовићи, сродници пок. игумана, жељаху да у њима нађу одушка за осјетном празнином у

братском срцу. Али од свију суза бјеше једна најтоплија; она се следила па раскравила. „Утјеш се Маре!“ тјешили ми тужну сестру покојног игумана, а и сами смо потребовали утјехе.

И тек што умукла св. звона савинске лавре, о грозно заплакала звона свето-никољског манастира Градишта, опет у Паштровићима. И њихов одјек силом грома погоди у срце.

Тужну вијест навијестише она. На Црнојевића Ријеци, приликом четиристогодишње прославе ободске штампарије, а имено 16. јула о. г. испусти добру душу врени члан српске јерархије *Петар Миџор*, протопрезвитер и редовни члан српско-православне боко-которске дубровачке и спичанске консисторије.

Прије 55 година, најприје га огријало сунце у паштровском селу Буљарица. Учио се најприје код калуђера у манастиру Градишту. Изучио је клирикалну школу у Задру. Ступив у брак, рукоположио га за ђакона и презвитера покојни владика Стефан Кнежевић. Учитељевао је у Кастил Ластви у Паштровићима, Рису и Будви. За протопрезвитера будванског произвео га је владика др. Герасим Петрановић. Био је код нас на глау проповједник. Само су неколике његове бесједе штампане, и у њима се огледа његова способност, а кога је слушао морао се дивити његовом ораторском дару!

И бје протопрезвитер Петар, одликован златнијем и витешкијем крестом Ф. Ј. I. и вит. црногорским крестом Дан. 4. реда. Прије 10 година постао је редовнијем чланом консисторије.

Ми смо доста у њему изгубили, јер бјеше необично истрајни и вјешти радиша, у свом позиву! А свагда бјеше готов протојереј Петар да свакоме у помоћ притече и дјелом и савјетом.

Бјеше покојник савјестан и енергичан. И у непријатељу је цијенио и поштовао врлине.

И за његов рад и врлине, преголеми су моји утисци!

Посмртни остаци непрежаљеног покојника пренесени су с Ријеке на Цетиње, у „Влашку“ цркву.

Црногорско и приморско свештенство на челу г. Саве Косановића, Дабро-босанског митрополита у почијевању, и г. Никанора Ружићића, жичког владике у почијевању, читало је главе св. јеванђеља.

Сјутра дан испратило га до гроба исто свештенство на челу г. Митрофана Бана, црногорско-брдског митрополита.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У тужној пратњи било је много избраног црногорског народа, и славенскијех чланова милијех гостију Црне Горе, што учествоваше на четристогодишњој прослави ободске штампарије.

А на челу ове тужне пратње извољели су бити књажевићи Њ. свјет. Данило црногорски престолонашљедник, и Њ. свјет. Мирко, с великодостојницима.

С Граба га испратило 200 Црногораца, до границе између Бесарије и Црне Горе, ђе су га прифатили Брајићи с тужном браћом Паштровићима.

Брајићи га испратили до Мртвице, границе између њих и Паштровића.

И мртво тијело протојереја Петра, донијели су Паштровићи у родну му кућу.

Осамнаестог истог мјесеца, био је покојнику тужни спровод из родне куће до манастира Градишта, и ту су му посмртни остаци у породичну гробницу сахрањени.

И опојало је покојног протојереја Петра једанаест свештеника са епископским јерођаком преподобним г. О. Макаријем Милановићем, а под начелством сједоглавог окружног протопрезвитера будванског г. Лазара Давидовића.

На опијелу држао је бесједу јереј Марко Поповић, администратор Тудоровића а на хладном гробу опростио се с њим тронути скромни писац овијех редака, који ће за њим осјећати у срцу до свог гроба осјетну празнину.

Уз честиту супругу гђу Марију рођ. Грегорић и четири сина, од којих је најстарији поп Никола парох рисански, а од њега млађи Стефан оправдано хваљен као слушаца философије, оплакују га брат Марко и многобројни поштоваоци, пријатељи и сродници.

На гроб покојног протојереја Петра, положено је неколико вијенаца. Моја смјерна жалост запамтила је само четири а имено: родољубне опћине паштровске и будванске, и обитељи Љубише и Анзуловића.

Али ће ови и сви остали вијенци увенути а биће трајан онај ког је покојни протојереј Петар сам себи снлео, примјерно радећи од повоја до покрова, а упркос свијем незгодама које обично сретгају све људе вишег духа и значаја.

И тек умукло звоно св. никољског манастира Градишта, а тужни одјек звона прелетио преко

гора и преко мора од убаве Фрушке Горе. У св. хоповској лаври, отворио се гроб! Па какву жртву хоће тај хладни дом?

О. *Сергије Шацрак-Ничић*, патријаршески синђел, српски књижевник, и уредник „Српског Сиона“, престао мислити и радити за цркву и српски народ у најљепшијем својијем данима!

И монашка школа у Хопову, изгуби у Сергији свог интелектуалног творца, и несуђеног управитеља, који јој хоћаше бита и понос и дика; православна црква и српска књига марљивог радника.

И ми смо се с њим измијенили светијем цјеловима на повратку његовом са прославе четристогодишњице ободске штампарије; познали се лично тек да сада за њим више жалимо.

А ако Господу буде мило да кад год испунимо покојникову и своју жељу, бива: да се поклонимо светијем српскијем задужбинама у убавој Фрушкој Гори, наћи ћемо плод његовог сјемена, јер сјеме његово бјеше здраво а пало је на добру њиву. И то ће нас у неколико тјешити.

И цвијет са стабла од сјемена пустиће мирис по свему српском народу, и тај ће народ уждити једно кандило над гробом смјерног сијача. И никад гробом неће овладати мрак, јер се кандило утулити неће док устрада народа и његове захвалности.

*

Са четири ове снаге, доста је изгубила Божија кућа и Божија дјеца: света црква и народ.

И оправдана је наша суза за њима у овијем данима лукавства, преваре, лажи, мржње, неслоге, ненависти и зависти и т. д.

*

Блажене сјени духовнијех отаца, преко којих сам, по Божијој вољи, очишћен и освећен, светијем тајнама... узвишен и усмирен објетом... О, сјени учитеља, добротвора и пријатеља, у Господу браће и саслужитеља! Нега не вријеђа вашу скромност по овај лист у вијенцу на почивалишту вашијех остатака.

А по овај листић натопљен је искреном сузом жалосницом и потјече из благодарног срца за вама много жалосног; и из душе за вама много смућене; и из ума за вама много збрканог: али кога расвијетљају ваше добре и свијетле стране

са утјехом св. апостола Павла: „Смрт није зло него пут к воскресењу!“

Овамо је цвијет, а тамо је, куд сте ви преселили, прави и трајни свијет. И тисућа љета није ништа у цвијету пред вјечнојем свијетом, а камо ли неколико неизвјеснијех и чемернијех

дана, па... до виђења! И блажени вам покој и вјечни спомен!

Рисан, о Малсј Госпођи 1893.

Игуман Дионисије Миковић,
управитељ манастира Бање.

Умировљен.

Петра Петрановића, протојереја и ректора српско-православног богословског завода у Рељеву, благоизвољело је високо царско и краљевско заједничко министарство у Бечу ставити га

у трајно стање мира на сопствено његово захтијевање, и у то име дозволило му је годишњу мировину од 666 форинти 67 новчића аустр. вриједн.

Наименовани.

Тома Алагић, досадашњи професор старе богословије у Рељеву, од високог цар. и краљ. заједничког министарства наименован је професором српско-православног богословског училишта у Рељеву, у дефинитивном својству у VIII. дневном разреду; а висока земаљска влада повјерила му је управу ректората тога завода до даље одредбе.

Као професору одређена му је годишња плата од 1200 фор., уз то саставна повишица од

400 фор., активни доплатак од 400 фор. и слободан стан у Рељеву, а као управитељу ректората годишња награда и доплатак од 480 фор.

Јован Зимоњић, абсолютирани слушаоц богословског факултета у Черновици, од поглавице високе земаљске владе за Босну и Херцеговину наименован је суплентом српско-православног богословског училишта у Рељеву, са годишњом платом од 1000 фор., станом и храном у заводу или релугум у новцу за храну.

Разно.

Велики добротвор српског народа Коста Вучковић. У Сплету у Далмацији, гдје се српске фамилије на прете могу избројати, умро је у петак 1. (13.) окт. о. г. трговац *Коста Вучковић*, те иза себе оставио силан иметак, који се цијени на добро *по милиуна форинти*. Он га, истина није ни из чега створио, него је квасац наслиједио, те с њим тако мудро управљао да је ето иза себе оставио велик колач. У Сплету умро је на име без дјецe пред окупацију сарајевски трговац *Тузлић*, те своје пословођи Кости Вучковићу из Бос. Крајине оставио сав свој иметак, који је могао износити око 100.000 фор. Али није га оставио само њему, већ га је оставио и своје народу. Покојни Тузлић одредио је 26.000 фор, *за оснивање српске гимназије у Сарајеву*, па пошто је покојни Вучковић рачуна водио и о приликама, које данас владају у Босни, то тај новац није исплатио сарајевској српској општини, него га је *капиталисао до бољих времена*, те је до данас

нарастао на 50.000 ф. Остали свој иметак оставио је покојни Тузлић Кости Вучковићу под погодбом, да се *не смије жениши*, да од стеченога иметка мора оставити један дио *на народне добротворне цијели*, а остатак опет своје пословођи, сину српскога народа, који опет мора тако исто радити *као и они*.

Са оставином покојнога Тузлића управљао је Коста Вучковић најсавесније, па се ево одужио и аманету, кога му је његов и народни добротвор оставио. Пред смрт своју учинио је распоређење са стеченим иметком, те је одредио:

1. За оснивање **српске гимназије у Сарајеву 80.000 фор.**, на име 50.000, које је покојни Тузлић оставио, а 30.000, које је он сам стекао.

2. За оснивање српског књижевног друштва **„Матица Српска“ у Дубровнику своту од 160.000 фор.**, које његов наследник може исплатити одмах или у току од 16 година — сваке године по 10.000 фор. Тим новцем равнаће — док не

WWW.UNILIB.RS

постане својина дубровачке „Матице Српске“ — дубровачка, котарска и рисанска српско православно општина, а онда само она прва.

Осим ових већих свота у просветне циљеви надарио је покојник многе *српске православне цркве* по Далмацији, Босни и Херцеговини. По 1000 фор. српским православним црквама у Босни: у Санском Мосту, у Дабру, у Петровцу, у Гламочу, у Лијевну и Бугојну. А у Далмацији овим српским православним црквама: у Дицмугушцима 1000 фор., у Брочанцу 500 фор., у Загори 300 фор., у Зелову 200 фор., у Скрадину 1000 фор., у Плавну 500 фор. — Даље је завјештао манастиру Крупи у Далмацији 500 фор. и манастиру Гомионици у Босни код Бања Луке 1000 фор. — Осим тога наредио је да његов наследник Стеван Перовић преда српској православној Конзисторији у Задру 2500 фор за евентуалну градњу српске православне цркве у Сплету. Овом одредбом извршио је завјештај свога предходника пок. Крете Николића-Тузлића те и спљетских *сиромаша* сјетио се са 4.500 фор. а аутомашког *радничког друштва* „societă operaia“ са 11.000 фор. Својим пак наследником учинио је под истим увјетима, под којим је сам постао наследником свога пословођу С. Перовића из Требиња у Херцеговини, те тако ће Српство и у будуће развеселавати вијести, као што је била она о оставини пок. Тузлића и ова пок. Вучковића; — један добротвор одмијењиваће другога.

Нека је слава и вјечна успомена великом српском добротвору Кости Вучковићу!

Окружница Митрополије Црногорске у погледу ношње свештенства. Митрополит Црногорски и Брски Митрофан Ван издао је под 9. септ. о. г. окружницу подручном свештенству обојега реда, по којој се од сада *свештенству забрањује носити оружје*, и наређује, да свештенство црногорско од 1. јануара 1894. *мора имати свештеничке мантије*, као што носи православно свештенство у другим државама. Даље се прописује какво мора бити свештеничко одијело и како ће се и кад носити. По „*Просвјети*“ цетињској гласи та окружница овако:

„Часноме обојега реда Свештенству Богоспасајеме Јерархије Црногорске поздрав и Архиепископски Благослов!“

Благовјерно Свештенство Богоспасајеме Јерархије Црногорске, придржавајући се обичаја из прошлости, кога су изазвале познате околности

у којима се налазила наша Отаџбина, носило је народње одјело, а с њим заједно и народње оружје, без сваке готово разлике од осталих Црногораца.

Околности које су повода дале, да се овакви обичај код нашега Свештенства одомаћи, данас су у здравље *Његовога Височанства* нашега премилостивога Господара *Књаза Николе* измијењене. Услед тога, све административне гране у земљи уређене су тако, да свака у њих саодговара ономе *сталежу*, кога и преставља.

Да би и наше пречасно свештенство већ један пут у погледу своје спољашње ношње стало на оно становиште, које од њега сами његов свети чин изискује, нашли смо за сходно овим наређити, да јерархично обојега реда свештенство, од дана када прими ову наредбу, престане носити свако јавно и тајно оружје.

Доба, у коме живимо, мирно је, које нека благослови Бог на пољуз унутрашњег унапређења, и процвјетања благостања у земљи. А кад би вољом Божјом вријеме са собом донијело потребу од оружја, *Његово Височанство*, наш премилостиви *Господар*, неби пропустио, да по ново наоружа Свештенство Своје Богохраниме Државе, те би оно своје узвишеном Владару и том приликом, као и свагда до сада, својим јунашћом умјело засвједочити вјерност Светој својој Православној Цркви, *Господару, Његовоме Сјајноме Дому* и љубав својој Домовини.

Осим тога наређује се, да монашко духовенство у манастирима и парохијално Свештенство у варошима, и то: у Цетињу, Ријечи Црнојевића, Бару, Улцињу, Подгорици, Никшићу и Колашину од 1. јануара наступајуће 1894 год. *повседневно почне носити свештеничке црне дугачке мантије*, као што такве хаљине носи све православно Свештенство у другим државама.

Остали пак Свештеници по селима такође дужни су од означенога рока имати такве свештеничке хаљине, и ове нека облаче кад би долазили на Цетиње, на скупштине код манастира, на пазаре и у вароши. Ако којему од сеоских свештеника материјално стање неби допустило, да за сада такве хаљине набавити може, такви најдаље до Митровадне ове године нека о свом материјалном стању обавјести Духовну Управу, од које ће добити нову засебну наредбу

Материја (роба) за свештеничке мантије може служити једнака, како свештенству монашкога чина, тако и мирскога са том једином разликом,

што појасеви и листе од горњих хаљина Јеромонасима имају бити од црне материје а мирскоме од плаветне, Архимандрити, Игумани, Архидјакони, Синђели, Протојереји и Протодјакони носе црвене појасеве и црвене такође листе на горњим хаљинама.

Монашко (манастирско) духовенство у манастирима обично а неизоставно у цркви дужно је носити *камилавке*, а изван манастира народне капе са црнијем одозго тепелуком; мирско парохијално свештенство има носити обичне *народне капе*.

Православно свештенство готово свуда носило је, и данас носи дугачке косе (власи). Код нас у задње вријеме опажа се да пођекоји свештеници по свјетскоме начину потстризају своје косе. Такви нови обичај не саглашава се са обичајем наших старих свештеника, нити саодговара пракси свете православне цркве, по којој се управљало старо а и данас се управља ново свештенство свуда у православној цркви.

Зато наређује се, да свештеници обојега реда наше Јерархије у будуће, од дана, кад добију ову наредбу, *не смију* већ *поштризивати своје власи*, него нека шљедују обичају, који у томе свуда постоји код православнога свештенства.

Који би се свештеник огријешо о и једну тачку, коју садржи ова наредба, тај би себе подвргао строгој одговорности“.

Дар цркви у Раткову у протопрезвитерату Кључком. Дана 25. септембра 1893. предстали су пред протопрезвитерски уред у Кључу: јереј Стеван Бабић из Раткова и Малета Босанчић одборник црквени, и показали су осам комада тапија од земље, које су на ратковачку у Бањици цркву преведене. Ове земље даровали су у дотичну цркву православни Срби и то:

1. Марко Гуслов 1 дан оранице.
2. Ђука Столић „ „ „
3. Симо Бајић $\frac{1}{2}$ дана „
4. Мијо Радивојчевић 1 дан оранице
5. Мића Аранбашић $1\frac{1}{2}$ „ „
6. Стеван Врагић 4 дана кошанице.
7. Милан Макивић 1 дан „
8. Захарија Илић из Кључа 4 д. кошанице.

Свемилостиви Бог нека овим дародавцима и добрим Хришћанима подари сваку срећу и здравље, како би и у будуће могли оваке и друге дарове поклањати св. матери цркви. Дај Боже, да се и други на њих угледају. **Х. М. П.**

Нови српски православни епископи. У Срем. Карловцима састао се 18. октобра о. г. архијерејски Синод и изабрао је једногласно у сједници својој од 19. окт. о. г. за бачког епископа: протосинђела *Германа Опачића*, а за будимског епископа протосинђела *Герасима Пешровића*. Сад се очекује потврда овога синодског избора од стране Његова ц. и к. ап. Величлства, те послѣје тога шљедоваће рукоположење.

Парастос послѣје 150 година. Архијепископ и патријарх српски Георгије приредио је 23. октобра о. г. у манастиру Раковцу парастос негдашњем митрополиту српском Вићентију Јовановићу (1731.—1737.), за ког се држало, да је издао српско-православну цркву, а што су исторички нови проналасци са свим оповргли, те је тако иети великодостојник опет примљен овим чином у ред заслужних црквених великодостојника.

Примљени питомци у српско-православно богословско училиште у Рељеву. У први разред новопреуређене богословије у Рељеву, примљени су из петог разреда сарајевске гимназије, као питомци само ова двојица младића, и то: *Тривко Максимовић*, из Зеника, парохије Осјечко-Блажујске у кот. сарајевском; и *Симо Кондић* из Бос. Новог, парохије истог имена у кот. Костајничком.

Добротвор школе. Митрополит српски Михајло у Биограду поклатио је 20.000 динара за подизање нове основне школе у Соко-Бањи у Србији, гдје се митрополит родио.

Нова милешевска епископија. Цариградски лист „Сабах“ јавља, да је св. Синод православне цариградске патријаршије ријешо, да се оснује милешевска епископија за новопазарски санџак у Старој Србији, са столицом у *Шљевљима*.

Друштво св. Саве у Гор. Карловцу. Неколико родољубивих Срба у Горњем Карловцу основали су друштво св. Саве, коме је цијељ и задатак, да помаже српским ученицима и ученицама православне вјере, који се уче у школским заводима у Г. Карловцу. Зацета племенита цијељ! Земаљска влада потврдила је правила тога друштва, те ће друштво већ ове школске године отпочети своје добротворно дјелање давањем књига, одијела и новчане потпоре.

Јавна благодарност. Уз небројене доказе милости, благовољења, очинског старања и благонаклоности према црквама и просвјетним заводима, без разлике вјере и народности, благо-

извољела је висока земаљска влада за Босну и Херцеговину, и сиромашну нашу српско-православну цркву у Ребровцу, у милости својој одликовати поклоном у шљедећим велељепним црквеним утварима:

Даровала је: један путир, два дискоса, двије звјездице, једно копље, једну жлицу, један кивот, три дарка, двије одежде, једну кутију за тамјан, два стихара за свештеника, двоје нарук вице, два појаса, два епитрахиља, један набедреник. — Даље: једно кандило велико, три кандила мала, један цвијет (полијелеј), два велика чирака (стуба), два чирака двострука за часну трапезу, два чирака за проскомидију и једну кадионицу.

На томе племенитоме дару молимо, да висока земаљска влада благоизволи примити најдубљу, најоданију и најпокорнију благодарност, како од стране ове општине, тако и од цијелог народа споменуте парохијалне цркве.

Из сједнице српско-правосл. цркв. општине.

У Ребровцу (код Бања Лука), 3. октоб. 1893.

Српско-православна црквена општина.

Перовођа:

Пресједник:

С. Вукашиновић.

Сава Сурутка.

Освећење црквеног звона Освећење новог црквеног звона у селу Грацима у котару и протопрезвитерату кључком извршено је у 10 сати прије подне 1. октобра 1893. год. на дан Покрова пресвете Богородице, као Храм ове цркве, чинодјејством двојице свештеника: мене ниже потписанога и Миле Мачкића дотичног пароха, који је исти дан обавио Божју службу, код које по свршетку говорио сам сходну бесједу.

Тај дан саетало се из околице доста српског православног народа (а било би сигурно и више, да није била сва прилика, да ће вас дан кишан бити), који се је веома провеселио, јер је за њихово мјестанце овај дан знаменит био.

Буди узгред и ово речено: село „Граци“ задржало је своје старе благочестиве српске обичаје, како у побожности тако и у ношњи; а и морал им је остао на својој старој висини, јер им и данас момчад и дјевојчад печат стида на лицу носе.

Овом приликом (и ако су у напријед звоно исплатили) пало је од народа добровољнијех

прилога 84 фор. 47. новч. а сам кум Стеван Лавендић врли Србин и побожни Хришћанин даровао је 20 фор. Укупног дакле прихода било је 104 фор. 47 новч., што се може рећи, да је према броју и стању овога народа, врло добро.

Звоно тежи осим прибора 157 килогр., на коме је ћирилицом потписано: „Звоно за српско-православну цркву храм Покрова пресвете Богородице у селу Грацу котар Кључ у Босни 1893. г.“

Према истоку је лик пресвете Богородице са напненим ликом Исуса Христа.

Звоно је наручено и саљевено у Љубљани у Крањској, а врло је, према својој величини, јасно.

Из протопрезвитерског уреда.

У Кључу, 13. октобра 1893.

Хаџи Миле А. Попадић,

надзиратељ и парох.

Одликован. Вриједни и честити сарадник нашег листа *Јован Петровић* свештеник, катихета и кр. професор у Загребу, не давно одликован је од свога епископа *црквеним појасом*; а прије кратког времена подарило му је Његово Височанство књаз црногорски Никола I. одличје витешкога крста Данилова IV. степена. Оба ова одличја добио је г. Петровић за своје књижевне заслуге и успјешни рад на пољу цркве и школе.

Овом неуморном дјелатељу у служби српско-православне цркве, срдечно честитамо одликовање са жељом: да га Бог поживи, и да му даде снаге, како би и у будуће поред своје челичне воље и трудољубља заслужио и више одликовање, радећи на црквено-просвјетном пољу, на корист православља и религијозно-моралног васпитања српске омладине.

Прешли у православну вјеру. *Пет хиљада Арапа* у Сирији, прешло је из протестанске вјере у православну заузимањем антијохијског патријарха, који им је о свом трошку саградио цркве и школе и поставио свештенике и учитеље.

Православни свештеници у Америци. Са Истока отишли су у Америку три православна свештеника, да буду пастири стада Христова, које је у пошљедње вријеме прешло из унијатске вјере у православну.

Исправак. У IX. св. „Источника“ на стр. 399. и 400. поткрале су се ове штапарске погрешке: умјесто: Ἡ μέν ἀκρί βεῖα треба да стоји:

Ἡ μέν ἀκρίβεια; умјесто: δυνάμεις — δυνάμεις; ὅδτε — ὅστε; Gora — Goar, што се овиме исправљају.

Књижевне вијести.

Српски пчелар. Саставио Јован Живановић. У новом Саду. Издање књижаре Луке Јоцића 1893. Цијело дјело изнијеће око двадесет табака велике осмине, биће у њему илустрација а стајаће 1 фор. 60 новчића. Живановић приказује своје дјело архимандриту Иларијону Руварцу, који је још прије петнаест година као ректор богословије у Карловцима подигао катедру из пчеларства у богословији, те тим учинио да се пчеларство сваким даном све више шири међу српски народ.

Ову књигу требало би да је набаве свештеници и у народ растуре, особито да је препоруче онима, који држе пчеле, јер ће из ње научити како треба рационалније и вјештије радити око пчелњака.

Одговор Димитрије Руварца г. Црнорисцу Храбром — Сергију Нинићу Шакраку синђелу, члану књижевног одјелења „Српске Матике“, бити имајућем управитељу „монашке школе“ и т. д. и т. д. и т. д. (Одштампано из „Новог Времена“ за 1893. г. Земун 1893. Штампарија Симе Пајића. Књига садржи 84 стране а цијена?

Измарили се. Позоришна игра у једном чину. За српску младеж написао: Михајло Милановић. Прештампано из „Голуба“ 1893. Цијена 10 новч. У Сомбору, штампарија Ферд. Битермана а издање књижарнице Миливоја Каракашевића. 1893.

На земљи и под земљом. Приче свјетскога путника. Написао В. Галузјејев. Превео Ј. Караматић. Садржај: У Кајени — Игра по цијену живота — Три године међу Патагонцима. Украшена је са 7 слика у боји. Београд накладом књижаре Велимира Валожића. Страна 45. Цијена 30 новч.

Православнаја Буковина. Газета дља православнога буковинскога народа. Ове новине излазе у Черновици два пута мјесечно 1. и 15. Цијена 4 фор. на годину. Уредништво, администрација и експедиција је у Черновици. Адреса: Redakcion „Pravoslavnaja Bukovina“. Czernowitz. (Oesterreich) Albertinengasse Nr. 9.

Гласник земаљског музеја у Босни и Херцеговини. Уредник Коста Херман владин савјетник. Година 1893. Књига III. Садржај: Др. Лазо Костић: Народно глумовање. — V. Radinsky: Nekropola na Jezerima u Pritoci kod Bišća. (Sa 2 slike u tekstu i 22 table). (Nastavak). — Иларион Руварац: Двије босанске краљице. Претпошљедња босанска краљица Катарина. — V. Radinsky: Arheološke crtice iz Bosne i Hercegovine. (Sa 33 slike u tekstu) (Nastavak). 3. Dva bronca iz Čapljinе. 14. Gradina u Turbetu kod Travnikа. 15. Dva bronca iz područja Plive kod Jajca. 16. Predhistoričko-rimska utvrda Kalesija u kotaru zborničkom. 17. Nekoliko starina iz Gackog u Hercegovini. 18. Razvaline crkve na Carevoj luci kod Rmanja u Bosni. 19. Nekoliko predhistoričkih i rimskih ostanaka kod Grahova u livanjskom kotaru. 20. Opeka legije iz Veike Kladuše u Bosni. 21. Tri zanimljiva nahogaja iz ljubuskog kotara. 22. Golema fubila iz Ivanjske kod Banjaluke u Bosni. 23. Dva zanimljiva nahogaja iz bilečkog kraja u Hercegovini. — Др. Леополд Глик: Народно лијечење бјесноће у Босни и Херцеговини. — Еранжо Фиала: Prilozi rimskoj arheologiji Hercegovine. (Sa 21 slikom u tekstu i 7 tabla). (Nastavak). Уредништво: Оцјене о дјелима: „Научне вијести из Босне и Херцеговине“ и „Римски путеви у Босни и Херцеговини“. — Др. Kurt Floericke (Flerike): Ptičiji život na Hutovom blatu. — Др. Ђиро Трухелка: Једна абраксагема. (Са једном сликом у тексту). — Р. Aleksandar Hoffer: Položaj nekih mjesta u povelji kralja Sigismunda ob god. 1426. Различно. Иван Зовко: Народна мјера времена. Sadik ef. Ugljen: Čaraice u Jajcu. Иван Зовко: Суха вода и мокра ватра. Nikola Barišić: Tihaljina i njezine znamenitosti. Ст. Р. Делић: Како се вади огањ? Ivan Zovko: Konjska Madeira.

Годишња цијена „Гласника“ са поштарином 2 фор. Поједине књиге са поштарином стоје 80 новч.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Читуља.

Гавро А. Адамовић,

парох бабишки у протопрезвитерату Варцар-
Вакуфском, и бивши парох Корићански.
Рођен у Витовљу 13. јула 1834. године.

Овај српски попа и честити пастир свог милог српског народа, последице кратког боловања — од преобоље промијенио је овај земни свијет и преселио се у вјечност у педесет деветој години старости дне 31. јула 1893. године.

На спроводу истог свештеника, чинодјејствовали су четворица свештеника и то: Ш. Ракита, Ђ. Марјанац и Д. и Н. Адамовић, који су још са многобројним народом покојника и до хладног гроба — код глоговачке цркве — испратили и ту с њим се за навијек опростили.

Покојников отац поп Алекса Адамовић српска јуначина, цијенећи и поштујући науку, даде и свога сина Гавру школовати, те у Травнику сврши основну школу: часловац и месловац, и тим буде оспособљен за чин свештенички; на што буде рукоположен 19. јула 1854. године за ђакона а сутра дан лицем на св. Илију за свештеника од блаженопочившег митрополита Прокопија.

Овај свештеник и ако није свршио Бог зна каквих наука, ал' ипак показао се је као вриједни пастир, раденик и пријатељ свог народа, јер и дању и ноћу трчаше међу свој народ поучавати га и свршавати свештене обреде, неосврћући се на опасност својој глави и животу, као што то бјеше опасност прије окупације. Покојник ако љубљаше свој мили српски народ, а заиста и народ је показао у више прилика да је и он њега љубио, а особито онда кад је покојник премјештен био са парохије Корићанске на парохију Бабићку. Та и при пошљедњем часу, на вјечитом растанку, показаше Србадија парохије Бабићке, да је и међу њима велику љубав уживао, испративши га у онако великом броју, а по повратку са погребца могао си чути, гђе народ међу собом говори: „*никад оваког попа, ми више добити нећемо; колико их је год било, није ни један онако сиротињу угледа, као покојни поп Гавро*“.

Поред свега покојник је још и велики јуначина био, у оно вријеме, кад је свака особито свештеник презао, да га непријатељ несмакне. Много има примјера и случајева о покојниковој одважности и јунаштву, што његови парохијани и сада а особито старци приповиједају; али не могу их овдје износити због познатих узрока. Он је више пута нападнут бивао од непријатеља ноћу и дању и у путу, кад је обилазио своје парохијане у раштрканим и врлетним селима Корићанске парохије у Травничком протопрезвитерату, но свагда је са кретом и пушком бранио себе а своју паству на сваком мјесту достојно заступао и бранио пред судом и пред арамијама.

Покојник је оставио иза себе једног сина Николу, двије кћери и двоје унучади у личноме стању. Бог да му души прости и прими у своје царство небесно.

Н.

Илија Павловић (Бабић),

парох Омашки у приједорском протопрезвитерату.

Овај служитељ Божијег олтара и старац — а можда и између најетарији свештеника у Босанској Крајини, преселио се у вјечност 5 октобра 1893 године, последице десето-дневног боловања. Сутра дан 6-га истог мјесеца сахрањено је тјело покојниково у парохијалном гробљу, покрај своје фамилије. Опијело над покојником извршено је од 6 свештеника са дотичним протојерејом а у присуству народа из парохије Омашке.

Покојник је рођен у селу Бабићима 8. марта 1817. Рукоположен је за свештеника 5 октобра 1849 од Митрополита Прокопије.

Покојник је до 1875. год. по силама своје способности савјесно као пастир и свештеник послужио Богу и српском народу, у коме је добар глас оставио. Од 1875. године кад му је син рукоположен за свештеника — он је у тишини код своје куће скромно живио.

Вјечна му памјаш и лака му црна земља била.

И. З.

Општински поздрав.

Жао ми је, што приликом свог сесорашњег својевољног напуштања службе у Босни и свог отпутовања из Сарајева нисам згоде имао да се лично рукујем, опростим и поздравим са свима онијем честитијем особама, с којима сам част имао упознати се и у пријатељство ступити за вријеме свог десето-годишњег службовања у Босни као ректор српско-православне богословије у Рељеву, па за то молим сваког од њих, нека

благоизволе овијем путем примити мој срдачни поздрав и опростај са: збогом, здрави и сретни остали!

У Плавну, код Книна у Далмацији 13./25. новембра 1893 године.

Протојереј Петар Петрановић,
умировањени ректор српско-правосл. рељевске
богословије у Босни.

ПЕТАР НИКОЛИЋ У ЗАГРЕБУ

Највеће фабричко стовариште слика, икона, оквира, огледала, сваке врсте сатова, столица из свинутог дрвета, кина сребра, шиваћих машина дрвеног и гвожђаног покућства итд.

Препоручује сваке врсте и величине олајном бојом штампаних слика а нарочито мојом накладом помножене народне хисторијске слике као:

„Св. Саво благосиља Српчад“.

„Херцеговачко робље“. „Рањеног Црногорца“. „Босански бјегунци“.

„Дједа и унука“. „Пјесника Гундулића“.

као и руком рађене на платну српске слике:

„Цар Лазар са породицом“.

„Цар Душан и вила“. „Југ Богдан и 9 Југовића“. „Косовка дјевојка“.

„Сан Краљевића Марка.“ „Бранко Радичевић и вила.“

Св. икона сваке израде и величине, цјеливаћих икона на лиму, а израђују се и цијели иконостаси за цркве, за које се прорачуни на захтјев шаљу.

Портрети се израђују највјерније по фотографијама у свакој величини.

Црквених утвари од кина сребра, посребренога $\frac{1}{5}$ чистог сребра

Цијене су најумјереније а плаћа се олакшава мјесечним оброцима.

Цијеници се шаљу на захтјев бесплатно и франко.